

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
ਸਿੱਖ ਬੁਲੇਟਿਨ

The Sikh Bulletin

A Voice of Concerned Sikhs World Wide

June-July 2004

ਹਾੜ-ਸਾਵਣ ਪੜੇ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ

editor@sikhbulletin.com

Volume 6, Number 6&7

Published by: Khalsa Tricentennial Foundation of N.A. Inc; Sikh Center Roseville, 201 Berkeley Ave, Roseville, CA 95678. Fax (916) 773-6784
Khalsa Tricentennial Foundation of N.A. Inc. is a religious tax exempt California Corporation.

In This Issue/ਤਤਕਰਾ

What you can do.....	1
SSI Members and donations to Sikh Bulletin.....	2
SSI-WSCs 2004.....	2
2004 Special Year for Sikhs.....	3
Sikh Pilgrimage: A Study in Ambiguity.....	3
Who Am I.....	6
Letters to the Editor.....	8
Sack Rumsfeld: Restore Honor.....	9
The Sikh Coalition Annual Report.....	10
Patkas and Hats with Turbans as a Rite of Passage.....	11
Sikh Profiles: Dr. Jagir Singh Randhawa.....	14
From the book "An Introduction to Sikhism".....	15
ਸੰਪਾਦਕੀ: ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਬੁਲੇਟਿਨ ਮਈ ੨੦੦੪.....	22
ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਧ-ਸੰਤ ਪਦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ.....	18
ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸ਼ਰਧਾ ਜਾਂ ਨਿਰਾਦਰੀ?.....	20
ਕੀ ਅਜੋਕੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਕੂਲ ਹਨ?.....	29
ਚੱਕਰਵਿਊ 'ਚ ਘਿਰਿਆ ਅਭਿਮੰਨਿਯੂ.....	27
ਗੁਰਬਾਣੀ ਵੀਚਾਰ.....	29
ਸਵਾਲ: ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਕੌਣ ਹਨ?.....	30
ਸ਼ਹਿਜਧਾਰੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਗਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ.....	30
Singh Sabha Internation Application.....	31
Book Page.....	32

Editor in Chief

Hardev Singh Shergill

Editorial Board

Avtar Singh Dhama

Gurpal Singh Khaira

Production Associates

Amrinder Singh

Sachleen Singh

The Sikh Bulletin is distributed free around the World. All you have to do is ask. We invite offers of help in distribution in other countries.

You may make copies for free distribution.

Indian Edition: Sikh Bulletin is now available in Punjab

from: 742, Sector 8B, Chandigarh, 160 009

e-mail <akalsahaigurtejisingh@yahoo.com

The views expressed by the authors are their own. Please send the feedback and inputs to:

editor@sikhbulletin.com

Our New Website: www.sikhbulletin.com

WHAT YOU CAN DO

In the April-May 2004 issue we informed the readers about the financial situation at the Sikh Center Roseville and its cause. We also appealed to the readers for financial assistance by becoming members of the Singh Sabha International. Some of you had already become members or had sent in donation for The Sikh Bulletin prior to this appeal. Others responded to our appeal. We thank you for your support. The names of SSI members and Sikh Bulletin donors appear on the next page.

We had taken this step to inform you to make sure that our readers know what we know so that we do not get told, "why didn't you tell us." But we got reprimanded, nevertheless, for combining April & May issues without first informing the readers. Suggestion was made that we should sell subscriptions. After due consideration the Editorial Board has decided that that should not be the solution. For one thing there is no guarantee that there will be enough subscribers to make the publication financially viable. Secondly, and more important, Sikh Bulletin is not a commercial venture. It is *Panthic Sewa*. Sikh tradition requires *tan, man, dhan sewa* of every Sikh. Consequently we submit to you two alternatives for you to join us in this effort. This Bulletin is mailed to 20 countries from here and is published in India for distribution there. Demand in India is greater than the financial situation would permit us to meet. For us to mail it within the USA annual cost for printing and postage is \$12.00; for Canada \$15.00 and for all other countries \$24.00. You may donate for the Bulletin in India from your Rupee accounts and for diaspora in US funds.

Those of you who wish to actively join us in this movement of Sikhi revival and reform should join **Singh Sabha International**. Those of you who are financially comfortable should become **Patrons at \$5,000.00 each** or **Life Members at \$1,000.00 each**. **Annual membership is only \$100.00**. We would also like to see all of our readers to be the fund raisers. Until such time as we have sufficient funds to start other projects SSI membership funds will be used for The Sikh Bulletin. To give you an idea of the financial situation, for the months of January-April last year the donations at the Sikh Center Roseville amounted to \$43,457.92. This year for the same period they were only \$24,929.67 out of which \$5,355.00 were received from the out of area readers. We cannot allow the enemies of Sikhi the satisfaction of shutting us down. For those who can afford it giving is not a burden. **Just think of this Panthic cause as your family cause. Following pages carry the dates, locations and contact persons in various countries where the 2004 World Conferences of SSI will be held. Page 31 carries the objectives and application for SSI.** Hardev Singh Shergill

SINGH SABHA INTERNATIONAL MEMBERSHIP 2004

Patron Members:

01. Hardev Singh Shergill, Roseville, CA, USA
02. Dr. Harbhajan Singh Shergill, Lodi, CA, USA
03. Karamjit Singh Shergill, Calgary, Alberta, Canada
04. Ranjit Singh Shergill, Sacramento, CA, USA
05. Baldev Singh Shergill, Calgary, Alberta, Canada
06. Dr. Gurcharan Singh Kanwal, Coeburn, VA, USA
07. Avtar Singh Dhami, Union City, CA, USA
08. Prof. Makhan Singh, Sacramento, CA, USA
09. Dr. Baljit Singh Sidhu, Chester, VA, USA

Life Members:

01. Gurvinderpal Singh Kochar, Midlothian, VA, USA
02. Dr. Harminder P.S. Bajaj, Midlothian, VA, USA
03. Ujagar Singh Gill, Arlington Hts. IL, USA
04. Dr. Jasbir Kaur, Aurora, IL, USA
05. Dr. Surjit Singh, Williamsville, NY, USA
06. Dr. Mohan Singh Saran, Grand Island, NY, USA
07. Gurpal Singh Khaira, Rocklin, CA, USA
08. Dr. Jodh Singh, Old Westbury, NY, USA
09. Piara Singh Gosal, Live Oak, CA, USA
10. Dr. Prakash Singh Ahuja, Waterloo, Ontario, Canada
11. Gurpreet Singh Mann, San Jose, CA, USA

Annual Members:

01. Jaswant Singh Hothi, San Jose, CA, USA
02. Sarbjot Singh Sawadi, San Jose, CA, USA
03. Sukhjinder Singh Grewal, San Jose, CA, USA
04. Dr. Gurmit Singh Barsal, San Jose, CA, USA
05. Tehal Singh Sandhu, Antelope, CA, USA
06. Gulbarg Singh Basi, Dunwoody, CA, USA
07. Gujinder Singh Bhasin, Richmond Hill, NY, USA
08. Sukhwant Singh, Richmond Hill, NY, USA
09. Sarbjit Singh, Elk Grove, CA, USA
10. Amrinder Singh, Elk Grove, CA, USA
11. Malkiat Singh, Burien, WA, USA
12. Gian Singh, Sacramento, CA, USA
13. Satnam Singh Dhami, New City, NY, USA
14. Surjan Singh Gill, San Jose, CA, USA
15. Daljit Singh Jawa, Topeka, KS, USA

SIKH BULLETIN DONATIONS - 2004

01. Nasib Singh Lally, Columbia, SC, USA	12.00
02. Karamjit Singh Bains, Hanover Park, IL, USA	50.00
03. Santokh Singh Saran, Birmingham, UK	200.00
04. Harnam Singh, Fresno, CA, USA	100.00
05. Irvinder Singh, San Jose, CA, USA	50.00
06. Ram Singh Gill, Buena Park, CA, USA	50.00
07. Balbir Singh, Palo Alto, CA, USA	20.00
08. Dr. Baldev Singh, Collegeville, PA, USA	100.00
09. Dr. Malkiat Singh, Stockton, CA, USA	100.00
10. Gulbarg Singh Basi, Dunwoody, GA, USA	150.00
11. Tejinder Singh Sibia, Sacramento, CA, USA	100.00
12. Inderdeep Singh Malik, Manhattan, NY, USA	101.00
13. Khalsa Diwan Society, Abbotsford, BC, Canada	250.00
14. Sohan Singh Chudhary, Reseda, CA, USA	200.00
15. Dr. A. S. Virk, Surrey, BC, Canada	100.00
16. Jagdev Singh, Fresno, CA, USA	100.00
17. Dr. G. S. Kanwal, Coeburn, VA, USA	2500.00
18. Malkiat Singh Dhaliwal, Union City, CA, USA	11.00
19. Dr. Sarjit Singh Sandhu, Boise, ID, USA	101.00

20. Dr. Hakam Singh, Bradbury, CA, USA	100.00
21. Jiginder Singh, Houston, TX, USA	100.00
22. Dr. Jasbir Singh Mann, Fullerton, CA, USA	251.00
23. Somitter Singh Mundi, Richmond Hill, NY, USA	100.00
24. Jit Singh Kohli, Jericho, NY, USA	100.00
25. G.B. Singh, Gravesend, UK	500.00

SINGH SABHA INTERNATIONAL WORLD SIKH CONFERENCES 2004

Dates and Locations:

- Sept. 18&19 Western Canada, place to be decided
 Sept. 25&26 Toronto, Canada
 Oct. 02&03 Philadelphia, USA
 Oct. 09&10 London, UK
 Oct. 16&17 Sydney, Australia
 Oct. 23&24 South-East Asia, place to be decided
 Oct. 30&31 Chandigarh, India (Tentative)

Contact List

SSI HEADQUARTERS

Hardev Singh Shergill
 201 Berkeley Ave
 Roseville, Ca 95678, U.S.A.
 e-mail editor@sikhbulletin.com
 Tel: 916-773-1994
 Fax: 916-773-6784

AUSTRALIA

Bawa Singh Jagdev
 12 Meehan Street
 Matraville, NSW 2036
 Australia
 e-mail bawai@optusnet.com.au
 Tel: 011-61-296-619-960

MALAYSIA

Jaswant Singh Grewal
 No. 7 Jalan 14/56
 46100 Petaling Jaya
 Selangor, D.E.
 Malaysia
 e-mail gpfw2@yahoo.com
 Tel: 011-603-7874-8710

UNITED KINGDOM

Avtar Singh Sandhu
 11 Crowland Avenue
 Hays, Middx UB3 4JN
 U.K.
 e-mail asandhu@hillindon.gov.uk
 Tel: 011-44-208-848-9232

INDIA

Prof. Gurtej Singh
 742 Sector 8B
 Chandigarh 160009
 India
 e-mail akalsahaigurtejsingh@yahoo.com
 Tel: 011-91-172-309-1414 and 172-278-0449

CANADA (EASTERN)

Gurcharan Singh Brar
 39 Oaklea Blvd
 Brampton, Ontario L6Y 5A2
 Canada
 e-mail brar_jiwanwala@hotmail.com
 Tel: 905-454-4741

CANADA (WESTERN)

Gurnam Singh Sanghera
8042 – 19th Avenue
Burnaby, B.C. V3N 1G3
Canada
e-mail sangherag@yahoo.com
Tel: 604-525-8042

UNITED STATES

Dr. Bakhshish Singh Sandhu
1328 Jacob Drive
Yardley, PA 19067
U.S.A.
e-mail bsandhu@worldnet.att.net
Tel: 215-579-9750

2004 SPECIAL YEAR FOR SIKHS

K.S. Chawla

THE year 2004 may go down in the history of Sikhs as a very important year that might mark the onset of the much-talked about revivalism among the Sikhs. Several centennial celebrations will mark the occasion.

Quinquennial birth celebrations of the second Sikh Guru, Guru Angad Dev, the 400th year of the installation of Guru Granth Sahib in the Golden Temple falling on September 1 and 300th celebrations of the martyrdom of four sons of Guru Gobind Singh at Chamkaur Sahib and Fatehgarh Sahib during the month of December.

It is interesting to note that these occasions will present a unique opportunity to the Sikh leadership to project different aspects of Sikh doctrine and history. So as to inspire the next generation of the Sikhs. The Sikh Guru's anniversary will present the Sikh Gurus as the fountain head of Sikh inspiration. The 400th anniversary of the installation of Guru Granth Sahib can strive to present the literary and spiritual heritage as the most secular and universal theological concept worthy of acceptance by various diverse segments of humanity.

The martyrdom days celebrations of four sons of the Tenth Guru can specially focus on the youth, their present state and provide them with definite source of inspiration and urge them to play their role in the upliftment of the Sikh community. In fact, this can inspire them to come forward to play in a positive manner and also fight against social evils like drug addiction.

Jathedar Gurcharan Singh Tohra told this reporter in an exclusive interview that the celebrations had already started and the same would continue for the whole year.

According to Jathedar Tohra Sikhs all over the world would be involved in the celebrations.

He disclosed that the SGPC would request the Prime Minister Atal Bihari Vajpayee to take up with the Pakistan Government the issue of providing a corridor to the Sikhs from Kartarpur near Pakistan border in Gurdaspur district so that the Sikhs could visit the shrine without any difficulty.

Jathedar Tohra said that nagar kirtans would be taken out from Kartarpur to Khadoor Sahib—headquarters of the

second guru every month till the final celebrations on September 18. The final nagar kirtan would start from Serai Naga in Faridkot district to Khadoor Sahib on September 18. Similarly, the 400th year celebrations regarding installation of Guru Granth Sahib were also taking place all over the world. Punjabi University has already celebrated it and a nagar kirtan was taken out. The SGPC was asking the universities and educational institutions to organise functions in this regard and spread the message of the gurus. Regarding the tercentenary of the martyrdom of four sons of Guru Gobind Singh, a nagar kirtan would be taken out every month. Two elder sons of Guru Gobind Singh, Sahibzada Ajit Singh and Sahibzada Jujhar Singh, fell fighting the enemy at Chamkaur Sahib on December 20. Celebrations in their memory would be held there on December 20.

Two younger sons of Guru Gobind Singh Sahibzada Zorawar Singh and Sahibzada Fateh Singh, were bricked alive at Sirhind on December 25 according to Nanakshahi Calendar. The final celebrations would be held at Fatehgarh Sahib.

According to Jathedar Tohra, a nagar kirtan would also be taken out at Anandpur Sahib on December 5.

The SGPC has also set up a three-member planning committee consisting of Prof Prithipal Singh Kapoor, a former Pro-Vice Chancellor, Guru Nanak Dev University, Dr Kharak Singh of the Institute of Sikh Studies, Chandigarh and Dr Balkar Singh, a former head of the Guru Granth Sahib Studies, Punjabi University. Besides, some more committees have been set up to organise the three major celebrations.

Jathedar Tohra further said that the SGPC would honour the descendants of those muslim families who helped Guru Gobind Singh and his sons during their period of turmoil. Jathas of American Sikhs would also participate in the celebrations.

Jathedar Tohra said that the major thrust would be to spread the message of the Gurus and check a- postasy among the Sikh youth.

The three celebrations can also provide an opportunity to the Sikh leadership to introspect and look back to assess its own role and place in the Sikh history.

SIKH PILGRIMAGE: A STUDY IN AMBIGUITY

Ishwinder Singh

Pilgrimage is of central importance for the adherents of most religions. *Haj* to Mecca is one of the five pillars of Islam while the Torah requires all male Jews to visit Jerusalem three times a year. The Hindus have their 68 holy cities (*athsath teerath*), which they are supposed to visit to wash off their sins. In direct contrast lies the Sikh doctrine that does not approve of any belief seeking to tie up theophany with geography.

The Sikh doctrinal position vis-à-vis pilgrimage is

considered so well established that there have been very few scholarly studies and articles on Sikh pilgrimage. A recently published study by Crispin Paine is a welcome addition to research on the subject.¹ Paine details the motives and practices of Sikh pilgrims and discusses the apparent contradiction between Guru Nanak's teachings and the continuing popularity of pilgrimage amongst the Sikhs. He feels that the contradiction is not that sharp as it might first appear because in his opinion Guru Nanak himself 'had a certain ambivalence about pilgrimage'² and he 'himself used deliberately ambiguous language.'³

Paine feels that the later Gurus were faced with a rapidly expanding constituency and changed social forces and hence they found it hard to sustain Guru Nanak's minimalist teachings. So the third Guru founded the specifically Sikh bathing-place of Goindval, the fourth added a *sarovar* specifically as a place of pilgrimage and the fifth Guru stressed in his *bani* that by bathing in this *sarovar* the residues of all sins are erased.⁴

This paper intends to put some of the conclusions arrived by Paine under the microscope and test them on the touchstones of Sikh history and Gurbani to determine their correctness or otherwise.

Precept and practice

It would be useful to clarify at the outset that this paper is primarily concerned with the teachings of the Sikh Gurus with regard to pilgrimage and not the practices of the Sikhs as such. This approach is somewhat different from Paine's, who first studies the practices popular amongst the Sikhs and then evaluates the Sikh precepts through a somewhat colored lens. We seek to avoid this pitfall by restricting ourselves to the precepts.

Pilgrimage: Contemporary understanding

One of the reasons why the conclusions arrived by Paine are problematic is because of the definition of the term 'pilgrimage' he uses. The *Concise Oxford English Dictionary* defines a pilgrimage as 'a journey to a sacred place for religious reasons'. However, as per Paine's definition a pilgrimage could be for both religious and non-religious reasons. He feels motivations for pilgrimage could even include escape from difficulties at home, adventure and holiday!⁵

The problem arises when we try to understand the teachings of the Sikh Gurus with regard to pilgrimage in light of this modern and somewhat imprecise definition of the term. In those times pilgrimage was not a matter of choice but one of religious compulsion. The overwhelming motivation for undertaking pilgrimage was not adventure and holiday but a genuine belief that it was necessary to expiate sins and clear the way for salvation. As we will see later on, the Sikh Gurus

explicitly rejected these two aspects of the contemporary understanding of pilgrimage.

Was Guru Nanak ambiguous?

Paine's analysis of Guru Nanak's views on pilgrimage is confusing to say the least. While on one hand he argues that Guru Nanak clearly viewed pilgrimage as an external activity to be a danger to the inner spiritual life, he simultaneously muddies the waters by saying that 'Guru Nanak even speaks of Hindu *tirths* in terms that suggest that spiritual journeys to them can be valuable if they are undertaken in a spirit of spiritual search and devotion'.⁶ To support his latter assertion, Paine quotes his following translation of a verse from *Japji*

Jewels created by You, together with the sixty-eight places of pilgrimage made sacred by You, sing Your praise. (AGGS, M 1, p.6)

However, a careful perusal of the complete stanza reveals that there is nothing in the verse that supports the conclusion that Paine has drawn about Guru Nanak's views about Hindu *tirths*. Mere reference to the sixty-eight places of pilgrimage does not imply their acceptance. What is being said in the stanza is that the Almighty is so great that its praises are sung by all his creation.

Paine is correct in asserting that Guru Nanak himself visited both Hindu and Muslim places of pilgrimage. However, the purpose of visiting these places was to learn about the beliefs and practices of adherents of other faiths and later to spread his message. The intention was not to join in a pilgrimage.

Another curious comment made by Paine is that Guru Nanak 'never condemned pilgrimage as such, only pilgrimage without inner devotion'.⁷ The eristic nature of the comment becomes evident at once since Paine himself accepts that Guru Nanak clearly viewed external pilgrimage to be a danger to the inner spiritual life. Can there be any greater condemnation than being referred to as an obstacle to the path of being one with God? To clarify this point further we use a verse that Paine has himself quoted:

Pilgrimages, fasts, purification and self-discipline are of no use, nor are rituals, religious ceremonies or empty worship. Nanak, emancipation comes only by loving devotional worship. (AGGS, M 1, p.75)

It is interesting to note that while translating the second line, Paine stops after just translating half of the line. The portion omitted is revealing. The translation of the complete second line is:

Nanak, emancipation comes only by loving devotional worship of God

Through duality the mortal is engrossed in worldliness. (AGGS, M 1, p.75)

The views of Guru Nanak become amply clear once we

translate the complete line, the second part clearly highlighting the dangers of getting engrossed in useless rituals that lead one astray from the path of God realization.

As a devout Hindu, Bhai Lehna used to undertake annual pilgrimages to Hindu centers. However, once he accepted Guru Nanak as his preceptor he gave up pilgrimages. Later, he went on to become the second Sikh Guru. The same was the story of Guru Amar Das.

To summarize using McLeod's words one can say that Guru Nanak had declared in very plain terms that there was only one pilgrimage center for the true devotee and that was within his own heart.⁸ Thus, inner devotion was not prescribed as a 'superior' path as Paine puts it; rather it was the 'only prescribed path'.

Baoli at Goindval

The existence of a large well or Baoli at Goindval seems to have confused many Western observers of Sikhism, Crispin Paine being no exception. It has been incorrectly assumed that Guru Amar Das intended this to be a center of pilgrimage with a bathing-place for the Sikhs.⁹

However, there is no evidence to sustain the above-mentioned assumption. Amongst all the compositions of Guru Amar Das in the AGGS there is not a single one that refers the Sikhs to bathe in the Baoli at Goindval for their emancipation and salvation.¹⁰ On the other hand, in conformity with the teachings of Guru Nanak, Guru Amar Das enunciates:

This filth of egotism cannot be washed away, even by taking cleansing baths at hundreds of sacred shrines. (AGGS, M 3, p 39)

Everything is within the home of your own self; here is nothing beyond it. (AGGS, M 3, p 425)

True is that place of pilgrimage, where one bathes in the pool of Truth, and achieves self-realization as Gurmukh. The Gurmukh understands his own self. The Lord has shown that the Word of the Guru's Shabad is the sixty-eight sacred shrines of pilgrimage; bathing in it, filth is washed away. (AGGS, M 3, p 753) Through duality the mortal is engrossed in worldliness. (AGGS, M 1, p.75)

Since Goindval was a new town founded by Guru Amar Das, he had to provide for a reliable water supply for the local people. This was important for a primarily agrarian society, for in those times droughts were common. It was with this purpose in mind that the Guru had the Baoli constructed.¹¹

sarovar in Amritsar and Guru Arjun's bani

In his article, Paine states that Guru Ram Das added a *sarovar* specifically as a place of pilgrimage and Guru Arjun directed the Sikhs to bathe in it to wash off their sins. To support his assertion he quotes his following translation of a *Shabad* by Guru Arjun:

Bathing in the nectar tank of Ramdas, the residues of all sins are erased, I meditate on the Feet of God within my mind. This is my cleansing bath at all the sacred shrines of pilgrimage. (AGGS, M 5, p 95)

There is no evidence to support the statement that Guru Ram Das intended Harmandir Saheb to be a place of pilgrimage for the Sikhs. Infact the last four Gurus never even visited it.¹² All places connected with the Gurus are sacred but that does not mean that Sikhs are supposed to go on pilgrimages to them.

Now let us see the *Shabad* quoted by Paine. We observe that he translates four lines of the *Shabad*, then skips two lines and finally stops after translating the line following the pause (*rahaao*). Moreover, the interpretation of the first four line conflicts with not only the interpretation of the line following the pause but also with the teachings of the Gurus enshrined at many other places in the AGGS. Guru Nanak had clearly stated that external bathing is of no avail in washing off the filth within, a point reiterated by the later Gurus. Infact Guru Arjun himself clearly states:

Bathing in the nectar tank of Ramdas, the residues of all sins are erased One becomes immaculately pure taking the cleansing bath, The Perfect Guru has bestowed this gift. In the *Sadh Sangat*, the company of the holy, filth is washed off (AGGS, M 5, p 625)

Thus, it is not possible that Guru Arjun would recommend bathing in the *sarovar* at Harmandir Saheb to wash off one's sins.

There is extensive use of allegories and metaphors in Gurbani. One has to keep this in mind while interpreting a *Shabad*. Moreover, one cannot simply interpret a line while ignoring the overall theme of the *Shabad*. The sentence preceding the pause carries the central theme of a *Shabad* while the sentence following the pause usually explains the theme more clearly.

As has been mentioned above, Paine omits translating the line before the pause and hence misses the central theme of the *Shabad*. The lines before and after the pause in this *Shabad*, which explain the central theme are:

Everything is safe and sound, as we contemplate on the Guru's Word. In the *sadh sangat*, the company of the holy, filth is washed off. (AGGS, M 5, p 625)

Thus 'Ram Das *sarovar*' refers to the assembly of devotees (Das) of the Almighty (Ram) and not to the *sarovar* constructed by Guru Ram Das. This should not be surprising because Guru Arjun has himself used the word *sarovar* at other places to denote the company of holy people. For example:

sant sarovar naave. so jan paramgat paave

One who bathes in the healing pool of the Saints, that humble being obtains the supreme status. (AGGS, M 5, p 623)

The Divine name is likened to the water of the *sarovar* and Guru Arjun says that the past sins of those who get immersed in this nectar get washed off. Prof Sahib Singh, widely regarded as the most knowledgeable Gurbani scholar, has given this interpretation in his exegesis of the Sikh scripture.¹³ Some scholars also reiterated this interpretation during a recent discussion on the Internet.¹⁴

Conclusion

The above analysis makes it amply evident that there is no ambiguity in the teachings of the Gurus with regard to pilgrimage. Paine's study in ambiguity seems more like a search for ambiguity in the teachings of the Gurus after he observes the continuing popularity of pilgrimage amongst the Sikhs.

To conclude we can say that Gurbani clearly instructs that the only pilgrimage is the awareness of the Infinite within each of us. There is no place of pilgrimage outside of us. The journey to the Infinite within is the only pilgrimage that can cure all ills; it is the only panacea.

REFERENCES

- ¹Paine, Crispin. 2003. *Sikh Pilgrimage: a study in ambiguity*. International Journal of Punjab Studies 10(1&2). pp 143-162 ; ²ibid, p. 152; ³ibid, p. 143; ⁴ibid, p. 153; ⁵ibid, p. 145; ⁶ibid, p. 152; ⁷ibid; ⁸McLeod, W. H. 1996. *The Evolution of the Sikh Community*. Oxford University Press. p 8 ⁹ibid; ¹⁰Bindra, Pritpal Singh. 1992. *Baoli at Goindwal & Dr. Hew McLeod's Misconception*. ¹¹Singh, I.J. 2001. *The Sikh Way: A Pilgrim's Progress*. Centennial Foundation, Canada. pp 101-108; ¹²ibid p. 104 ¹³Singh, Sahib. *Guru Granth Darpan*. ¹⁴Sikh-Diaspora Discussion Group. December 2002; ¹⁵Singh, I.J. 2001. op. cit. p 105

[Courtesy: SikhSpectrum.com Quarterly Issue No.16, May 2004]

WHO AM I

Bawa Singh Jagdev, Sydney, Australia

God created human beings in His own image and gave them a free will to choose, choose to be good or bad, honest or dishonest and if we choose to be dishonest and steal something which is not ours, God will not stop us because if He does, He is taking away our freedom to choose as we wish. But just as a two year old child who, if left alone to do whatever he wants to do, can do himself an irreparable harm without parental guidance to tell him what is right and what is wrong, so do we human beings need some one to guide us on the right path. That some one cannot be one of us as we are all like that little child. It has to be some one who has the vision and mental capacity of a super human being. Guru Nanak and his successors have wrapped it all up for us in Guru Granth. Gurbani states that a "Sikh" has no caste, but a closed minded, self centred, egoist section of the Sikh society is in a desperate bid to destroy that image by creating caste system with in this casteless society of human beings.

I was born in a village in a Sikh family, and my parents lived, as far as they could, by the principles as embodied in Guru Granth Sahib. They never believed in rituals, superstitions or *Sant Babas* and always taught us that "Guru Granth is the embodiment of principles by which a Sikh should live" and ever since I have followed their advice. I wear turban and trim my beard but have full faith in our Guru, "Guru Granth Sahib", and try to follow its philosophy as far as I can and as I understand it. Am I a Sikh, Amritdhari Sikh, Sahaj Dhari Sikh, Petit Sikh or Singh?

As an element cannot be separated chemically or physically into different parts, similarly, I have reasons to believe that, the word "Sikh" in its religious context cannot and hence should not be divided into different categories, as most Sikhs and that society of mortals, SGPC, believes. Guru-Bani unequivocally states that *God created all humans in his own image and are equal* and if we all come from the same source and are equal, then by categorising this classless nation aren't those responsible for these divisions going against the basic philosophy of Sikhism and hence their Guru?. To be in conformity with their definition has implications which ought to disturb a righteous person when questioned:

(1) "Was Guru Nanak a Sikh, an Amritdhari Sikh, Sahaj Dhari Sikh, Patit Sikh or a Singh and was He wrong in not labeling the followers of His faith as SGPC and some other Sikhs have labeled them?"

(2) If "**Sikh**" is a **seeker of truth**, then how can there be different categories of the seekers of Truth; when the goal is the same and they all follow the same path/philosophy as enshrined in Guru Granth.?

(3) If Sikhism is a process of spiritual development to, seek Truth or realise God, then what difference will growing long hair will make to one's search for truth or his relationship with God?

(4) Does wearing arms, keeping unshorn hair or wearing special type of clothes help in any way in search for Truth or to attain purity of life or perfection?

They are forgetting that it is not the shape or the colour of the bottle which determines its value; rather it is what it contains that makes it worthwhile. Similarly with us, human beings, if the search is for Truth then it is not what we wear rather how humane we are and what principles do we follow. Purity of life or perfection doesn't come by wearing arms, keeping unshorn hair or wearing special type of clothes, and to seek Truth one doesn't have to perform any ritual or face in a specific direction, because Almighty God is omni present and immanent; purity of mind and heart is all that matters. Shaving a man's head, giving him a new name and clothe him in strange garments, won't change his nature. Teachings of Sikhism have a universal appeal and by imposing age old culturally defined traditions and symbols we are destroying the very essence of Sikhism and its universal appeal.

Whereas tenets of Sikhism are eternal and immutable, culture, traditions and values do undergo changes as our modes of living change and have changed with time. We don't do things the way our elders did. Even our gurus questioned every cultural, religious or political tradition and proclamations and changed as situation demanded. Our Gurus were unconventional. Guru Nanak stood up against the long held traditions and futile rituals of the Hindus and Musalmans, He never advocated the use of

arms, yet Guru Hargobind had to take up arms so did Guru Gobind Singh. Not only that, to escape arrest by the Mugal forces, He, as suggested by Nabi Khan and Gani Khan, discarded His Sikh uniform and put on the robes of Muslim Pir and even partook food with the Muslim General. (Glorious history of the Sikhs G.K.Narang) Unfortunately majority of the Sikh writers and scholars do not make any differentiation between a Sikh and a Singh, and misinterpret it either through their ignorance or deliberate perversion which often makes it difficult for us to explain these categories of the Sikhs to the followers of other faiths, as the following true life experience sums it up.

Here in New South Wales every student in year 12 (HSC) has to do a project which contributes towards their final exam and some take up Sikhism as the topic of their project. Every year I get letters from students of other ethnic community groups asking for information about the Sikh religion to complete their projects and I send them a ten page booklet I have prepared on Sikhism which I keep updating from their feedback. A student from a private Catholic School wrote back to me and I reproduce her letter:

"Sir, thank you so much for the literature, on Sikhism, you sent to me, it was very descriptive, elaborately informative and very interesting. The basic philosophy of the religion, Sikhism, of which I knew nothing about before, fascinates me it is simple and easy to follow. It helped me a lot to complete my project, and am sure my teacher will like it too, however my elder brother has read it and goes though the few pages you sent to me and whenever he finds time he discusses about the Sikh religion with me. But one of his friends told him that to become a Sikh you must never cut your hair and carry a long sword all the time, which scared him. He likes the philosophy of the Sikh Gurus and is very much interested in becoming a Sikh but he doesn't like to grow long hair or carry a sword. Could you please explain to me as to why one has to grow long hair and wear a long sword to become a Sikh and whether some one can become a Sikh without, growing long hair and carrying a sword.....?"

Here the question was whether *some one can become a Sikh without growing long hair and carrying a sword*. I am sure the answer from an Amritdhari fundamentalist would have been in the negative, but I explained to her the difference between a Sikh and a Singh.

Singh and Khalsa

I don't want to dwell on the history as to how the word "Singh" got added to the names of the Sikhs, suffice to say that the political environments at the time necessitated the creation of a body

(Not a purely religious) of men to fight against the injustices and atrocities of Aurangzeb and to add appellation Singh to the names of those who joined His army. It had two reasons, firstly to remove any caste based obsession of superiority (which unfortunately we still suffer from) and secondly, to give them a feeling of belonging to a warrior race since the title Singh was then used only by the Rajputs. The administration of Amrit was purely a psychological effect to boost their morale to prepare them to fight against the cruelties of the oppressor. The baptized Sikhs now claim that only they (Amritdhari) are the true Sikhs or Khalsas, whereas historical research and facts indicate that Guru Gobind Singh did not set aside the word "Khalsa" for the baptised Sikhs only. In fact He always addressed his congregation, which consisted of not only the initiates but people from all walks of life, Sikhs, Hindus and Muslims, as *"you are my Khalsa"*. I cannot believe and it would be wrong to entertain the idea that the statement such as *"I love the chosen few (the baptised ones) more than the non baptised ones and only the baptised ones will get the salvation"*, was made by a man who all along his life preached, practiced and propagated Guru Nanak's philosophy of Oneness of human race and himself said *"Maanas ki Jaat sabho eak pahchan"*. In their way of thinking "Only the Amritdharis are Sikhs and Khalsas" and the obsession of these words deprives them of the ability to make any rational judgment. Khalsa has become a mere word without any application. Baptism was supposed to be a symbol of humanity, sweetness and a defence of the defenceless but in the hands of these so called **"chosen ones"** it has become an Icon of religious, social and cultural arrogance and a symbol of apartheid. Khalsa was created to remove discrimination of all kinds amongst humans, yet these days it is this society from where all types of discriminations originate.

From what I have read His definition of Khalsa comes from Swaiyas, Dasam Granth, as follows:

"He who keeps alight the unquenchable torch of truth and never swerves from the thought of one God; he who is full of love for God and has confidence in Him; he who never puts his faith in fasting, the worship of graves of Muslim saints or of Hindu sepulchers; he who recognises the one God and believes not in pilgrimages, throwing of money to beggars, preserving all forms of life, doing penances or austerities; and in whose heart the light of the Perfect One shines—he is to be recognised as a pure member of the Khalsa." There is no mention of either baptism or Five K's in it. (Gopal Singh History of the Sikh People page291)

Religion is not a game for which rules can be set once for all and at the same time I do not in the least wish to deny the importance of the dress codes for others who care for it, but I feel very uneasy and upset when someone comes and tells

me, “As a Sikh you must drink Amrit ...must not trim your beard.” It is my personal life and none of their business and I don’t ask them and have not given them that right to suggest me that.

If we make it mandatory to conform to centuries old socially and culturally defined traditions and rituals which were **rejected** by our Gurus aren’t we making Sikhism a ritualistic faith? Then what is the difference between Sikhism and:

Hinduism which stresses the need to put on the sacred thread and frontal mark and idol worship? One wonders if there is really any difference between wearing a sacred thread and wearing a six inches Kirpan.

Christianity which claims that unless you accept Christ as the son of God and a mediator between humans and God you won’t achieve salvation?

Islam which alleges and believes that if you are not circumcised and don’t face towards Mecca while saying prayers, you are not a Muslim you are a *kaafar* and won’t be accepted in the kingdom of God?

These custodians of the Sikh faith have most inflated sense of their own spirituality, superiority and purity and claim that the administration of Amrit has made them “Pure”, and thereby have become recipients of spiritual guidance from God to interpret Guru-Bani and it is this bizarre faculty of self-delusion which blinds them to see fault in their own purity and spirituality and refuses to accept others as equal and respect the spiritual rights of others. Let us pause for a moment and see how honestly and religiously they conform to the dress codes ordained by Guru Gobind Singh, so they say, and how pure they are.

Have they kept the turban style of Guru Gobind Singh and do they carry bow and arrows which were a part of Guru Gobind Singh’s uniform?

Do they wear over three feet long Kirpan and over their shirts?

Do they wear “*Kurta, Pajama and Chadar*” and “*Nooke dar Jooti*”?

Do they use and carry humble hand crafted wooden comb (Kanga)?

They have made a mockery of the dress code and the reason they give to justify their non compliance of the dress codes is inconvenience and awkwardness. Then the question arises, can a baptized Sikh defy Guru Gobind Singh’s edict? Can he still claim to be an Amritdhari or a Khalsa? They cannot have it both ways. If it is not bigotry then what else? Scratch the crust of their outward saintly disposition and you will find nothing but a pungent smell of ritualism, superstitions, arrogance, apartheid and all those characteristics our Gurus worked so hard to eradicate from the Sikh society. If Guru Gobind Singh were to be born again today he would be the unhappy and distressed person to see what a mess and mockery these Amritdharis have made of the noble faith of

Guru Nanak. Stretch this hypothetical argument further and ask that if He does revisit this planet then will he ask His baptized Sikhs /Khalsas to wear a Kirpan or AK47 rifle? What right they have to criticize or deny others their spiritual right to practice Sikhism the way they want. I say deny, because in this country there are Gurudwaras where non Amritdharis are not only not allowed to read Guru Granth Sahib during Akhand Paths or do Kirtan, they are not even allowed to distribute *parshad* in the Gurudwaras . If this is not a caste system and apartheid than what else? We live in an age of reasoning and there is a need for these chosen ones to come out from their dead end burrows, to read, understand and act on what is written in Guru Granth Sahib. How can we condemn symbols and rituals of the other religions while performing rituals and decorating ourselves with religious symbols? I am sure if their movement is not nipped and allowed to gather momentum, days are not far away when they will change the name of this noble faith from Sikhism to **Singhism** and that will be a tragedy.

There is a need to wake them up, and tell them to look around and see that where as the number of the followers of other religions is on the increase, in Sikhism as a result of their fanaticism, uncompromising attitude and anti- Sikh activities, the numerical strength of the Sikhs in the world is decreasing day by day. If we did not somehow put a stop to this trend, children of our children’s children will read about the Sikhs and the Sikh religion only in the history books. Let us start to day as tomorrow it may be too late.

LETTERS TO THE EDITOR

I received “The Sikh Bulletin” volume 6, Numbers 4&5 and I just want to tell you that you have outdone yourselves. This is a fantastic issue! Keep up the good work! I am glad that we met but for a brief moment in time. Sat Sri Akal.

Richard Leigon, Las Vegas

*

Thank you for sending me The Sikh Bulletin free of charge all these years. It almost makes me feel guilty. Therefore I am contributing \$100.00 to the cause. I have enjoyed and learned about the Sikh issues, which I would be ignorant about. It is thought provoking and the questioning mind is the American way. I do find some of the articles too dogmatic. I think we need to respect other religious beliefs even if we do not subscribe to them such as attending their services if invited to do so as a gesture of courtesy and decency e.g. a Christian or Hindu service. Jagdev Singh, Fresno

*

I have been reading The Sikh Bulletin for about three years. I have found the information provided by you enormously useful in my understanding of the real issues and challenges

facing the sikhs and the sikh community worldwide. Thanks to the people like you who have the ability, knowledge and the courage to challenge the establishment for its weaknesses. Keep up the good work.

Jujhar Singh Gill, Coventry, UK

*

In a previous edition of the Sikh Bulletin, I had occasion to read an article entitled 'Nationhood not Religion!' by a Jagdeesh Singh of the 'Sikh Commonwealth' (whatever that may be). Mr Singh expounded at length on his very personalised definition of Sikhi as an Ethnic group, but I couldn't help noticing that in all his lengthy article not once does he mention how God or the worship of God fits into his definition.

There is an alternative definition of Sikhi. It can be found on p 305 of Siri Guru Granth Sahib Ji. Its author is none other than Siri Guru Ram Das Ji. Though only 5 lines long, this definition of a Sikh mentions God at least 8 times and the worship of God at least 8 times. I will leave it up to your readers to decide for themselves which definition of a Sikh and Sikhi they prefer, that of Jagdeesh Singh or that of Guru Ram Das Sahib Ji. However, I cannot help wondering whether in his zeal to show the Sikhs as an ethnic group, Mr. Jagdeesh Singh has ethnically cleansed Sikhi of God altogether.

Daljit Singh M.A. M.Eng (Cantab).

*

In response to your appeal in the April-May issue of The Sikh Bulletin I am enclosing herewith a Bank Draft for US\$500.00. Kindly accept my humble donation. G.B.Singh,UK

SACK RUMSFELD; RESTORE HONOR

Thomas L. Friedman, New York Times

We are in danger of losing something much more important than just the war in Iraq. We are in danger of losing America as an instrument of moral authority and inspiration in the world. I have never known a time in my life when America and its president were more hated around the world than today. I was just in Japan, and even young Japanese dislike us. It's no wonder that so many Americans are obsessed with the finale of the sitcom "Friends" right now. They're the only friends we have, and even they're leaving.

This administration needs to undertake a total overhaul of its Iraq policy; otherwise, it is courting a total disaster for us all. **That overhaul needs to begin with President Bush firing Secretary of Defense Donald Rumsfeld** - today, not tomorrow or ' next month, today. What happened in Abu Ghraib prison was, at best, a fundamental breakdown in the chain of command under Rumsfeld's authority, or, at worst, part of a deliberate policy somewhere in the military-intelligence command of sexually humiliating prisoners to soften them up for interrogation, a policy that ran amok.

Either way, the secretary of defense is ultimately responsible, and if we are going to rebuild our credibility as instruments of humanitarian values, the rule of law and democratization, in Iraq or elsewhere. Bush must hold his own defense secretary accountable.

Words matter, but deeds matter more. If the Pentagon leadership ran any U.S. company with the kind of abysmal planning in this war, it would have been fired by shareholders months ago. I know that tough interrogations are vital in a war against a merciless enemy, but outright torture or this sexual-humiliation-for-entertainment, is abhorrent. I also know the sort of abuse that went on in Abu Ghraib prison goes on in prisons all over the Arab world every day, as it did under Saddam Hussein - without the Arab League or Al-Jazeera ever saying a word about it. I know they are shameful hypocrites, **but I want my country to behave better - not only because it is America, but also because the war on terrorism is a war of ideas, and to have any chance of winning we must maintain the credibility of our ideas.**

We were hit on 9/11 by people who believed hateful ideas - ideas too often endorsed by some of their own spiritual leaders and educators back home. We cannot win a war of ideas against such people by ourselves. Only Arabs and Muslims can. What we could do - and this was the only legitimate rationale for this war - was to try to help Iraqis create a progressive context in the heart of the Arab-Muslim world where that war of ideas could be fought out.

But it is hard to partner with someone when you become so radioactive no one wants to stand next to you. We have to restore some sense of partnership with the world if we are going to successfully partner with Iraqis.

Bush needs to invite to Camp David the five permanent members of the United Nations Security Council, the heads of both NATO and the United Nations, and the leaders of Egypt, Jordan, Saudi Arabia and Syria. **There, he needs to eat crow, apologize for his mistakes** and make clear that he is turning a new page. **Second, he needs to explain that we are losing in Iraq**, and if we continue to lose the U.S. public will eventually demand that we quit Iraq, and it will then become Afghanistan-on-steroids, which will threaten every one. **Third, he needs to say he will be guided by the United Nations** in forming the new caretaker government in Baghdad. **And fourth, he needs to explain that he is ready to listen to everyone's ideas** about how to expand our force in Iraq, and have it work under a new U.N. mandate, so it will have the legitimacy it needs to crush any uprisings against the interim Iraqi government and oversee elections - and then leave when appropriate. And he needs to urge them all to join in.

Let's not lose sight of something - as bad as things look in Iraq, it is not yet lost, for one big reason: America's aspirations for Iraq and those of the Iraqi silent majority, particularly Shiites and Kurds, are still aligned. We both want Iraqi self-rule and then free elections. That overlap of interests, however clouded, can still salvage something decent from this war - if **the Bush team can finally screw up the courage to admit its failures and dramatically change course.** Yes, the hour is late, but as long as there's a glimmer of hope that this Bush team will do the right thing, we must insist on it, because America's role in the world is too precious - to America and to the rest of the world - to be squandered like this. (Courtesy The Sacramento Bee May 7, 2004)

[Speaking at the occasion of National Day of Prayer President Bush said, "God is not on the side of any nation, yet we know he is on the side of justice. And it is the deepest strength of America that from the hour of our founding, we have chosen justice as our goal. Our greatest failures as a nation have come when we lost sight of that goal: in slavery, in segregation, and in every wrong that has denied the value and dignity of life. Our finest moments have come when we have faithfully served the cause of justice for our own citizens, and for the people of other lands."

Speaking at the Sacramento's Laxmi Narayan Temple on April 18, 2004, Dr Bishma Agnihotri, Ambassador-at-Large for NRIs and PIOs worldwide, while talking about the Ghadar Movement as a movement for liberation of India, "Whenever I visit this part of the US, I'm reminded of the patriotism and selfless sacrifices of the martyrs of the great movement," became "emotional" as he was reminded of his earlier meeting with the community, mostly Sikhs, "I could not contain myself when I was told that some twenty Sikh brethren had been blacklisted for the last 25 years and cannot visit India. I was closeted with their spokesmen for 6-7 hours and a meeting was called which more than 800 people attended. Nearly 40 organizations pledged solidarity with India and I got their blacklisting revoked."

Both President Bush and Ambassador Agnihotri are lying.

The former lied to the American people and made his Secretary of State Collin Powell lie to the world about weapons of mass destruction in Iraq, acquisition by it of nuclear materials from Africa and other countries, its link with al-Qaida and mobile germ warfare factories. Americans have a solution for it. They should impeach him and his entire 'War Cabinet'.

The latter is hoodwinking the not so gullible diaspora Sikhs with sweet talk much the same way as Indian Trade Commissioner Dr. Joseph and Indian Vice-Counsel General Mr. Anand in Vancouver succeeded in getting Guru Nanak Sikh Gurdwara Delta-Surrey to celebrate January 26, 2004. Did they not know that August 16th is not **our** Independence Day and nor is January 26th **our** Republic Day? For the Sikhs they represent change of colonial masters and denial of our being, respectively. Jathedars are quick to threaten to excommunicate those they don't like merely for performing marriage ceremony in the presence of AGGS in a Community Center but would they even comment about the propriety of **Mr. Satnam Singh Tatla of Punjabi American Heritage Society** offering Dr. Agnihotri a **saropa** and **kirpan**, in a Hindu Temple and that too on behalf of **all** the Sikhs of the valley? Is there an established protocol for offering of *saropas*? There is nothing we can do to stop Agnihotris of India from hoodwinking us so long as those who consider themselves entitled to speak and act on our behalf agree to play along with them and their employer. ED]

THE SIKH COALITION ANNUAL REPORT 2003-04

Dear Supporter, Waheguru ji ka Khalsa, Waheguru ji ke Fateh
As we reflect back upon 2003, the Sikh panth (community) and the Sikh Coalition can look back at a long list of important accomplishments. The student allowed to register

for classes with his Sikh saroop (physical identity), the young Sikh allowed to eat dinner in a restaurant while wearing his turban, the thousands of police and bias officers trained to recognize the unique aspects of the Sikh faith, the Sikh prevented from being deported and potentially tortured, the struggle to force New York City to allow Sikhs to protect and serve the community as police officers – all of these, and many similar accounts, represent the collective growth of Sikhs in North America.

We would like to thank all of the people and organizations that supported our work in 2003. Our community's achievements would not be possible without your moral and financial support, your words of encouragement, your willingness to volunteer, or your wise counsel. We sincerely thank you.

Yet still, even with all of this, this past year's accomplishments only demonstrate the beginning of all that we could achieve. **As Nelson Mandela dramatically described in his speech, we must let the light of the Sikh people shine through to the entire world.** It is not too much to dream of a world where no Sikh child is bullied; our saroop is recognized and respected as the proud identity of a distinct religious group; our friends and family are free from name calling, insults or violence driven by prejudice; government agencies support and encourage the rights of Sikhs; and no member of society can claim ignorance of who a Sikh is and what values we hold dear. Together, we can achieve these goals.

In addition to serving a long list of individuals, the Coalition achieved several major milestones in 2003:

1. Filing a Federal lawsuit against the NYPD to allow Sikhs with turbans to serve in the police force
2. Organizing a nationwide Sikh Women's Empowerment Conference at Columbia University
3. Receiving the James Park Morton Interfaith Tribute Award from the Interfaith Center of New York. Other recipients included Archbishop Desmond Tutu, Nina and Daniel Libeskind, and Ayisha Al-Adawiya.
4. Releasing a state Sikh Civil Rights Agenda. Initially launched in New Jersey, this landmark event represents the first formal Sikh civil rights agenda ever launched within a state.

The 2003 annual report describes these, and many other, major accomplishments of the Coalition. We wish to let our supporters see what your help enables us to accomplish. We thank you and look forward to continuing our partnership as we collectively work for the chardi kala of all people.

To have a printed annual report mailed to you, please email info@sikhcoalition.org with your name, address and phone information.

Started as an effort to educate the greater North American community on Sikhs and Sikhism, **the Sikh Coalition** seeks to safeguard the civil and human rights of all citizens as well as to promote the Sikh identity and communicate the collective interests of Sikhs to civil society. The Coalition serves as a resource on Sikhs and Sikh concerns for governments, organizations and individuals.

The Sikh Coalition relies on your **financial support** to sustain its initiatives and broaden its services. In addition to supporting the Sikh Coalition directly, we encourage you to use matching donation programs offered by many employers. The Sikh Coalition is a 501c (3) non-profit organization. Thank you for your support.

PATKAS AND HATS WITH TURBANS AS A RITE OF PASSAGE

I. J. Singh, NY

We were at a Sikh wedding in a little town that has a small but vibrant Sikh community. In some of the rituals and functions, the community appeared as if frozen in time and culture, but that is not what prompted me to write this essay. Rather it was the appearance of many young, and some not so young, Sikhs — many dressed formally — sporting *patkas* instead of traditional turbans. (A *patka* is simply a square scarf like a *bandana*, usually about a foot and a half wide, and is tied as a head covering; a formal turban is about five yards of material.) I hasten to add that they were not young school-age lads. I am talking about young professionals. A couple had earned doctoral degrees; others were young technocrats and professionals at the high end of the earning scale. Their suits were definitely more expensive than mine; their shirts and ties were monogrammed. They knew and understood fashion. And their long hair — the *keshas*, an article of faith for a Sikh — was clearly unshorn.

Many of the older Sikhs looked askance at the young men. One Sikh angrily muttered that these young people should either wear turbans or get rid of their *keshas*. I wondered about that. I suggest a cooler, more nuanced look at the matter.

On the Internet one can view and explore the use of turbans in their many styles in different cultures through history. I look at the conventional style of turbans worn by Sikhs worldwide. There are a few, only minor variations on the theme — the style in East Africa is somewhat different but only slightly so. Our turban is radically different from the turban that you see in Islamic culture, although during these days of heightened tension, the average American is totally clueless about the difference between a Sikh and an Islamic follower of Osama bin Laden, who also might wear a turban. In fact, very few Muslims wear one and it is of a very different style from that worn by Sikhs. But I refer here to the

urbanized Sikh turban. In the villages, Sikhs wear a more informal, rounder turban in the traditional style. These days I see some urbanized young people also wearing it, more so in North America than in India.

I realize that the style of the Sikh turban has perhaps changed somewhat over time. This becomes clear from an examination of old paintings and photographs of Sikhs in the 18th and 19th centuries. It is also clear that in those times as well, they always wrapped their turbans; they certainly did not substitute a scarf or *patka* instead, nor a preformed turban and never a hat.

Historically, the turban signified dignity, and the Islamic rulers of India did not allow the common people to wear it. Within Hinduism, a distinction clearly existed in that only the so-called high-caste men wore turbans; the low castes were forbidden to do so. In these days, too, at least when they are getting married, most high-caste Hindu males don a turban, even if only for an hour. In their daily lives, most Hindus never see a turban; they would not have one in their wardrobe, except a rare ceremonial turban. Hindus gave up that privilege and right during the Islamic domination of India and later when they came to ape the Western model of a male. Few Muslims still wear a turban; often it is a ceremonial one and is usually wrapped over a *kulla*, or skullcap.

Sikhs have an important article of faith — the unshorn hair — that throughout Sikh history was protected by a turban. Some Sikhs contend that the *keski* (or *dastaar*), a small turban, is the article of faith and not the long hair per se. But then they add that implied in the *keski* is the long hair, a head covering without the hair in fact is meaningless in their view. I do not wish to explore this issue here.

Though not directly connected to this matter, some oft-seen practices baffle me. I see many so-called Sunday Sikhs who do not maintain the long unshorn *keshas* come to the *gurdwara* wearing a turban — which promptly comes off as they step into their cars at the conclusion of the *gurdwara* service. I am sure we have all seen young Sikhs with a one-day growth of beard wearing a turban for their own marriage ceremony. Then they reappear at the evening reception freshly shaved and minus the turban.

A *patka* is indeed just a scarf, even though it can be quite useful and sufficient, such as at play or in a gym. But I would not walk into a formal gathering wearing a bow-tie with my tennis shorts or jogging shoes; wouldn't, then, a *patka* worn by a man wearing a suit and a tie be just as inappropriate at a wedding? I raise the question in full awareness of the fact that a *patka* looks out of place to me but perhaps is no more odd than my turban is to many Americans who may have never come across one.

Perhaps many young Sikhs are not adept at tying a turban. (Similarly, I am still grossly clumsy in tying a bow-tie when one is needed for a formal event.) I know one young Sikh professional who lives independently of his parents about 30 miles away. Every two weeks or so, the father visits the son and ties three or four turbans for him that the son can use, somewhat like a hat, until the father returns. I understand that the son has mastered the art of turban tying in the last few weeks; it is a skill that can be mastered, being about as difficult as learning to tie one's shoelaces.

We all know of Sikhs — the *crème de la crème* of our community — who tie several turbans in one day and save them for future use as hats over the next several weeks. I know a former general of the Indian army who had special hatboxes designed to carry his turbans intact. I should add that I also know of Sikh generals who tied their turbans every day and took pride in doing so. A turban in a hatbox is a hat, albeit starched, custom made and constructed differently from the usual hat. Sikhs traditionally frown on such practice and, I feel, rightly so.

Walking about town, I also see a growing number of young Sikhs who wear their unshorn hair in a ponytail and thus without a hat, patka, dastaar or turban of any kind. In the gurdwara service, a hat or cap remains rare. I take note of one prominent exception, and that is the group of Lakshman Chellaram, but they never were *keshadhari* Sikhs. Lakshman Chellaram and his associates constitute an immensely popular group that sings the liturgy in gurdwaras across the world but they wear peaked white caps, the kind that are associated with a political party in India and are euphemistically dubbed Gandhi caps. For their caps they have attracted considerable criticism from Sikhs.

Until very recently, Sikhs had strongly shunned any kind of hat — that is, until the appearance of Bishen Singh Bedi. An extremely talented cricketer in India about 30 years ago, Bedi played cricket all over the world wearing a visored golf or tennis cap over a patka. He was a much-admired role model for many young Sikhs and the rest, as they say, is history. Ultimately, a hat would hide the Sikhs' identity and individuality and, if for no other reason, would be a self-defeating practice. Sikhism exhorts its followers to live their lives such that their external form and internal lives are consistent and synchronous; hiding their Sikh identity would not be an acceptable alternative. I should strongly underscore here that Bishen Singh Bedi was never one to hide his Sikh identity; in fact, he strode on the world's stage visibly proud of his Sikh heritage. This is what made him such an attractive role model to young Sikhs across the globe in the first place.

When I see a *keshadhari* Sikh working in a factory or at a construction site with a helmet over his dastaar or patka, I can understand his special needs. Clearly, though, what is

even more trendsetting for young India-based Sikhs remains the Hindi movie industry. In Bollywood, any depiction of Sikhs is usually of patka-clad men; Sikhs in turbans are rarely shown in a dignified or admirable setting.

Some artistic representations of Guru Nanak, which are probably more imaginative than realistic, show him wearing a flat-topped hat, popularly called a *selhi-topi*. I do not know if Guru Nanak ever wore such a *selhi-topi*, but that is not pertinent to the discussion here. I also wonder what kind of a headdress Guru Gobind Singh wore as he sped through Macchiwara and was allegedly mistaken for a Muslim *pir* (holy man) by the pursuing Mughal armies. None of the artistic renderings of that event show him with a dastaar or a turban. I hasten to add that all such renditions of that time and event are a product of artistic imagination with its inevitable and considerable artistic license. No documentary evidence of his disguise as a Muslim *pir* exists.

But these speculations about the Gurus are of no import whatsoever, and if such issues are raised now they are best termed red herrings. What matters here and now is that for over 300 years, turbans have become and have been as much a part of Sikh tradition and Sikh code of conduct as the keshas that they protect. In the past three decades or so, as equal partners in the experience of being Sikh many young Sikh women in North America have also opted to wear a turban or keski — Cynthia Mahmood and Stacy Brady have documented this trend with great sensitivity in a recent monograph. Notably, the women converts to Sikhism that I have seen over the past 30 years all wear turbans or dastaars. Patkas are indeed appropriate in the gym and for related activities. Even though styles change, the traditional Sikh turban remains unique.

The fact that a hat is historically inappropriate on a Sikh's head and a turban belongs there instead was not easily acknowledged worldwide; some battles still go on. Increasingly, many countries of the world — Britain, Canada, Malaysia, Singapore, India and many more — recognize the right of Sikhs to serve in the armed services with their long hair intact and a turban. The American armed services still remain a bastion of intransigence even though they allow *keshadhari* Sikhs to serve on an individual basis via special dispensation. After years of stonewalling, the Royal Canadian Mounted Police came around in 1995; *amritdhari* and *keshadhari* Sikhs now serve in that force. In California and Washington, D.C., the police have publicly announced their willingness to recruit *keshadhari* Sikhs, but New York is not quite that cooperative yet. Perhaps a state-by-state campaign to admit Sikhs into the police lies ahead. I believe the logic of the Sikh stance on turbans is unassailable and progress inevitable.

A meaningful way to look at the turban is as a crown on a Sikh's head. History teaches us that Sikhs would rather lose a head than part with the turban and the keshas under it. From that viewpoint, then, it is not just a cultural eccentricity but the cornerstone of a Sikh's existence, essential to the definition of self. Donning a turban is no longer an ordinary event but a rite of passage.

I would like to share some feelings about the moment that a Sikh boy first wears a turban.

Satwant Singh is now 13. He is no longer a little boy; it's time for him to join the fraternity of young men. He was to start tying a turban on his head like all Sikh men. So I was sitting through the rite of *Dastaar Bandhi* to mark his rite of passage.

As I sat, I couldn't help wondering why we have not yet evolved a comparable rite for our young women at the threshold of womanhood. Some other religions have. For example, Jews who have for centuries celebrated only a bar mitzvah for young boys have now added the celebration of a bat mitzvah for young girls. We, too, need to think about this. I don't know if it should be *Dastaar Bandhi* for girls, but somehow some specific note must be taken of the fact that gender equality lies at the core of Sikh teaching.

Satwant's uncle and aunt sang *shabds* — hymns. His father, too, sang one, and my thoughts went to what might be going through the father's head as he escorted his son into the world of Sikh men.

I remember that, when he landed in this country 30 years ago, Satwant's father was about 9 or 10 years old, a tad younger than his son is now. At the time he could not sit quietly for more than a New York minute — an immeasurably, infinitesimally small moment. Much of his energy is still with him, and he has matured into an energetic young man full of plans for his family and his community.

I remember meeting the family when they first arrived here in 1970. There was no more than a handful of recognizable Sikhs in New York then, and we had not yet built the first permanent gurdwara. Our community was too small to afford the luxury of the catfights, legal battles and splits that distinguished us in the coming years.

This family comprised two little boys, a sister and the parents, obviously attached to their Sikh roots. The boys were rambunctious; Satwant, too, is assertive and aggressive, much like his father and uncle. In the New York of those times, even if he came from a Sikh family, it was a rare Sikh boy who could be seen with his unshorn keshas at school or play. But, in spite of all the advice to do so, cutting the hair of the two boys was not an option the parents wanted to entertain.

I have seen the whole family mature in their sense of Sikhism and carry the torch that is now symbolically in the hands of the 13-year-old Satwant. He is the third generation in this country. As I witnessed the ceremony, I wondered if the father was thinking about his own rough times years earlier as the often lone Sikh boy at school. But then my thoughts were of the time when Satwant was born and of how his father probably thought then of the rough times that lay ahead for his son.

Years ago the father was placed on the road less traveled by his father, and now young Satwant has embarked on it. Why this path, and what lies ahead?

We know the history. Guru Gobind Singh inaugurated the *Khalsa* 300 years ago by flashing a sword and demanding a head, but the foundation stone was laid by Guru Nanak two centuries earlier. The *Khalsa* was destined to be a people fearless in the pursuit of righteousness. Sikhs were to hone, cultivate and heed their own conscience and plumb the depths of their own faith. Guru Gobind Singh saw that each of us has a constant battle to fight and that no battlefield is more critical than the one of our own mind. Three hundred years ago Guru Gobind Singh illustrated the lesson of life: live each moment of your life so that you can put your head on the line; whatever you do, do it so that you can live and die with dignity.

Three centuries have passed since these lessons were etched on the Sikh psyche and consciousness. Guru Gobind Singh now does not appear before his Sikhs flashing a naked sword and demanding a head. Why stay on the road less traveled?

Yes, times have changed and now the question is framed differently, but the challenge and the intent remain unchanged. The flashing sword is replaced by the prospect of social isolation, economic deprivation, social embarrassment or harassment on the job. The instrument of challenge is now the affable colleague or your neighbor asking all those awkward questions. The question is asked a hundred times a day and in myriad ways. Your head is still on the line as it always will be. Those are the lessons of our history. The Guru still challenges you to live fully and fearlessly with your head in the palm of your hand. Events post 9/11 have once again driven these issues home to us.

If dignity and integrity lie at the core of a Sikh existence, Satwant must become a man who can see the "us in them and them in us" in other men and women no matter what they look like or what religion they profess or passport they carry. It is a lesson not easily learned and never comfortably accepted, but one that our history, heritage, tradition and community and his family will have to help him discover and integrate into his life.

The precepts and path of Sikhism are not only for the space and geography where they were first articulated and practiced; they are universal. The teachings are not just for the time when they were enunciated, but for all time, and they are most powerfully expressed through the five articles of faith. The challenge is to integrate the garb of a Sikh with the internal life and character of one; the task and the test are not in being a Sikh but in becoming one.

Tradition comes alive only to those who remember it. The turban asks you to stand tall and proud but always to remember that you stand on the shoulders of giants. History is not just what happened yesterday; it is also what you do today. *Welcome, Satwant, to living history.* [From his book 'Being And Becoming A Sikh', available from the Author ijs1@nyu.edu ED.]

SIKH PROFILES
REJECTED AT HOME, ACCEPTED ABROAD
 When a village boy decided to succeed
 By Nirmal Sandhu

Dr Jagir S. Randhawa:
 Slowly, things are getting better in Punjab

SHORTLY before partition, a boy from a very poor family went to Khalsa College, Amritsar, for admission. He had reasonably good marks. He had lost his father when he was five. His mother had to struggle hard to bring up her five sons and two daughters. But she understood the value of education and sent her son to the best possible institution around.

“Khalsa College refused me admission because I had only five rupees with me. I went to Government College, Lahore, which accepted me, gave me clothing and books, and a place to stay,” recalls Jagir Singh Randhawa. A few years later he returned to Khalsa College, now to teach physics. Then he took up government lecturership and was posted, first at Ropar, then at Rohtak.

Born on November 1, 1922, at Vahila Teja in Gurdaspur district, Jagir's family moved to a village called 186-9L (that is how the British named it), now in Pakistan. He was schooled at Harappa and graduated in 1946. Partition saw his family trudge back to its native village and settle at Kala Afgana.

Actually, Jagir Singh Randhawa wanted to become a pilot in the Indian Air Force. His room-mate got selected, but he was rejected. He wanted to study chemistry, but a well-wisher advised him to take up physics, instead. These were years of ambition and disillusionment. He wanted to do something, but the circumstances and the system restrained him and tied him to an unsatisfying routine.

The youngman who was turned away by the IAF was taken in, years later, by the US army as a research physicist. He had quit as a lecturer when he got a scholarship from the University of Colorado at Boulder to do the masters in physics in 1957, which was followed by a Ph.D. from New Mexico State University at Las Cruces.

That was the time when India offered limited facilities and opportunities for talented technocrats, who headed for a red-carpet welcome in the US. Dr Randhawa's thesis on ozone attracted the attention of the authorities at the Atmospheric Sciences Laboratory at White Sands. They did not want to lose this bright scholar.

Since Dr Randhawa was on a student visa, he could not pursue the job which required a green card, which he was given immediately, and US citizenship. That would come only after five years of stay in the country. But they got the rules changed. A Bill was passed in the Congress to grant Dr Randhawa full rights as a US citizen.

Staying away from his family, the solitary scholar enjoyed his freedom and research-oriented environment. He managed to develop an instrument by which physicists could measure the effect on the ozone layer of the nitrous oxide released during supersonic flights. He got a patent for the device, which led the US government under Jimmy Carter to reconsider its plans on supersonic planes. In the world of science, his achievement is considered remarkable.

It was only after regular employment and citizenship that Dr Randhawa could help his wife, Narinder Kaur, and two daughters, aged seven and eight then, join him in the US in 1963. Later, other relatives were also taken there. So he did not miss anybody back home. His daughters made good of their US education — one became a doctor and married a physician and the other got into management and married a veterinary doctor.

Living up to the American tradition of sharing, Dr Randhawa has liberally distributed fruits of his success. When his wife died, he donated **\$30,000** to sponsor a

Narinder K. Randhawa scholarship at California State University, Fresno. The only condition attached was the recipient must be familiar with Sikh culture. Recently, he gave **Guru Nanak Dev University Rs 25 lakh to set up a Baba Budhaji chair.** That Baba Budha was a Randhawa was also a consideration in encouraging research on this relatively less known personality in the Sikh religion.

For 30 years, Dr Randhawa worked in the US, uncomplainingly, forgetting past disappointments to enjoy the present. He travelled all over the world, presenting papers in international conferences and seminars, and carrying out rigorous research work. Did he ever feel discriminated against? "No, never. America is perhaps the only country left in the world where there is no discrimination. If you work hard, you are rewarded", he said, relaxing at a relative's house at Mohali on Monday.

He visits India once in a decade or so. Now busy with grapes cultivation at his farmhouse in California, he looks back at the years gone by with contentment. "If the IAF rejected me, it was good for me. Otherwise, I would have retired long ago, leading a dull life. I would not have been able to see the world."

He remembers how difficult it had been to travel in buses in Punjab. "Slowly, things are getting better, but still there is pollution, insanitation, too much population. The expansion of cities has not been planned". Asked about his future plans, he was silent for a moment and then responded: "I don't plan to come back too many times. It is hard to travel. I am 81. My daughter insists that I must walk two miles every day. I take a peg or two when in a company. I am not very particular about food."

[This story caught our attention when it first appeared in The Tribune, Chandigarh dated Nov.10, 2003. We invite our readers to submit similar stories so we may recognize the contributions of Sikh Americans. ED.]

FROM THE BOOK "AN INTRODUCTION TO SIKHISM" Beliefs and practices of the Sikhs

Question 3: - What is the reality of the universe?

Answer: - The universe comes into existence through God's creative power (*Maya*) and it ceases to exist at His Will. All that He has created is perfect according to His laws and has been created and re-created time and time again. Nothing except Him is eternal, although the duration of the existence of some matter is inconceivably long as understood with the limited faculties of the human beings. According to Sikhism, the creation is a 'play' that exists only until He brings the 'play' to an end. Since the universe is created by the True Lord, we can say that it is a real expression of His Supreme reality and is, therefore, real. But since it appears and disappears at His Will, it has no infinite or independent existence. It is like the 'shadow' of a cloud or the bubble on the surface of water. Too much involvement in the creation rather than the Creator is a sin because it turns human beings

away from the Creator. Involvement in the service of self produces egoism.

[For a donation of \$100.00 you may order 20 copies of this book for free distribution to the children of your Sunday School classes. ED.]

ਸੰਪਾਦਕੀ: ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਬੁਲੇਟਿਨ ਮਈ ੨੦੦੪

ਧੜਲੋਦਾਰ ਗੁਲਾਮ-ਨੀਤੀ ਦਾ ਮਾਹਿਰ ਜੱਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੋਹੜਾ

(ਸਤੰਬਰ 24, 1924 - ਅਪ੍ਰੈਲ 1, 2004)

31 ਮਾਰਚ ਅਤੇ 1 ਅਪ੍ਰੈਲ 2004 ਦੀ ਦਰਮਿਆਨੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜੱਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੋਹੜਾ ਮੈਂਬਰ ਰਾਜ ਸਭਾ, ਪ੍ਰਧਾਨ- ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਕਈ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਲੀਲਾ 12 ਵੱਜ ਕੇ 41 ਮਿੰਟ ਉੱਤੇ ਸਮਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਤੁਰ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦਿਹ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਨੀਲੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਸਰਕਾਰੀ ਸਨਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਗੀਠੇ ਨੂੰ ਅੱਗ ਵਿਖਾਈ ਗਈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਤਮ ਪਲਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਾਰਵਾਈ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਉੱਤੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਲੈ ਜਾਇਆ ਜਾਣਾ ਇਤਿਆਦਿ, ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੱਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਬੰਦੇ ਸਨ। ਸਸਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਸਭਾ ਭੇਜਣ ਦੀ ਚਰਚਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਪੰਥ ਰਤਨ' ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਾ ਵੀ ਏਹੋ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਓਸ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਮਹਾਨ ਨੇਤਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਰਲੋਮੱਛੀ ਹੋਣਾਂ ਕਿਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਅਧੀਨ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇ?

ਕਿਉਂਕਿ ਜੱਥੇਦਾਰ ਜੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਸਿਆਸਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ ਅਤੇ ਏਸ ਨਾਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਤ ਸੀ, ਏਸ ਲਈ ਓਸ ਦਾ ਸਿਆਸੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ ਲੋਕ-ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ ਜਾਣਾ ਵੀ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਹੀ ਅਖਵਾਏਗਾ। ਜੱਥੇਦਾਰ ਟੋਹੜਾ ਇਕ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਸਨ, ਇਕ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾ ਦੇ 25 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਹੇ ਇਸ ਲਈ ਏਸ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣਾਂ ਦਰੁਸਤ ਹੈ।

ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਇਕ ਪਤੀ ਸਨ, ਕਿਸੇ ਮੂੰਹ ਬੋਲੀ ਬੇਟੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਤੰਦਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਜੂਦ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਲੁਟ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਇਹ ਕਦੇ ਨ ਸੁਣ ਸਕਣਗੇ ਅਤੇ ਨਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਹਿਰਦ ਸੰਗਤ ਮਾਣ ਸਕਣਗੇ। ਇਹ ਇਕ ਵੱਡਾ ਘਾਟਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਾਂ। ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਈਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣਗੇ, ਕਈਆਂ ਦੀ ਬੋਲਚਾਲ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਆਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕਈ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਝਕਾਨੇ ਦੇਵੇਗੀ। (ਜੈਸੇ ਰੈਣ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਉਠ ਚਲਸਹਿ ਪ੍ਰਭਾਤ) ਏਸ ਲਈ ਤੁਰ ਗਏ ਲਈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡੇ ਸਿਸਕੀਆਂ ਭਰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ। **ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਬੁਲੇਟਿਨ** ਵੱਲੋਂ ਸਭ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ, ਦੋਸਤਾਂ-ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਗਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰੀਕ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਦਾ ਬਲ ਬਖਸ਼ੇ। ਨਾਲੋਂ-ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਅਸੀਮ ਲਾਲਸਾਵਾਂ ਅਤੇ ਔਗੁਣ ਭਰਪੂਰ ਚਾਪਲੂਸਾਂ ਦਾ ਵਜੂਦ ਵੀ ਹਾਲ ਦੀ ਘੜੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਦੇਣ-ਲੈਣ ਨੂੰ ਕੱਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਜੱਥੇਦਾਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਉੱਚੇ ਅਹੁਦੇ ਮਾਣਦੇ ਰਹੇ। ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੁਈ ਹਮਦਰਦੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸ਼ੀਘਰ ਹੀ ਨਵਾਂ ਆਕਾ ਲੱਭ ਲੈਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਕੌਮ ਦਾ ਖੂਨ ਪੀਂਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਚੰਗਾ-ਚੋਖਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਲੈਣਗੇ।

ਜੱਥੇਦਾਰ ਟੋਹੜਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮੁਕੰਮਲ ਸਿਆਸੀ ਜੀਵਨ ਹੀ ਸੱਤਾ ਹੰਢਾਈ; ਤੀਹ ਕੁ ਸਾਲ ਲੋਕ ਸਭਾ, ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਰਹੇ। ਇਹ ਦੋ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਿਰਮੌਰ ਸਿਆਸੀ ਮੰਚ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਾਰ ਦਿਵਾਰੀ ਵਿੱਚ ਬਿਨਾ ਸ਼ੱਕ ਦੇਸ਼ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਘੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣਦਾ ਹੈ

ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਦਾ ਪੱਖ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਓਸ ਦੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਮਾਣ ਇਕੱਤਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਟੌਹੜਾ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੇ ਤਿੰਨ ਵੱਡੇ ਮਾਅਰਕੇ ਏਸ ਹਿੰਦ ਲਈ ਮਾਰੇ। ਠੂਠੇ ਫੜੂ ਕੇ ਦਰ-ਦਰ ਅੰਨ ਮੰਗਦਿਆਂ ਦੇ ਗੁਦਾਮ ਇਹਨਾਂ ਏਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਰੇ ਕਿ ਅੱਜ ਇਹ ਮੁਲਕ ਅੰਨਦਾਤਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਉਹ ਅਮੋਲਕ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਡੂੰਘੀ ਨਜ਼ਰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਸੋਨਾ ਤੱਕ ਵੇਚਣ ਉੱਤੇ ਆਇਆਂ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੁਦ੍ਰਾ ਨਾਲ ਖਜ਼ਾਨੇ ਭਰਪੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਏਸ ਕੌਮ ਦਾ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਬੇ-ਹੱਦ ਅਫਸੋਸ ਕਿ ਐਸੀ ਕੌਮ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਟੌਹੜਾ ਇਸ ਲਈ ਦੋਨਾਂ ਸਦਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇੱਕ ਲਫ਼ਜ਼ ਵੀ ਐਸਾ ਨਾ ਆਖ ਸਕੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਗੌਰਵ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇ।

ਜਥੇਦਾਰ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਅਨੇਕ ਧੌਕੇ ਹੋਏ। ਦਰਿਆਈ ਪਾਣੀਆਂ, ਪਣ-ਬਿਜਲੀ, ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਢਹਿਣਾਂ, ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਕਤਲੇਆਮ, ਸਾਧੂਆਂ, ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ, ਗ੍ਰੰਥੀਆਂ, ਬੀਬੀਆਂ, ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਰੇ ਜਾਣਾਂ, ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਦਾ ਜ਼ਲੀਲ ਹੋਣਾਂ ਕੁਝ ਕੁ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ। ਬਾਹਰ ਟੌਹੜਾ ਬੜੇ ਦਰਦ ਭਰੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਘਟਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਫਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਗੁੱਸਾ ਬੜੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਰੋਹ ਭੜਕਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚੰਗੇ ਬੀਬੇ ਰਾਣੇ ਬਣ ਕੇ ਸਭ ਪਾਸੇ ਮੁਸਕਾਨਾਂ ਬਖੇਰਦੇ, ਚਾਹ ਦੇ ਕੱਪ ਉੱਤੇ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਸ਼ਾਇਸਤਾ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਡੁਲ੍ਹਦੇ ਖੂਨ ਦੀ ਹੂਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੋਲੇ ਕਿਸੇ ਬੋਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਤੀਹ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜਥੇਦਾਰ ਨੇ ਜਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਣ ਰਾਜ ਸਭਾ, ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਏ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਗੁਟਕੇ ਦੇ ਆਕਾਰ ਦੀ ਛੋਟੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਦੋ ਪੰਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ। ਤਾਂ ਕੀ ਜਾਣੀਏ ਕਿ ਸਾਡਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਬੁਲਾਰਾ ਸਾਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਨੁਕਤਾ-ਏ-ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਹੀ ਵੇਖਦਾ ਸੀ? ਇਉਂ ਜਾਣਿਆਂ ਓਸ ਦੇ ਤਮਾਮ ਬਾਹਰ ਦਿੱਤੇ ਭਾਸ਼ਣ, ਅਖਬਾਰੀ ਬਿਆਨ ਆਦਿ ਇਕ ਬੇਹੱਦ ਨੀਵੀਂ ਪੱਧਰ ਦੀ ਮੱਕਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ? ਜਥੇਦਾਰ ਵਰਗੇ ਤਮਾਮ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ/ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਲਈ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾਂ ਕੌਮ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿ ਕੌਮ ਦੇ ਹਮਦਰਦਾਂ ਦੀ?

1992 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ‘ਪੰਥ ਦੇ ਦਿਮਾਗ’ ਜਥੇਦਾਰ ਦਾ ਮੱਤ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬਾਈਕੋਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣਾ ਇੱਕ ਨਿੱਗਰ ਰਣਨੀਤੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਇੱਕ ਇਤਫ਼ਾਕੀਆ ਪੱਤਰਕਾਰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿੱਚ ਜਥੇਦਾਰ ਏਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਏਹਨਾਂ ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵੀ ਏਹੋ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਤੁਸੀਂ ਵੀ? ਜਥੇਦਾਰ ਨੇ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ, “ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤੋਂ।” ਜਦੋਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਖਰਬੂਜ਼ਾ ਛੁਰੀ ਉੱਤੇ ਡਿੱਗੇ ਜਾਂ ਛੁਰੀ ਖਰਬੂਜ਼ੇ ਉੱਤੇ, ਘਾਣ ਤਾਂ ਖਰਬੂਜ਼ੇ ਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਥੇਦਾਰ ਨੇ ਗਹਿਰ-ਗੰਭੀਰ ਸੁੰਨ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਮਹਾਂ ਮੌਨ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਕੀ ਜਥੇਦਾਰ ਬਾਈਕੋਟ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇ ਕੇ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੌਰ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਹੇਤ ਰਿਹਾ? ਜੁਆਬ ਹੈ- ਹਾਂ।

ਏਨਾ ਕੁਝ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਨੇਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਕੀ ਉਹ ਸਿੱਖ ਵੀ ਸੀ? ਝੁੱਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੁਲਦੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਜ਼ੂਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ, ‘ਰੰਘਰੇਟੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬੇਟੇ, ਰਹੇ ਪੰਥ ਕੇ ਸੰਗ ਅਮੇਟੇ’ ਕਦੇ ਓਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੇਠ ਨ ਆਏ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਾਂ ਉੱਤੇ ਨਵੇਂ ਜਨਮੇ ਪੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਸੂਈ ਨਾਲ ਦਾਗਦੀਆਂ ਭੋਲੀਆਂ-ਭਾਲੀਆਂ ਵਣਜਾਰਣਾਂ ਵੱਲ ਏਸ ਦੀ ਕਦੇ ਸੁਵੱਲੀ ਨਜ਼ਰ ਨ ਹੋਈ। ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਮਲੂਕ ਪੁੱਤ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਖਾਤਰ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕਹਿਰ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਹੰਢਾਉਂਦੇ, ਟੈਂਕਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਹੋ ਕੇ ਪਰਾਏ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੱਛੀਆਂ ਦਾ ਖਾਜਾ ਬਣਦੇ ਓਸ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਤੱਕ ਨ ਅੱਪੜ ਸਕੇ। ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂਆਂ, ਡੇਰੇਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀਆਂ ਚੱਕੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਿਸਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ

ਗੁਰਬਤ ਮਾਰੇ ‘ਸਾਊ ਬਾਪਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇਟੀਆਂ’ ਲਈ ਓਸ ਦੀ ਅੱਖ ਨੇ ਕਦੇ ਹੰਝੂ ਨ ਸੁੱਟਿਆ। ਬੁੱਚੜਖਾਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿੱਤ ਕੋਹੀਂਦੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਬਾਲ, ਪੁਲਸ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਭੁੰਨੀਂਦੇ ਦੁੱਧ ਪੀਂਦੇ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਦਰਿੰਦਿਆਂ ਦੀ ਹਵਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ‘ਪੰਜਾਂ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿਸ਼ਰੀ ਘੋਲਣ’ ਯੋਗ ਮਲੂਕਤੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ ਕਦੇ ਏਸ ਦਾ ਕਾਲਜਾ ਨ ਪਾਟਿਆ। ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮੀ ਵਿੱਚ ਤੱਕ ਕੇ ਇਹ ਕਦੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਲੀ ਹੇਠ ਮੋਢਾ ਜੋੜ ਕੇ ਨ ਖੜ੍ਹਾ। ਕਦੇ ਏਸ ਨੇ ਰਾਹਾਂ ਦੇ ਕੰਡੇ ਚੁਣਦਿਆਂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਚਮਕੌਰ ਤੋਂ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਤਹਿ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਕੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਛਾਣਨੀ ਹੋਏ ਲਹੂ-ਲੁਹਾਨ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਚੀਸ ਕਦੇ ਏਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਦੀ ਨ ਨਿਕਲੀ: “ਭਾਈ ਰੇ ਭਗਤਿਹੀਣੁ ਕਾਹੇ ਜਗਿ ਆਇਆ॥ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵ ਨ ਕੀਨੀ ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ॥” (ਮ.3, ਪੰ.64)

ਅੱਜ ਹਰ ਸਿੱਖ ਇਹ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਹੰਝੂ ਵਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਏਸ ਨੇ ਨ ਕੀਤਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਏਸ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾ ਸੀ। ਕੌਮ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਸਮਰੱਥਾ ਸੀ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਇਹ ਸਿੱਖ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਹੀ ਉਹ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਜੰਜੀਰਾਂ ਕੱਟਣ ਲਈ “ਜਿਉ ਮਛਲੀ ਬਿਨੁ ਪਾਣੀਐ” ਵਾਂਗ ਤੜਪਦਾ, “ਕਬਾਬੇ ਸੀਖ” ਵਾਂਗ ਹਰ ਸੂ ਕਰਵਟਾਂ ਬਦਲਦਾ (“ਕਬਾਬੇ ਸੀਖ ਹੈਂ ਹਮ ਕਰਵਟੋਂ ਹਰ ਸੂ ਬਦਲਤੇ ਹੈਂ। ਜੇ ਜਲਤਾ ਹੈ ਯਹ ਪਹਿਲੂ ਤੋਂ ਵੁਹ ਪਹਿਲੂ ਬਦਲਤੇ ਹੈ”)।

ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਲਗੀ ਵਾਲੇ ਕਰੁਣਾ-ਨਿਧਾਨ ਦੀ ਅਸੀਮ ਕਰੁਣਾ ਦਾ ਇੱਕ ਕਿਣਕਾ ਵੀ ਏਸ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਬਾਜ਼ ਦੀ ਕੁਈ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਪਰਵਾਜ਼ ਵੀ ਏਸ ਦੇ ਉੱਚੇ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਤਸੱਵਰ ਤੋਂ ਉਤਾਂਹ ਹੀ ਉਤਾਂਹ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ। ਆਖਰ ਇਹ ਕੌਮ ਦਾ ‘ਮਹਾਨ ਲੀਡਰ’ ਧਰਤ ਉੱਤੇ ਰੀਘ ਕੇ ਕੁਰਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਰ ਕਿਤੇ ਅਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ੂਰ ਦਾ ਬਾਜ਼ ਇਕੱਲਾ ਉਡਾਰੀਆਂ ਭਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇਸ ਕੋਲ ਕੇਵਲ ਲਫ਼ਜ਼ ਹੀ ਲਫ਼ਜ਼ ਸਨ; ਹਰ ਗਮੀ ਲਈ ਲਫ਼ਜ਼, ਹਰ ਸ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲਫ਼ਜ਼, ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਲਈ ਲਫ਼ਜ਼, ਘੱਲੂਘਾਰਿਆਂ ਲਈ ਲਫ਼ਜ਼, ਦੁਸ਼ਮਣ ਲਈ ਲਫ਼ਜ਼ ਅਤੇ ਦੇਸਤਾਂ ਲਈ ਲਫ਼ਜ਼। ਏਸ ਦੇ ਲਫ਼ਜ਼ ਸਦਾ ਹਰ ਮੌਕੇ ਲਈ ਕੋਤਲ ਘੋੜੇ ਵਾਂਗ ਸਿੰਗਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ; ਚੰਗੇ ਸਮਿਆਂ ਲਈ ਸੁਨਿਹਰੀ ਰੰਗ ਵਿੱਚ, ਮੰਦੇ ਸਮਿਆਂ ਲਈ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ, ਆਮ ਗੱਲਬਾਤ ਲਈ ਸਲੇਟੀ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਹਮੇਲਾਂ ਵਿੱਚ। ਅੱਜ ਉਹ ਲਫ਼ਜ਼ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਟੌਹੜਾ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਓਹੀ ਸੀ। ਅੱਜ ਉਹ ਸੱਚੀ-ਮੁੱਚੀ ਮਰ ਗਿਆ। ਕਬਰਾਂ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕੁਈ ਵਸਤੂ ਓਸ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ - ਅੱਜ ਓਸ ਦਾ ਕੁਈ ਵਿਰਸਾ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੈ ਕੁਈ ਵਾਰਸ।

ਸਿੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਸਾ

ਏਹ ਮਨੁੱਖ ਪੱਚੀ ਸਾਲ ਤੱਕ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਿਰਮੌਰ ਸੰਸਥਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਿਹਾ। ਏਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਏਸ ਨੇ ਖੁਰਦਬੀਨ ਨਾਲ ਵੇਖ-ਵੇਖ ਕੇ ਸਿੱਖ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਨਸ਼ਟ ਕੀਤਾ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਕਿ ਅੱਜ ਨ ‘ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਿਲ’ ਹਨ ਨ ਚੁਲ੍ਹੇ, ਨਾ ਸਰਹੰਦ ਦਾ ‘ਖੂਨੀ ਬੁਰਜ’ ਨਾ ਖੂਨੀ ਦਿਵਾਰ, ਨਾ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਾ ਪਿੱਪਲ ਜਿਸ ਦੇ ਹੇਠ ਹਜ਼ੂਰ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਮਹਿਫ਼ਲਾਂ ਸਜਦੀਆਂ ਸਨ, ਨਾ ਚਕਮੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਨਾ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ, ਨ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਦਾ ਘਰ, ਨਾ....., ਨਾ.....। ਸਭ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸੰਗਮਰਮਰ ਹੈ। ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਚਰਨ-ਛੂਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਰ ਥਾਂ ਨੂੰ ਏਸ ਸੰਗਦਿਲ ਨੇ ਸੰਗਮਰਮਰ ਨਾਲ ਢੱਕ ਦਿੱਤਾ, ਓਸ ਦੀ ਪਾਕ ਹੋਂਦ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤੀ।

ਏਸ ਦੀਆਂ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਗੁਰੂ-ਪੰਥ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਪਾਏ, ਸੁਹਿਰਦ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਕਿ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਤਾਂ ਛੱਡ ਦਿਉ। ਪਰ ਏਸ ਦੇ ਚਹੇਤੇ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਵਾਲੇ ਡਾਕੂਆਂ ਦਾ ਬੁਲਡੋਜ਼ਰ ਨਿਰੰਤਰ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਿਸ ਪਾਰਲਾਮੈਂਟ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਉਹ ਤੀਹ ਸਾਲ ਬੈਠਦਾ (ਉੱਘਦਾ) ਰਿਹਾ ਓਸ ਵਿੱਚ ਕਰੋੜਾਂ ਦੀ ਲਾਗਤ ਨਾਲ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦਾ 1947 ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਾਭਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਏਸ ਨੇ ਮੈਰੀਲਿਨ ਮਨਰੋ ਦੀਆਂ ਕੱਛੀਆਂ ਲੱਖਾਂ ਨਾਲ ਤੁਲਦੀਆਂ ਵੇਖੀਆਂ, ਕੱਲੂ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਲਮਦਾਨ ਰੋਸ਼ਮ ਵਿੱਚ ਵਲ੍ਹੋਟੇ ਵੇਖੇ ਪਰ ਗੁਰੂਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਿੱਖ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਦੇ ਏਸ ਦੇ

ਕਠੋਰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਨ ਜਾਗੀ।

ਦੇ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਓਸ ਨਾਲ ਏਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੋਇਆ। ਓਸ ਦੇ ਜੁਆਬ ਸੁਣੇ: “ਬਹਾਦਰ ਗੜ੍ਹ ਕਿਹੜਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੀ, ਇਹ ਤਾਂ ਮਸਾਂ ਸੌ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਣਵਾਇਆ ਸੀ। ਓਥੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਬੈਠਣ ਲਈ ਗ੍ਰੰਥੀ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ।” ਕੈਨੇਡਾ ਨੇ ਸੌ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਨੂੰ ‘ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਵਿਰਸਾ’ ਐਲਾਨਿਆ ਹੈ, ਠੰਢੇ ਬੁਰਜ ਬਾਰੇ ਏਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ “ਓਸ ਵਿੱਚੋਂ ਤਾਂ ਮਿੱਟੀ ਕਿਰਨ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ”। ਇੱਕ ਵਾਰ ਵਿਰਸਾ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਚਰਚਾ ਚੱਲਣ ਉੱਤੇ ਏਸ ਦੀ ‘ਸੰਗ ਵੇਸੀਆਂ’ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਕਾਰਜਕਾਰਣੀ ਦਾ ਜੁਆਬ ਸੀ: “ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਹਰ ਸਾਲ ਕੋਠੀਆਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਬਦਲਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਗੁਰੂ-ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਢਾਹ ਕੇ ਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ।” ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪਵਿੱਤਰ ਦੇਹਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਜਯੋਤੀ ਸਰੂਪ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਬਣਵਾਇਆ ਸੀ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਬੜੀ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਇਮਾਰਤ ਸੀ। ਓਸ ਨੂੰ ਢਾਢੇ ਬਿਨਾ ਵੀ ਨਾਲ ਦੀ ਖਾਲੀ ਪਈ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਰ ਬਣ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਓਸ ਨੂੰ ਢਾਹ ਕੇ ਹੀ ਸਾਹ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਜਯੋਤੀ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਏਸ ਦੇ ਦੋ-ਧਾਰੇ ਵਾਰ ਸਨ। ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਵੀ ਬਰਬਾਦ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਇਮਾਰਤਾਂ ਵੀ।

ਦੂਸਰੀ ਆਲਮੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਫਨਾਹ ਕੀਤੇ ਕੁਵੈੱਟਰੀ (ਬਰਤਾਨੀਆ) ਦੇ ਚਰਚ ਦੇ ਖੰਡਰਾਤ ਉਹਨਾਂ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਜਰਮਨ ਸਦਾ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਰਹਿਣ। ਜਰਮਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਭੇਟ ਕੀਤੇ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਨਕੋਰ ਚਰਚ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਹਮਣੇ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਜਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇੱਕ ਸਦੀ ਬਾਅਦ ਵੀ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮ ਹਨ, ਪਰ 1984 ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰੇਤ-ਨਾਚ ਦੀ ਇੱਕ ਵੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਦੀ ਕੁਈ ਯਾਦ। ਅਜੇ, ਬਕੋਲ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਇਹ ਕੌਂਗਰਸ ਦੀ ‘ਬੀ ਟੀਮ’ ਦਾ ਕੈਪਟਨ ਮਾਤਰ ਹੀ ਸੀ।

ਪੱਚੀ-ਛੱਬੀ ਸਾਲ ਜਥੇਦਾਰ ਟੌਹੜਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਿਹਾ। ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਿਹਾ। ਕਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਕਾਲਜ ਕਮੇਟੀਆਂ, ਸਿੰਘ ਸਭਾਵਾਂ ਇਤਿਆਦਿ ਦਾ ਵੀ। ਪਰ ਕਦੇ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਏਸ ਨੂੰ ਨਾ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਦੀ ਚੀਖ-ਪੁਕਾਰ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੋਲਕ ਹਜ਼ੂਰ ਆਪ ਫਰਮਾ ਗਏ ਹਨ, ਨਾ ਹੀ ਏਸ ਨੂੰ ਕੁਈ ਕੁਰੀਤੀ ਨਜ਼ਰ ਆਈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਏਸ ਨੇ ਕੁਝ ਕੀਤਾ। ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦੇ ਗਗਨ-ਚੁੰਬੀ ਗ੍ਰੰਥਜਾਂ ਉੱਤੇ ਪਉੜੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ‘ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਪੋਪ’ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਹੱਥ ਪਾਉਣ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਘੜਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਆਪਣਾ ਪੈਰ ਤੱਤੇ ਥਾਂ ਨ ਟਿਕਣ ਦਿੱਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਸਿੱਖੀ ਸੋਮਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਮੰਤਰ ਬਣਾ ਕੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਏਸ ਨੇ ਕਦੇ ਦਖਲ ਦੇ ਕੇ ਓਥੇ ਪੰਥ-ਪ੍ਰਵਾਣਤ ‘ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ’ ਲਾਗੂ ਨ ਕੀਤੀ; ਨ ਕਿਤੇ ਹੋਰ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਏਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਇਤਿਆਦਿ ਮੰਨ ਲਿਆ ਏਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਸਾਤਲ ਵੱਲ ਗਰਕਣ ਦਿੱਤਾ। ਜਿੱਥੇ ਜ਼ੋਰ ਚੱਲਿਆ ਓਥੇ ਚਾਪਲੂਸਾਂ ਨੂੰ ਚੌਧਰੀ ਬਾਪ ਦਿੱਤਾ, ਜਿੱਥੇ ਜ਼ੋਰ ਨ ਚੱਲਿਆ ਓਥੇ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਨ ਪਾਇਆ: “ਜੈਸਾ ਮੀਆਂ ਦੇਸ, ਤੈਸਾ ਮੀਆਂ ਪ੍ਰਦੇਸ, ਜੈਸਾ ਮੀਆਂ ਮੰਜੀ ਉਪਰ ਤੈਸਾ ਮੰਜੀ ਹੋਠ”। ਸਭ ਕਾਸੇ ਤੋਂ ਬੇ-ਨਿਆਜ਼ ਵਿਚਰਨ ਦੀ ਏਹੋ ਸ਼ਰਤ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਹਾਲਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਏਸ ਨੂੰ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ - ਸਦਾ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਅਜੇਹੇ ਸਨ ਜੋ ਕਿ ਕੱਲੇ-ਕੱਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਵਿੱਦਿਅਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਚਲਾ ਕੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਟੀਚੇ ‘ਕੋਊ ਅਨਪਢ ਰਹਿਣ ਨਾ ਪਾਵਾ’ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦੀ ਇੱਕ ਕੁਈ ਵੀ ਕਦੇ ਕੌਮ ਦੇ ਕੰਮ ਨਾ ਆਈ। “ਅੰਧੀ ਰਯਤ ਗਿਆਨ ਵਿਹੂਣੀ” ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਚਾਨਣ ਨੂੰ ਤਰਸਦੀ

ਰਹੀ ਪਰ ਗੋਲਕਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਕਰਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਟੌਹੜਾ ਆਪਣਾ ਪਾਸਾ ਵੱਟ ਕੇ ਵਿਚਰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਜੇ ਸੱਚ ਕਮਾਉਣ ਪੱਖੋਂ, ਕਰਨੀ ਪੱਖੋਂ ਜਥੇਦਾਰ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਘੋਰ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੀ ਪੱਲੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਆਖਿਆ ਜਾਵੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨੇਤਾ ਬਣਨ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਰਿਹਾ ਟੌਹੜਾ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦੁੰਮਛੱਲਾ ਬਣ ਕੇ ਕਦੇ ਚਲਾਕੀ, ਕਦੇ ਮੱਕਾਰੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤੀ ਵੇਰ ਭੀਖ ਮੰਗ ਕੇ ਅਹੁਦੇ ਮਾਣਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨੇਤਾ ਹੋਣ ਦੇ ਭਰਮ ਨੂੰ ਪਾਲਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਕੁਈ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

1977 ਵਿੱਚ ਏਸ ਨੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਟਿਕਟ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿੱਖ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਤੋਂ ਖੋਰੀ। 1983 ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਛੱਡਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਜਨਤਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਕਰ ਕੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣਿਆ ਅਤੇ ਉਪਰੰਤ ਦੋਵੇਂ ਅਹੁਦੇ ਸੰਪੂਰਣ ਢੰਗਤਾਈ ਨਾਲ ਹੰਢਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਦੇ ਕੁਈ ਅਹੁਦਾ ਨਾ ਲੈਣ ਦਾ ਜਦੋਂ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਮਾਰ ਉੱਤੇ ਹੈ। “ਮੈਂ ਅਗਾਂਹ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾਂਗਾ” ਦਾ ਐਲਾਨ ਹਰ ਸਾਲ ਨਵੰਬਰ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਏਸ ਦਾ ਆਮ ਵਰਤਾਰਾ (ਰੁਟੀਨ) ਸੀ।

ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿਰੁੱਧ ਗਵਰਨਰ ਨੂੰ ਮੈਮੋਰੈਂਡਮ, 1980 ਅਤੇ 2002 ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ ਗ਼ੈਰਾਂ ਅੱਗੇ ਰੋਲਣਾ, ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਵਿਆਪਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਮੂੰਹ ਨ ਖੋਲ੍ਹਣਾ, ਛੱਡੀ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਭਰਪੂਰ ਸਿਆਸੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਹੀ ਨਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਸ ਦਾ ਜਨਤਕ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਉੱਕਾ ਹੀ ਕੁਈ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਦੋੜ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸੀ।

1996-97 ਵਿੱਚ ਓਸ ਨੇ ਇਹ ਅਹੁਦੇ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਰਕੀਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਕੇ, ਓਸ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ। ਇਹ ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਜੁਆਰੀਏ ਦਾ ਆਖਰੀ ਦਾਅ ਸੀ। ਫੇਰ ਬਾਜੀ ਪਲਟਾਉਣ ਲਈ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਭਾਈ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦੀ ਨੀਤੀ ਮੱਕਾਰੀ ਦੀ ਇੰਤਹਾ ਸੀ। ਆਖਰ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਗੋਡੇ ਟੇਕ ਕੇ ਫੇਰ ਜੂਠੇ ਟੁਕਰਾਂ ਵਾਂਗ ਓਹੋ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਅਤੇ ਓਹੋ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀ ਸਦੱਸਯਤਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਮੌਕੇ ਹੀ ਭਾਈ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਗਾਹ ਕੇ ਮਾਰਿਆ। ਏਵੇਂ ਕਦੇ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਤਲਵੰਡੀ ਨੂੰ ਵਗਾਹ ਕੇ ਸੁੱਟਿਆ ਸੀ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ, ਸਰਕਾਰੀ ਹਮਲੇ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਵਿਛਾ ਦੇਣ ਦੇ ਐਲਾਨ, ਮਰਜ਼ੀਵਿਤਿਆਂ ਦੇ ਬਾਣੇ, ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਸਭ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰੀ ਉੱਤੇ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਲਈ ਕੀਤੇ ਖੋਖਣ ਸਨ ਜਾਂ ਓਸ ਭੋਲੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਬਲਦੀ ਦੇ ਬੂਥੇ ਧੱਕਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸਨ। ਜਿਸ ਟੈਂਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਐਲਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਜਥੇਦਾਰ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਵਿਛਣੀ ਸੀ ਓਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮਲਕਤੋ ਜਿਹੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮਹਿਮਾਨ ਜਾ ਬਣਨਾ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਦੇ ਬੁਰਕੇ ਹੇਠ ਨੀਤੀ ਸੀ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਹੀਂ — ਸਾਹੀ ਗੁਲਾਮ ਦੀ ਧੜੱਲੇਦਾਰ ਗੁਲਾਮ-ਨੀਤੀ।

ਗੁਲਾਮ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗ਼ੈਰਾਂ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਨੀਤੀ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਿੱਖਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਓਸ ਨੂੰ ‘ਪੰਥ ਰਤਨ’ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ। ਜਥੇਦਾਰ ਟੌਹੜਾ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਓਸ ਦੇ ਸਾਹੀ ਗੁਲਾਮ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਮਾਣਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਤਰੱਦਦ ਦੇ ਦੋ ਥੰਮ੍ਹ ਸਨ। ਪਹਿਲਾ ਤਾਂ ਸਿਆਸੀ ਗੁਲਾਮਾਂ ਨਾਲ ਏਨੀ ਹਮਦਰਦੀ ਵਿਖਾਉਣਾ ਕਿ ਓਹ ਆਪਣੇ ਤਸੱਵਰ ਵਿੱਚ ਓਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਖੂਨ ਦੇ ਅੱਥਰੂ ਸੁੱਟਦਾ ਹੀ ਵੇਖਣ। ਦੂਜਾ ਥੰਮ੍ਹ ਸੀ ਆਕਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਏਨਾਂ ਤਤਪਰ ਰਹਿਣਾ ਕਿ ਓਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਰਹੇ ਕਿ ਗੁਲਾਮ ਓਸ ਦੇ ਵਾੜੇ ਵਿੱਚ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਓਸ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਦੀ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਟੈਂਕਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀਆਂ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ

ਨਾ ਗਿਣਤੀ ਕਰਨਾ, ਨਾ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਏਹੋ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੱਕ ਬਿਨਾ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀਆਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦਾ ਗੁਰ ਵੀ ਏਹੋ ਸੀ।

ਜਥੇਦਾਰ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਵਾਜਬ ਵੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਐਸੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਕਿ ਚਾਲੀ-ਚਾਲੀ ਗੰਜ ਜੋੜਨ ਦਾ ਟੀਚਾ ਹਰ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਬਣਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਜਥੇਦਾਰ ਜੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਸਨ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਹੈ। ਬੌਧਿਕ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਤਾਂ ਜਥੇਦਾਰ ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ — ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਦੇ ਨ ਕਦੇ ਓਸ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੈਂਤੜਾ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਜਥੇਦਾਰ ਇਮਾਨਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ — ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ। ਪੈਸੇ ਪੱਖੋਂ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਇਮਾਨਦਾਰ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਨੂੰ ਨੇੜਿਉਂ ਵੇਖਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਦੰਦ-ਕਥਾਵਾਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ ਕਿ ਫਲਾਨਾ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਜਥੇਦਾਰ ਦੇ ਫਲਾਨੇ ਸਮਰਥਕ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਵਾਲਿਆਂ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਥੇਦਾਰ ਦੀ ਕਾਰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 200 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਰੋਜ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਏਸ ਦਾ ਖਰਚਾ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਹੈ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਆਪਣੇ ਛੇ ਕਿੱਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਥੇਦਾਰ ਕੀ ਮੋਤੀ ਬੀਜਦਾ ਸੀ? ਅੱਜ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਸੋਲਾਂ-ਸੋਲਾਂ ਕਿੱਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਵੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਖੁਆ ਸਕ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸਲਫ਼ਾਸ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਖਾ ਕੇ ਜੀਵਨ ਤਿਆਗਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹਨ। ਜਥੇਦਾਰ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦੇ ਸਰੋਤ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਹੋਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬੜੇਗ ਅਤੇ ਮੁਹਾਲੀ ਦੇ 10 ਫੇਜ਼ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਵੀ ਬਣੀਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ੈਲਰ ਆਦਿ ਵੀ। ਜੇ ਪੈਸਾ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਧਰੋਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕੀ ਇਹ ਕਿਸੇ ਫ਼ਰਜ਼ (ਡਿਊਟੀ) ਨੂੰ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ? ਇਹ ਫ਼ਰਜ਼ ਕੀ ਸੀ? ਖੋਜਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਖ਼ੈਰ! ਚੰਗੀਆਂ ਚੰਮ ਦੀਆਂ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਕੌਮ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਸਫ਼ਾ-ਏ-ਹਸਤੀ ਤੋਂ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ-ਅੱਧ ਏਹੋ ਜੇਹੇ ਦੀ ਹੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਉਂਗਲ ਫੜ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਰਹਿਬਰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਕੌਮ ਦਾ ਘਾਣ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਜ-ਵੱਜ ਕੇ, ਢੋਲ-ਢਮੱਕੇ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਗਲੀਂ ਹਾਰ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਥੇਦਾਰ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਲ ਹੋਇਆ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਉੱਤੇ ਜੋ ਦਿਨ ਉਹ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ “ਸੋ ਦਿਨ ਆਵਣ ਲਾਗਾ”।

ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਧ-ਸੰਤ ਪਦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਸਾਧ ਅਤੇ ਸੰਤ ਸ਼ਬਦ ਸਮਾਨ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਵਾਰ ਵਰਤੇ ਹਨ। ਸਾਧ ਜਾਂ ਸਾਧੂ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਧਰਮ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੁਰਣ ਵਾਲੇ ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਹਨ। ਸੰਤ ਵੀ ਭਲੇ ਤੇ ਧਰਮਾਤਮਾ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਿੰਦੂ, ਬੁਧ ਅਤੇ ਜੈਨ ਮੱਤ ਆਦਿ ਭਾਰਤੀ ਧਰਮਾਂ ਅੰਦਰ ਭੀ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਵੱਡੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਧਰਮ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਮਨੋਤ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਸੰਤਾਂ ਤੇ ਸਾਧੂਆਂ ਲਈ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਮ ਤੇ ਰਹਿਣੀ ਨਿਸਚੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਸਾਂਝ ਭੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਤ ਸਾਧ ਲਈ ਤਿਆਗੀ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਥਵਾ ਘਰ ਬਾਰ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਮੋਹ ਮਮਤਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਨਿਰਬਾਹ ਭਿਛਿਆ ਦੁਆਰਾ ਮਿਲੀ ਜਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਪਾਸੋਂ ਭੋਟਾ ਹੋਈ ਸਾਦੀ ਖੁਰਾਕ ਤੋਂ ਕਰਨਾ, ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਆ ਸਾਧਣੀਆਂ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ। ਆਮ ਤੌਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਤਿਆਗ ਦਾ ਸੰਜਮ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਪਰਨਾਂ ਜਾਂ ਲਿਬਾਸ ਧਾਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਜਾਂ ਮਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਸੰਨਿਆਸ ਤੇ ਬਨਵਾਸ ਆਸ਼ਰਮਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਅਤੇ ਬੋਧੀਆਂ ਤੇ ਜੈਨੀਆਂ ਦੇ ਭਿਕਸ਼ੂ ਲੋਕ ਭੀ ਸੰਤ ਹੀ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਾਲੇ ਜੋਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨਾਲ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ, ਗੋਰਖ ਮਤੇ, ਗੋਰਖ ਹਟੜੀ ਅਤੇ ਅਚਲ ਬਟਾਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਿਚਾਰ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਭੀ ਸੰਤ ਮਤੀ ਹੀ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀਚੰਦ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਸੰਪਰਦਾ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲੇ ਸੰਪਰਦਾ ਦੇ ਲੋਕ ਭੀ ਘਰ ਬਾਰ ਤੇ ਨਾਰੀ ਦੇ ਤਿਆਗ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਵਿਖਾਵਾ ਬਣਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਉਂ ਹੀ ਸੰਤ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਮੱਤ ਜਾਂ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਸਨ, ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਨਿਰਾ ਭੇਖ ਰਹਿ ਗਈਆਂ। ਨਿਰਾ ਭੇਖ ਬਣ ਜਾਣ ਨੇ ਸਾਧ ਤਥਾ ਸੰਤ ਪਦ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਗਵਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਅੰਦਰਲੀ ਚੰਗਿਆਈ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ, ਤਾਂ ਸੰਤ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਵੀ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਅਜਿਹੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮੰਦੀ ਰਹਿਣੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਹੀ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ :
ਐਸੇ ਸੰਤ ਨ ਮੋਕਉ ਭਾਵਹਿ॥ ਡਾਲਾ ਸਿਉ ਪੇਡਾ ਗਟਕਾਵਹਿ॥ (ਆਸਾ ਸ੍ਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀਓ ਪੰਨਾ ੪੭੬)

ਦੂਜੇ ਮੱਤਾਂ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਸੰਤ ਜਾਂ ਸਾਧ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਗੁਰਮਤਿ ਅੰਦਰ ਸਾਧ ਤੇ ਸੰਤ ਪਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਬਹੁਤ ਵਿਲੱਖਣ ਤੇ ਨਿਆਰੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ ਲਈ ਨਾ ਘਰ ਬਾਰ ਤੇ ਬੀਵੀ ਬੱਚੇ ਦਾ ਤਿਆਗ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਨ ਭਿਖਿਆ ਤਥਾ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਦਾ ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਨ ਬਾਹਰ ਮੁਖੀ ਕੋਈ ਭੇਖ ਜਿਵੇਂ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸੰਤ-ਸਾਧ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਠੱਗਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭੱਲ ਅਮੀਰਾਂ ਵਿਚ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਮੀਰ ਧਰਮ ਨੂੰ ਖਰੀਦ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਧ ਹੋਣਾ ਇਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ: ਸਾਧ ਜਨਾ ਕੀ ਅਚਰਜ ਕਥਾ॥

ਸਾਧ ਕੀ ਸੋਭਾ ਕਾ ਨਾਹੀ ਅੰਤ॥ ਸਾਧ ਕੀ ਸੋਭਾ ਸਦਾ ਬੇਅੰਤ॥
ਸਾਧ ਕੀ ਸੋਭਾ ਉਚ ਤੇ ਉਚੀ॥ ਸਾਧ ਕੀ ਸੋਭਾ ਮੁਖ ਤੇ ਮੁਖੀ॥ (ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫)
ਸਾਧ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦੱਸਣੀ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਰਹੀ, ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਉਸਦੇ ਕੀਤੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਅਪਰਾਧ ਬਖਸ਼ੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਉਪਰ ਸੰਤ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪਾ ਦੇਵੇ ਉਸ ਦੀ ਜਮਾਂ ਵਾਲੀ ਪੁਛ ਗਿਛ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :

-ਕੋਟਿ ਅਪ੍ਰਾਧ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਮਿਟੈ॥ ਸੰਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਜਮ ਤੇ ਛੁਟੈ॥
-ਸਾਧ ਕੇ ਸੰਗਿ ਮੁਖ ਉਜਲ ਹੋਤ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਮੁਲ ਸਗਲੀ ਖੋਤ॥

ਸਾਧ ਕੇ ਸੰਗਿ ਮਿਟੈ ਅਭਿਮਾਨੁ॥ ਸਾਧ ਕੇ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰਗਟੈ ਸੁਗਿਆਨੁ॥
ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕੀਤੀਆਂ ਮਨ ਦੀ ਦੋੜ ਭੱਜ ਹਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਟਿਕਾਓ ਅੰਦਰ ਆਇਆ ਮਨ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਦੀ ਸੂਝ ਵਾਲੀ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਨਿਸਚੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਚੰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਕੰਟਰੋਲ ਰੱਖਦਾ ਹੈ:

ਸਾਧ ਕੇ ਸੰਗਿ ਆਵਹਿ ਬਸਿ ਪੰਚਾ॥
ਫਿਰ ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਅੰਦਰ ਲੀਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਿਆਰਾ ਪਿਆਰਾ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਲਗਦਾ ਤੇ ਘਟ ਘਟ ਅੰਦਰ ਰਮਿਆਂ ਦਿਸਦਾ ਹੈ:

ਸਾਧ ਕੇ ਸੰਗਿ ਲਗੈ ਪ੍ਰਭੁ ਮੀਠਾ॥ ਸਾਧੂ ਕੇ ਸੰਗਿ ਘਟਿ ਘਟਿ ਡੀਠਾ॥
ਸਤਿਗੁਰੂ, ਸੰਤ ਦੀ ਸਰਣ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਉਦਾਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ:

ਸੰਤ ਸਰਨਿ ਜੋ ਜਨੁ ਪਰੈ ਸੋ ਜਨੁ ਉਧਰਨਾਰਾ॥
ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਧ ਤਥਾ ਸੰਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਪ੍ਰਭੂ ਬਨਿ ਆਈ॥ (ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ-੨੧੧)
ਸਾਧੂ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਬਣੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਰੀਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਰੀਝਾਉਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਸਮਝਾ ਕੇ ਉਸਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋੜ ਦੋਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਉਦਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਲਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਧੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਹੀ ਦਸਦੇ ਹਨ:

ਸਾਧ ਕੀ ਸੋਭਾ ਸਾਧ ਬਨਿ ਆਈ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਪ੍ਰਭੁ ਭੇਦੁ ਨ ਭਾਈ॥
(ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ-੨੧੨)

ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ:
ਰਵਿਦਾਸ ਭਣੈ ਜੋ ਜਾਨੈ ਸੋ ਜਾਣੁ॥ ਸੰਤ ਅਨੰਤਹਿ ਅੰਤਰਿ ਨਾਹੀ॥ (ਆਸਾ-੪੯੬)
ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਤਵੀਂ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਅੰਦਰ ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਜੋ ਗੁਣ ਕਥੇ ਹਨ ਉਹੀ ਗੁਣ ਅਠਵੀਂ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਅੰਦਰ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨੀ ਦੇ ਵਰਨੇ ਹਨ ਜਿਸਦਾ ਭਾਵ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨੀ ਦੋ ਸਮਾਨ ਸਥਿਤੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਇਕੋ ਭਾਂਤ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ। ਸਾਧ ਨੇ ਸਾਧਨਾਂ ਸਾਧ ਕੇ ਅਰਥਾਤ ਕਰਮ ਯੋਗੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਹਾਸਲ ਹੋਈ ਹੈ।

ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਤ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਜਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਟੀਰਖਾ ਵਾਸਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ:

-ਸੰਤ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਨਾਨਕਾ ਬਹੁਰਿ ਬਹੁਰਿ ਅਵਤਾਰਾ॥

ਸੰਤ ਕਾ ਨਿੰਦਕੁ ਖਿਨ ਟਿਕਨੁ ਨ ਪਾਈ॥-ਸੰਤ ਕੇ ਦੋਖੀ ਕਉ ਦਰਗਹ ਮਿਲੈ ਸਜਾਇ॥
ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਤ ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂਰ ਹੋ ਜਾਣ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਸੁੱਖ ਸਮਝਦੇ ਹਨ:

ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਇਵੈ ਸੁਖੁ ਮਾਗੈ ਮੈ ਕਉ ਕਰਿ ਸੰਤਨ ਕੀ ਧੂਰੇ॥

(ਰਾਗ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮਹਲਾ ੫-੫੧੩)

ਮਾਨੁਖ ਮਾਤਰ ਲਈ ਆਪ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਹੈ:

ਚਰਨ ਸਾਧ ਕੇ ਧੋਇ ਧੋਇ ਪੀਉ॥ ਅਰਪਿ ਸਾਧ ਕਉ ਅਪਨਾ ਜੀਉ॥

ਸਾਧ ਕੀ ਧੂਰਿ ਕਰਹੁ ਇਸਨਾਨ॥ ਸਾਧ ਊਪਰਿ ਜਾਈਐ ਕੁਰਬਾਨੁ॥

(ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ-੨੮੩)

ਜਿਸ ਸਾਧ ਜਾਂ ਸੰਤ ਨੂੰ ਏਨਾ ਸਤਿਕਾਰ ਭੇਟ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜੋ ਲਾਭ ਹੋਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਏਨੇ ਪਰਤੱਖ ਹਨ ਕਿ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਅਨੁਭਵ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਅੰਦਰ ਜੁੜ ਬੈਠਾ ਹੈ ਯਥਾ:

੧। ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਅਸਥਿਤਿ ਮਨੁ ਪਾਵੈ॥ (ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ-੨੭੧)

(ਭਾਵ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਡੋਲੇਗਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਟਿਕਾਓ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇਗਾ)

੨। ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਆਵਹਿ ਬਸ ਪੰਚਾ॥ (ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ-੨੭੧)

(ਭਾਵ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਤਾਉਣਗੇ ਬਲਕਿ ਉਸਦਾ ਮਨ ਇੰਨਾ ਬਲਵਾਨ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਪੰਚ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਸ ਵਿਚ ਰਹਿਣਗੀਆਂ)।

੩। ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨਾਹੀ ਕੋ ਮੰਦਾ॥ (ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ-੨੭੧)

(ਭਾਵ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਆਦਮੀ ਬੁਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਦੋਖੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ)।

੪। ਸਾਧੂ ਕੈ ਸੰਗਿ ਅਜਰੁ ਸਹੈ॥ (ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ-੨੭੧)

(ਭਾਵ ਉਹ ਨਾ ਜਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਠੋਰ ਬਚਨ ਤੇ ਦੁਖ ਕਲੇਸ਼ ਜਰ ਸਕਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ)।

੫। ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਲਗੇ ਪ੍ਰਭ ਮੀਠਾ॥ ਸਾਧੂ ਕੈ ਸੰਗਿ ਘਟਿ ਘਟਿ ਡੀਠਾ॥ (ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ-੨੭੧)

(ਭਾਵ ਪ੍ਰਭ ਤੇ ਨਾਮ ਲੈਣ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਰਸ (ਸੁਆਦ) ਅਨੁਭਵ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਜੀਵ ਤੇ ਪ੍ਰਣੀ ਮਾਤਰ ਅੰਦਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਰਮੀਂ ਹੋਈ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇਗੀ)।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸੰਤ ਦੀ ਵਿਲਖਣਤਾ ਇਉਂ ਕਥਦੇ ਹਨ:

ਆਨ ਪਹਰ ਨਿਕਟਿ ਕਰਿ ਜਾਨੈ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਕਾ ਕੀਆ ਮੀਠਾ ਮਾਨੈ॥

ਏਕ ਨਾਮੁ ਸੰਤਨੁ ਆਧਾਰੁ॥ ਹੋਇ ਰਹੇ ਸਭ ਕੀ ਪਗੁ ਛਾਰੁ॥

ਸੰਤੁ ਰਹਤੁ ਸੁਨਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ॥ ਉਆ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਕਥਨੁ ਨ ਜਾਈ॥ਰਹਾਉ॥

ਵਰਤਣਿ ਜਾ ਕੈ ਕੇਵਲ ਨਾਮ॥ ਅਨਦ ਰੂਪ ਕੀਰਤਨ ਬਿਸੁਆਮ॥

ਮਿਤ੍ਰ ਸਤਰੁ ਜਾ ਕੈ ਏਕ ਸਮਾਨੈ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪੁਨੇ ਬਿਨੁ ਅਵਰ ਨਾ ਜਾਨੈ॥

ਕੋਟਿ ਕੋਟਿ ਅਘ ਕਾਟਨ ਹਾਰਾ॥ ਦੂਖ ਦੂਰਿ ਕਰਨ ਜੀਅ ਕੇ ਦਾਤਾਰਾ॥

ਸੂਰਬੀਰ ਬਚਨ ਕੇ ਬਲੀ॥ ਕਉਲਾ ਬਪੁਰੀ ਸੰਤੀ ਛਲੀ॥

ਤਾ ਕਾ ਸੰਗੁ ਬਛਹਿ ਸੁਰਦੇਵਾ॥ ਅਮੋਘ ਦਰਸੁ ਸਫਲ ਜਾ ਕੀ ਸੇਵਾ॥

ਕਰਿ ਜੋੜ ਨਾਨਕੁ ਕਰੇ ਅਰਦਾਸਿ॥ ਮੋਹਿ ਸੰਤਹ ਟਹਲ ਦੀਜੈ ਗੁਣਤਾਸਿ॥

(ਆਸਾ ਮ: ੫-੩੯੨)

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸੰਤ ਦੀ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਰਹਿਣੀ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਖ ਇਉਂ ਕਥੇ ਹਨ:

੧। ਸੰਤ ਅਠੇ ਪਹਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅੰਗ ਸੰਗ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

੨। ਉਸ ਦੀ ਰਜਾ ਅੰਦਰ ਖੁਸ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

੩। ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।

੪। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।

੫। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤਣ ਤੇ ਆਧਾਰ ਹੈ।

੬। ਉਹ ਸੱਜਣ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕੋ ਜੋਤਿ ਰਮੀਂ ਤੱਕਦਾ ਅਤੇ ਮਿੱਤਰ ਤੇ ਸ਼ਤਰੂ ਵਿਚਲੇ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ।

੭। ਸੰਤ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕਮਾਏ ਕਰੋੜਾਂ ਪਾਪ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਾਪਰੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਜੀਅ ਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

੮। ਸੂਰਮਾ ਬਹਾਦਰ ਹੈ ਅਤੇ ਬੋਲ ਤੋਲ ਦਾ ਪੂਰਾ ਹੈ।

੯। ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਉਪਰ ਪੂਰਾ ਵਸੀਕਾਰ ਹੈ ਅਥਵਾ ਉਹ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੇ ਸਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਮੋਹ ਮਮਤਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ।

੧੦। ਉਸ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਸੇਵਾ ਫਲਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸੰਤ ਦੀ ਜੋ ਤਸਵੀਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਖਿਚੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਰਹਿਣੀ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਸੰਤ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੇਖ ਜਾਂ ਲਿਬਾਸ ਦਾ ਵਰਨਣ ਨਹੀਂ, ਨ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਤਿਆਗ ਜਾਂ

ਟਿਕਲਵੰਜੇ ਬਿਝਾਏ ਜੀਵਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਨ ਖਾਣ ਪਹਿਨਣ ਤੇ ਕੋਈ ਬੰਦਸ਼ ਲਾਈ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅੰਦਰ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਤਰ ਮੁੱਖੀ ਜਾਂ ਆਤਮਕ ਰਹਿਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਨਾਮ ਸੰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਰਹਿਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਏਨੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸੰਤ ਜਨਾ ਕੀ ਬਛਉ ਧੂਰ॥

ਸੰਤ ਪਦ ਦੀ ਇਤਨੀ ਵਡਿਆਈ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕਾਲ ਦੇ ੨੩੯ ਸਾਲਾਂ ਅੰਦਰ ਬਲਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਭੀ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸੰਤ ਪਦ ਜੋੜਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅੰਦਰ ਅਸੀਂ ਭਾਈ ਲਾਲੋ, ਭਾਈ ਮਨਸੁਖ, ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ, ਭਾਈ ਪਿਰਾਂਗਾ, ਭਾਈ ਜੇਠਾ, ਭਾਈ ਭਿਖਾਰੀ, ਭਾਈ ਮੰਝ, ਭਾਈ ਮਤੀਦਾਸ, ਭਾਈ ਕਨ੍ਹਈਆ, ਭਾਈ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਅਨੇਕ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਕਦੀ ਸੰਤ ਲਾਲੋ, ਸੰਤ ਭਿਖਾਰੀ, ਸੰਤ ਜੇਠਾ ਜਾਂ ਸੰਤ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੁਣਿਆ ਹੋਣਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਸੱਜਣ ਮਹਾਨ ਵੱਡੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਤ ਕਹਾਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਮਝਦੇ।

ਸੰਸਾ ਫੁਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਬਾਬਾ ਬੁਢਾ ਜਾਂ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ, ਜੈਸਿਆਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਭੀ ਸੰਤ ਪਦ ਵਰਤਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਗੁਰਮਤਿ ਵਾਲਾ ਸੰਤ ਕੇਵਲ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ਕ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਜਿਸਦੀ ਦੁਨੀਆਵੀ ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਹੋਂਦ ਸੰਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਸੰਤ ਜਾਂ ਸਾਧ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਵਿਚਲੇ ਭੰਡ ਭੇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜੋ ਆਪ ਨਿਰੰਕਾਰ ਭੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਵਰਤਣਾ ਅਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਉਸ ਪਾਵਨ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਹੈ।

ਪਰ ਜਿਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਏਨੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਸੰਤ ਸਾਧ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ ਆਣਹੋਂਦ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਭੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੋਗ ਨਹੀਂ। ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਸਾਧ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੇ ਮਿਲੈ ਤਾਂ ਪਾਈਐ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨੁ॥ (ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮ: ੧-੨੧) ਫਿਰ: ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਧ ਨ ਸੇਵਿਆ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਨ ਭਾਈ॥ (ਆਸਾ ਰਾਗੁ)

ਕਿਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਵ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਤੁਕ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਤੇ ਦੂਜੀ ਵਿਚ ਉਸੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਸਾਧ ਜਾਂ ਸੰਤ ਵਰਤ ਲਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਖੋਲੇ ਬਜਰ ਕਪਾਟ, ਸਾਧੁ ਮਿਲੈ ਪੂਰਬ ਸੰਜੋਗੁ॥
ਉਕਤ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਜਾਂ ਸਾਧ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਮ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਸਾਧ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਲੋੜ ਪਈ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਪਦ ਵਰਤ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ। ਤੀਜੇ, ਚੌਥੇ ਤੇ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਈ ਅੰਦਰ ਜਿਥੇ ਕਿਧਰੇ ਸੰਤ, ਸਾਧ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨੀ ਸ਼ਬਦ ਅਜੇਹੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹੋਂਦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਵਰਤੇ ਹਨ ਉਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੀ ਐਸੀ ਹੋਂਦ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਤ, ਸਾਧ ਜਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ।
ਸਤਿਪੁਰਖੁ ਜਿਨਿ ਜਾਨਿਆ ਸਤਿਗੁਰ ਤਿਸ ਕਾ ਨਉ॥ (ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ-੨੮੬)
ਅਤੇ ਉਪਰ ਦਰਸ ਕੀਤੇ ਸ਼ਬਦ ਅੰਦਰ ਸੰਤ ਦੀ ਰਹਿਤ ਵੀ ਇਉਂ ਵਰਦੀ ਹੈ।

ਏਕ ਨਾਮ ਸੰਤਨੁ ਆਧਾਰੁ॥ (ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫-੩੯੨), ਅਤੇ

ਵਰਤਣਿ ਜਾ ਕੈ ਕੇਵਲ ਨਾਮ॥ (ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫-੩੯੨)

ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ :

ਸਿਖ ਕੀ ਗੁਰੁ ਦੁਰਮਤਿ ਮਲੁ ਹਿਰੈ॥ (ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ-੨੮੬)

ਸੰਤ ਦਾ ਲੱਛਣ ਭੀ ਇਹੋ ਹੈ:

ਕੋਟ ਕੋਟ ਅਘ ਕਾਟਨ ਹਾਰਾ॥ (ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫-੩੯੨)

ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਾਧ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਕੋ ਰੂਪ ਕਥਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ:

ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਸੋਇ॥ (ਗੌਡ ਮਹਲਾ ੫-੮੬੫)

ਜੋਤਿ ਰੂਪਿ ਹਰਿ ਆਪਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਹਾਯਉ॥ (ਸਵਈਏ ਮ: ੫-੧੪੦੮)

ਇਹਨਾਂ ਕਥਨਾਂ ਤੋਂ ਸੰਤ, ਸਾਧ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਸਿਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵੈਸੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਾਂ ਸਾਧੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ, ਭਾਈ, ਯਾਰ, ਵੀਰ, ਭੈਣ, ਮਾਈ, ਸਖੀ, ਸਹੇਲੀ ਸ਼ਬਦ ਭੀ ਵਰਤੇ ਹਨ :

੧। ਸਤਿਗੁਰਿ ਖੋਪ ਨਿਬਾਹੀ ਸੰਤਹੁ॥ ਹਰਿਨਾਮੁ ਲਾਹਾ ਦਾਸ ਕਉ ਦੀਆ ਸਗਲੀ
ਤ੍ਰਿਸਨ ਉਲਾਹੀ ਸੰਤਹੁ॥ (ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫-੯੧੬)

੨। ਕਹੋ ਨਾਨਕੁ ਸੁਣਹੁ ਸੰਤਹੁ ਸਬਦਿ ਧਰਹੁ ਪਿਆਰੇ॥ ਅਤੇ
ਆਵਹੁ ਸੰਤ ਪਿਆਰਹੋ ਅਕਥ ਕੀ ਕਰਹੁ ਕਹਾਣੀ॥ (ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੩-੯੧੭-੯੧੮)
੩। ਸਾਧੋ ਮਨ ਕਾ ਮਾਨ ਤਿਆਗਉ॥ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਸੰਗਤਿ ਦੁਰਜਨ ਕੀ ਤਾ ਤੋ ਅਹਿਨਿਸ
ਭਾਗਉ ॥ (ਗਉੜੀ ਮ: ੯-੨੧੯)

ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੁਭਾਵਕ ਗੁਣਗੁਣ (ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਇਹ ਸੰਤ ਸਾਧ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਵਰਨਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਵਿਲੱਖਣ ਰੂਪ ਅੰਦਰ ਜਿਥੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਆਪ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਤ ਜਾਂ ਸਾਧ ਪਦ ਦਾ ਸਹੀ ਲਖਸ਼ ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਅਨਮਤੀ, ਖਾਸਕਰ ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਥਾਈਂ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਖਿਆਲ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਭੇਖ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਜਾਂ ਘਰ ਬਾਰ ਛੱਡ ਬੈਠੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵੱਲ ਲੱਗੇ ਹੋਣ ਆਦਿ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਸੰਤ ਕਹਾਉਣ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਕੇਵਲ ਉਹ ਪੁਰਖ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸੰਤ ਦੀ ਰਹਿਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਗਏ ਹੋਏ ਹੋਣ। ਵੈਸੇ ਗੁਰਮਤਿ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਗੁਰਸਿੱਖ ਹੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ੨੦ ਵੀਂ ਵਾਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਅੰਦਰ ਕਥਿਆ ਹੈ:

ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਆਪੁ ਉਪਾਇਆ॥ ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਗੁਰ ਸਿਖ ਬਾਬਾਣੈ ਆਇਆ॥
ਗੁਰਸਿਖ ਹੈ ਗੁਰ ਅਮਰ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇਆ॥ ਰਾਮ ਦਾਸ ਗੁਰ ਸਿਖ ਗੁਰ ਸਦਵਾਇਆ॥
ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਗੁਰ ਸਿਖ ਪ੍ਰਗਟੀ ਆਇਆ॥ ਗੁਰ ਸਿਖ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਨ ਲੁਕੈ
ਲੁਕਾਇਆ॥

ਇਸ ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਪੁਜਦੇ ਹਾਂ ਕਿ:

- ੧। ਸੰਤ, ਸਾਧ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਮਾਨ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ।
- ੨। ਸੰਤ ਸਾਧ ਕਹਿਲਾਉਣ ਦਾ ਉਹੀ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਜੋ:
 - (ੳ) ਆਤਮਰਸ ਨਾਲ ਸਰਸਾਰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਜਗੀ ਹੋਣ ਸਦਕਾ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਰਮ ਭਉ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੂਰ ਹੋਣ।
 - (ਅ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੁਖ-ਸੁਖ, ਮਾਨ-ਅਪਮਾਨ, ਉਸਤਤ -ਨਿੰਦਾ ਕਦੀ ਡੁਲਾ ਨਾ ਸਕਣ ਅਤੇ ਜਿਸਨੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਪਾਧੀਆਂ ਆਪਣੇ ਵਸ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਣ।
 - (ੲ) ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਆਪ ਮੁਕਤ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਵੇ।
 - (ਸ) ਜੋ ਨਿਮਰਤਾ ਦਾ ਪੁੰਜ ਅਤੇ ਕੀਨਾ ਅਤੇ ਵੈਰ ਭਾਵਨਾ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ।
 - (ਹ) ਜੋ ਸੇਵਾ ਉਪਕਾਰ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਰਹਿਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ।
- ੩। ਗੁਰਮਤਿ ਅਜਿਹੀ ਗੁਣ ਸਪੁੰਨ ਹਸਤੀ ਇਕੋ ਇਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੰਨਦੀ ਹੈ।
- ੪। ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਜੋ ਇਸ ਰਸਤੇ ਤੁਰੇ ਹਨ, ਸਿੱਖ ਹਨ। ਸਿੱਖਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਧਾਰ ਲੈਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਰਮ ਹੈ।

ਸੋ ਸਿਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਸੰਤ ਸਾਧ, ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨੀ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਟਪਲਾ ਖਾ ਕੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਭੇਖਾਂ ਵਾਲੇ ਘਰ ਬਾਰ ਤਿਆਗੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਟੋਲ ਅੰਦਰ ਭਟਕਣ ਦੀ ਹਰਗਿਜ਼ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੋਤਿ ਅੰਦਰ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦੀ ਜੁਬਾਨੀ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ:

ਜੋ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦਰਸਨ ਕੀ ਚਾਹਿ॥ ਦਰਸਨ ਕਰੇ ਗਰੰਥ ਜੀ ਆਹਿ॥
ਸ਼ਬਦ ਸੁਣੈ ਗੁਰੂਹਿਤ ਚਿਤ ਲਾਇ॥ ਗਿਆਨ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰ ਸੁਣੈ ਸੁਨਾਇ॥
ਜੋ ਮੁਝ ਬਚਨ ਸੁਨਨ ਕੀ ਚਾਇ॥ ਗਰੰਥ ਜੀ ਪੜੈ ਸੁਣੈ ਚਿਤ ਲਾਇ॥
ਮੇਰਾ ਰੂਪ ਗਰੰਥ ਜੀ ਜਾਨ॥ ਇਸ ਮੈਂ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਕਛੁ ਮਾਨ॥
(ਪੰਨਵਾਰ ਸਹਿਤ: ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ ਲੁਧਿਆਣਾ)

ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸ਼ਰਧਾ ਜਾਂ ਨਿਰਾਦਰੀ?

-ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ (ਐਡੀਟਰ-ਸਿੱਖ ਵਿਰਸਾ, ਮਾਸਿਕ)

Tel.: (403) 250-8898 Fax: (403) 250-8825

Address: Harcharan Singh, # 208, 4656-Westwinds Dr. NE,
Calgary, Alberta, Canada, T3J 3Z5
e-mail: editor@sikhvirsa.com

ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕੀ ਹੈ?

'ਅਖੰਡ ਪਾਠ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ, ਬਿਨਾਂ ਰੁਕੇ ਪਾਠ ਕਰਨਾ। ਬੋਝਕ 'ਪੰਥ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ' ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ: "ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਿਸੇ ਭੀੜ ਵੇਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਠ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਤਕਰੀਬਨ 48 ਘੰਟੇ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਾਠ ਸਾਫ ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ। ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਪੜ੍ਹਨਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮਝ ਨਾ ਆਵੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਹੈ। ਅੱਖਰ, ਲਗ ਮਾਤਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖ ਕੇ ਪਾਠ ਸ਼ੁੱਧ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਸਮਾਂ ਬੋਝਕ ਕੁਝ ਵਧੀਕ ਲੱਗ ਜਾਵੇ। ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਜਿਸ ਪਰਿਵਾਰ ਜਾਂ ਸੰਗਤ ਨੇ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਕਰੇ, ਟੱਬਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ, ਸਾਕ ਸਬੰਧੀ, ਮਿੱਤਰ ਆਦਿ ਮਿਲ ਕੇ ਕਰਨ। ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗਿਣਤੀ ਮੁਕਰਰ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਪਾਠ ਆਪ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਪਾਠੀ ਕੋਲੋਂ ਸੁਣ ਲਵੇ, ਪਰ ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਪਾਠੀ ਆਪੇ ਇਕੱਲਾ ਬਹਿ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਰਹੇ ਤੇ ਸੰਗਤ ਜਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਸੁਣਦਾ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਹੈ।"

'ਪੰਥ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ' ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕੀ ਅਸੀਂ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਜਿਸਨੂੰ ਮਰਿਯਾਦਾ ਵਿੱਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਕਰਨਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਹਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ 'ਅਖੰਡ ਪਾਠ' ਭੀੜ (ਜੰਗ ਵੇਲੇ ਜਾਂ ਜਦੋਂ ਪੰਥ ਵੱਡੇ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ਭਾਵ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ) ਵੇਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਪੁਛਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਭੀੜ ਪਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਪੰਥ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਖਤਰਾ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਬੜੀ ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ 48 ਘੰਟਿਆਂ ਅੰਦਰ ਭੋਗ ਪਾਉਣ ਲਈ ਦੌੜ ਭੱਜ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਇੱਕ ਹੀ ਹਾਲ ਵਿੱਚ 25-25, 50-50 ਜਾਂ 100-100 ਪਾਠ ਰੱਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਦੂਰ ਕਈ ਵਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਤੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਵੀ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਹੁਣ ਕਈ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਨੇ ਜਿਥੇ ਭਾੜੇ ਦੇ ਪੱਕੇ ਪਾਠੀ ਰੱਖ ਲਏ ਹਨ, ਉਥੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਤਨਖਾਹਦਾਰ ਕਰਮਚਾਰੀ ਰੱਖ ਲਿਆ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਾ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਪਾਠ ਸੁਣਨ ਆ ਹੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਾਠੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਇਤਨੀ ਹੌਲੀ ਪਾਠ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਣ ਤੇ ਵੀ ਕੁਝ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪਾਠ ਪਿਛੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਹਿ ਕੇ ਇਤਨੀ ਸਪੀਡ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਜਾਂ ਸਿਰ ਹੀ ਗਿਲਦਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਹੀ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਾਠ (50-50 ਪਾਠ) ਰੱਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪਾਠ ਤਾਂ ਇੱਕ ਪਾਠੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਦੂਜਿਆਂ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਪੱਤਰੇ ਹੀ ਪਲਟਦੇ ਹਨ।

ਪਾਠ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਕਦੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ?

ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ ਤੇ ਕੋਈ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਗਵਾਹੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਰਸਮੀ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਕਦੋਂ, ਕਿਸ ਨੇ, ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਆਮ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ 18ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਸਿੰਘ ਸਰਕਾਰੀ ਜੁਲਮਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜੰਗਲਾਂ-ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਬੀੜਾਂ ਵੀ ਘੱਟ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਸਮਾਂ ਬਣਦਾ ਸਿੱਖ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਪਾਠ ਕਰਦੇ। ਐਨ ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਨਿਰਮਲੇ ਸਾਧਾਂ (ਜੋ ਕਿ ਬਨਾਰਸ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ) ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਮਹੰਤਾਂ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ

ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਫਿਲਾਸਫੀ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕਸਰ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ। ਉਹ ਕੰਮ ਜੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਨੌਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਉਸਦਾ ਜਨੇਊ ਪਹਿਨਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰਕੇ ਸੱਚ ਦਾ ਜਨੇਊ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਗਤ ਦਾ ਗੁਰੂ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਕਦੋਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਵੇ ਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਲੁੱਟ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ, ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਿਆਂ, ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ, ਪਾਖੰਡਾਂ, ਕਰਮਕਾਂਡਾਂ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਕੇ ਸਿੱਧਾ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦੇਵੇ।

ਜਦੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ-ਪਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਤੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਕੋਲ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕੇਂਦਰ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬਿਪਰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਹਰ ਹੀਲੇ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਰਚਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਤੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਖੁਰਾ-ਖੋਜ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਿਆ, ਉਥੇ ਅਜਿਹੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਤੋਂ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ 239 ਸਾਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਭਰਪੂਰ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਤ ਇਥੇ ਤੱਕ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਅਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੰਦੂ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਜੂਹਾ ਖੇਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਗਈਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਦੀ ਪੱਤ ਲੁੱਟ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਕਈ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਅੰਦਰ ਮਹੰਤ ਵੇਸਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਨੇਕਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹੰਤਾਂ ਦਾ ਪਾਜ਼ ਉਘੜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਮਹੰਤਾਂ ਵਲੋਂ ਸ਼ੁਰੂਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਪੁਰਾਤਨ ਮਰਿਯਾਦਾ ਕਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਪੱਖ ਇਹ ਵੀ

ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਸਤਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੰਸਥਾ 'ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ' ਵਲੋਂ ਛਾਪੀ ਹੋਈ ਆਪਣੀ ਪੰਥ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ 'ਗੁਰਮਤਿ ਰਹਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ' ਦੇ ਪੰਨਾ 206 ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਵਾਰਤਾ ਇੰਜ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ:

"ਜਿਸ ਵਕਤ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਪ੍ਰਾਗਰਾਜ ਤ੍ਰਿਬੈਣੀ ਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਥੇ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਤਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤੇ ਸਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪੋਤਰੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੋਗੇ, ਆਪ ਜੀ ਦੀ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ) 45 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਹੁਣ ਤਾਂਈਂ ਮੈਂ ਪੋਤਰੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਉਸ ਵਕਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਮਾਤਾ ਜੀ! ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਵਸ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਭਾਇਆ ਪੁੱਤਰ ਬਖਸ਼ਣਗੇ। --- ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਮੇਰੀ ਇਛਾ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇ? --- ਉਸ ਵਕਤ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਚੰਗਾ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਾਉ। ਜੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਬੰਨੇ ਵਾਲੇ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਸਨ----। ਜਿਸ ਦੇ ਪੰਜ ਪਾਠੀ: 1. ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ, ਸ਼ਹੀਦ 2. ਭਾਈ ਦਇਆਲਾ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ, ਜੇ ਦਿੱਲੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ 3. ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਜੀ ਮਸੰਦ-- 4. ਭਾਈ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ 5. ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਤੀ ਰਾਮ, ਇਹ ਅੱਠਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਸਿੱਖ ਸੀ।

--- ਇਹ ਪੰਜੇ ਸਿੱਖ ਪਾਠੀ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ

ਜੀ ਦੇ ਆਗਮਨ ਵਾਸਤੇ-ਤਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਮਾਰਾ ਭਯੋ-ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਆਗਮਨ ਹੋਇਆ।"

ਵਿਦਿਆ ਮਾਰਤੰਡ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਰੀਤ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਇਛਾ ਲਈ ਚਲਾਈ ਸੀ। ਵੈਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਇਸੇ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰੀਤ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਚਲਾਈ ਸੀ।

ਦੂਸਰਾ ਪੱਖ

ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਾਮਪੁਰ ਖੇੜਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸੰਤ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਮਪੁਰ ਖੇੜੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ-'ਸੋ ਕਿਨੋਹਿਆ' ਦੇ ਪੰਨਾ 244-245 ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

"ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਗਿਆਨੀ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੇ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲਗਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸ਼ੰਕਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਸਵੇਰੇ ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਕਰਵਾ ਲਵਾਂਗੇ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲੈ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ, ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਜੀ! ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਜੋ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਅਰੰਭ ਕਰੀਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕੀ ਅਠਤਾਲੀ ਘੰਟੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ? ਜੇ ਵੱਧ ਘੱਟ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰ-ਮਰਿਯਾਦਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ?--- ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਜੋ ਕਿਹਾ ਉਹ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਹੈ: **ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਨੀਯਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।**"

ਦੋਨੋਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਥਾਂ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਦੋਨੋਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅੱਗੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵੀ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਰੀਤ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਵੀ ਕਰਾਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਆਗਮਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਤੋਰੀ।

ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਟਿਪਣੀ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਫੈਸਲਾ ਪਾਠਕਾਂ ਤੇ ਛੱਡਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਅਸਲੀਅਤ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਕਿ ਕੌਣ ਸਹੀ ਹੈ ਤੇ ਕੌਣ ਗਲਤ?

ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਅਨੁਸਾਰ

ਪੰਥ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਆਪਣੀ ਪੰਥ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੁਸਤਕ 'ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼' ਦੇ ਪੰਨਾ 422 ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

"ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਬੁੱਢਾ ਦਲ ਦੀ ਰੀਤ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਮੁਹਿੰਮ 'ਤੇ ਜਾਣ, ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਠਿਨ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਬਣੇ, ਤਦ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧ ਕੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਐਸਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਦਿਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਰ ਢਿੱਲ ਪੈਣ ਤੋਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਘਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਤੇਰ੍ਹਾਂ (13) ਪਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭੋਗ ਪਾ ਕੇ ਕਾਰਜ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਬੁੱਢੇ ਦਲ ਤੋਂ ਤਰਨਾ ਦਲ ਨੇ ਰੀਤ ਅਪਨਾ ਲਈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਰਿਵਾਜ ਪੈ ਗਿਆ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਤੰਤਰ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਦੱਸੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਾਂਗ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਇੱਕ ਮੰਤਰ ਜਾਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਖੰਡ-ਦੀਵਾ, ਧੂਪ, ਕਲਸ, ਅਥਾਪਨ, ਨਲੀਏਰ ਆਦਿਕ

ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਮਨੋ ਕਾਮਨਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਇਹ ਪਾਠ ਉੱਤਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।"

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪੱਖ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਉਚਾਰੇ ਅਨੇਕਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਵਕਤ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਤਰਜ ਦੇ ਪੰਡਤਾਂ ਵਲੋਂ ਵੇਦਾਂ, ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ, ਗੀਤਾ, ਰਮਾਇਣ ਆਦਿ ਦੇ ਪਾਠਾਂ ਬਾਰੇ ਉਚਾਰੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਅੱਜ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ ਪੰਡਤਾਂ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ, ਪਾਠੀਆਂ, ਗ੍ਰੰਥੀਆਂ, ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ, ਸੰਤਾਂ-ਬਾਬਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਉਹੀ ਅਰਥ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਫੁਰਮਾਨ:

ਪੰਡਿਤ ਵਾਚਹਿ ਪੋਥੀਆ ਨਾ ਬੁਝਹਿ ਵੀਚਾਰੁ॥

ਅਨ ਕਉ ਮਤੀ ਦੇ ਚਲਹਿ ਮਾਇਆ ਕਾ ਵਾਪਾਰੁ॥

ਕਥਨੀ ਝੁਠੀ ਜਗੁ ਭਵੈ ਰਹਣੀ ਸਬਦੁ ਸੁ ਸਾਰੁ॥ (ਪੰਨਾ: 56)

ਅਰਥ: ਪੰਡਿਤ (ਅੱਜਕਲ ਸਾਡੇ ਪਾਠੀ/ਪ੍ਰਚਾਰਕ) ਲੋਕ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ (ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਜ ਸਿੱਖ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹਨ), ਪਰ ਉਸਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮੱਤਾਂ ਦੇ ਦੇ ਕੇ (ਜਗਤ ਤੋਂ) ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸਾਰਾ ਉੱਦਮ) ਮਾਇਆ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਵਪਾਰ ਬਣਿਆ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰਾ (ਸਿੱਖ) ਜਗਤ ਝੁਠੀ ਕਥਨੀ ਵਿੱਚ ਭਟਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਅਖੌਤੀ ਧਰਮੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਝੁਠ-ਫਰੋਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਸ਼ਬਦ (ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਟਿਕਾ ਕੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਢਾਲਣਾ) ਹੀ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਰਹਿਣੀ ਹੈ।

ਵਾਚਹਿ ਪੁਸਤਕ ਵੇਦ ਪੁਰਾਨਾ॥ ਇਕ ਬਹਿ ਸੁਨਹਿ ਸੁਨਾਵਹਿ ਕਾਨਾ॥

ਅਜਗਰ ਕਪਟੁ ਕਹਹੁ ਕਿਉ ਖੁਲੈ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਤਤੁ ਨਾ ਪਾਇਆ॥

(ਪੰਨਾ: 1043)

ਅਰਥ: (ਪੰਡਤ ਲੋਕ ਅਥਵਾ ਗ੍ਰੰਥੀ) ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਆਦਿ (ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਜਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਪਾਠ) ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕੁਝ ਉਹ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਸਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਬੰਦੇ ਬੈਠ ਕੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਮਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ) ਕਰਤਾ ਕਿਵਾੜ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਸਲੀਅਤ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। (ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਥੇ ਤੱਕ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਪਾਠਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਤੰਦ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਦੀ, ਸਗੋਂ ਮਨੁੱਖ ਸਿਰਫ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਭਟਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅੱਜਕਲ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਪਾਠ ਸੁਣਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਲਾਭ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?)

ਪੜਹਿ ਮਨਮੁਖ ਪਰੁ ਬਿਧਿ ਨਹੀ ਜਾਨਾ॥ ਨਾਮੁ ਨ ਬੁਝਹਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਨਾ॥

ਲੈ ਕੇ ਵਢੀ ਦੇਨਿ ਉਗਾਹੀ ਦੁਰਮਤਿ ਕਾ ਗਲਿ ਫਾਹਾ ਹੇ॥

ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰੁ ਪੜਹਿ ਪੁਰਾਣਾ॥ ਵਾਦੁ ਵਖਾਣਹਿ ਤਤੁ ਨਾ ਜਾਣਾ॥

ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਤਤੁ ਨ ਪਾਈਐ ਸਚ ਸੂਚੇ ਸਚੁ ਰਾਹਾ ਹੇ॥ (ਪੰਨਾ: 1032)

ਅਰਥ: ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ (ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ) ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ (ਉਸ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦੀ) ਜਾਚ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਦੇ। ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। (ਅਜਿਹੇ ਅਖੌਤੀ ਧਰਮੀਆਂ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ) ਰਿਸ਼ਵਤਾਂ ਲੈ ਲੈ ਝੁਠੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਠਗੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਢਾਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ, ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਧੰਦਾ ਬਣਾ ਕੇ ਬੇਈਮਾਨੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ), ਇਸ ਭੈੜੀ ਮੱਤ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਫਾਹੀ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ, ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ, ਪੁਰਾਣਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ (ਅੱਜਕਲ ਕਈ ਡੇਰੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬੜੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਪਰ ਉਹ ਨਿਰੀ ਜੁਬਾਨੀ ਚਰਚਾ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਤਕੜੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠੀ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ 2 ਘੰਟਿਆਂ ਵਿੱਚ 100 ਪੰਨੇ ਪੜ੍ਹ ਦੇਈਦੇ ਹਨ) ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈ ਕੇ (ਉਸਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਚੱਲੇ ਬਿਨਾਂ) ਅਸਲੀਅਤ ਦੀ ਸੋਝੀ ਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਜੋ ਬੰਦੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਪਵਿਤਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਫੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਪੰਡਿਤ ਪੜਹਿ ਵਖਾਣਹਿ ਵੇਦੁ॥ ਅੰਤਰਿ ਵਸਤੁ ਨ ਜਾਣਹਿ ਭੇਦੁ॥

ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਸੋਝੀ ਬੁਝ ਨ ਹੋਇ॥ ਸਾਚਾ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਇ॥

(ਪੰਨਾ: 355)

ਅਰਥ: ਪੰਡਤ ਲੋਕ ਵੇਦ ਆਦਿ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ (ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਜਕਲ ਡੇਰੇਦਾਰ ਸਾਧ ਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਦੇ/ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ) ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ (ਨਿਰੇ ਪਾਠ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਆਦਿ ਕਰ ਸਕਣ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ) ਇਹ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਪਦਾਰਥ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੈ (ਵਿਧੀਆਂ ਤੇ ਸਮਝੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਪਾਠਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੈ)। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹਰੇਕ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਮਝ (ਨਿਰੇ ਪਾਠਾਂ ਜਾਂ ਮੰਤਰ ਜਾਪਾਂ ਨਾਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਚੱਲਣ ਨਾਲ ਹੀ ਆਉਣੀ ਹੈ।

ਇਹ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਪੈ ਸਕੇ ਕਿ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਿਰਫ ਰਟਨ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ, ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਸਿਰਫ ਚੁੰਝ ਚਰਚਾ ਲਈ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਲਾਭ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਲਾਭ ਸਿਰਫ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਪੜ੍ਹੀ, ਸੁਣੀ, ਵਿਚਾਰੀ ਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਣਾਈਏ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 100 ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਹਨ।

ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

'ਪੰਥ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ' ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਤੇ ਦੂਜਾ ਸਹਿਜ ਪਾਠ। ਪਰ ਡੇਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਰਿਯਾਦਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਇਹ ਹਨ:

1. ਸਧਾਰਨ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਪਾਠ
2. ਸਧਾਰਨ ਗ਼ਮੀ ਦਾ ਪਾਠ
3. ਮਿਰਤਕ ਲਈ ਪਾਠ
4. ਅਖੰਡ ਪਾਠ
5. ਸਹਿਜ ਪਾਠ
6. ਸੰਪਟ ਪਾਠ
7. ਸੰਪਟ ਪਾਠ ਸਧਾਰਨ
8. ਸੰਪਟ ਅਖੰਡ ਪਾਠ
9. ਦੂਹਰਾ ਸੰਪਟ ਪਾਠ
10. ਵਿਧੀ ਵਾਲਾ ਸੰਪਟ ਪਾਠ
11. ਸਪਤਾਹਕ ਪਾਠ
12. ਸਪਤਾਹਕ ਦੂਜਾ ਪਾਠ
13. ਇਛਾ ਪੂਰਕ ਪਾਠ
14. ਸੁਖਣਾ ਵਾਲਾ ਪਾਠ
15. ਫਿਕਸ ਡਿਪਾਜਿਟ ਪਾਠ
16. 25 ਸਿੰਘਾਂ ਵਾਲਾ ਪਾਠ

ਮੰਤਰ ਪਾਠ

ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਕਈ ਮੰਤਰਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਜਾਪ ਕਰਨ ਨੂੰ ਮਨੋ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਰਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭੈਰਵ, ਕਾਲੀ ਮਾਤਾ, ਲੱਛਮੀ, ਬ੍ਰਹਮਾ, ਪਾਰਬਤੀ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਗਾਇਤਰੀ, ਗਣੇਸ਼ ਆਦਿ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਮੰਤਰ ਜਾਪ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੈਬੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਾਸਲ ਕਰਨ, ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਲੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਲੁਟਦੇ ਰਹਿਣ ਬਾਅਦ ਇਹ ਰਾਜ ਜਾਣ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਦਰ-ਪੀੜ੍ਹੀ ਤਦੇ ਹੀ ਲੁੱਟਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਵਿਦਿਆ (ਗਿਆਨ) ਤੋਂ ਤੋੜ ਕੇ ਵਹਿਮੀ, ਭਰਮੀ, ਪਾਖੰਡੀ, ਕਰਮਕਾਂਡੀ, ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਆਦਿ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਪੜ੍ਹਨ-ਲਿਖਣ ਤੇ ਧਰਮ-ਕਰਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਲੁੱਟਿਆ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਲੁੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ 239 ਸਾਲ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਇਲਾਹੀ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਸੱਚੇ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਸਦੀਵੀ ਤੌਰ ਤੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਲਾਹੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲੜ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵਿਚੋਲੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ (ਮਰਦ/ਇਸਤਰੀ) ਇਸ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਮਹੰਤ, ਨਿਰਮਲੇ ਸਾਧ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਤੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਤਰਜ ਤੇ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਤੇ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਉਥੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਮੰਤਰ ਪਾਠ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਜਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੀ ਪ੍ਰਪਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅੰਨ੍ਹੇ ਦੇ ਪੈਰ ਹੇਠ ਆਇਆ ਬਟੋਰਾ ਸਾਬਤ ਹੋਈ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਬਾਣੀ ਦਾ ਮੰਤਰ ਪਾਠ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਤਿਉ-ਤਿਉਂ ਸਿੱਖ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਨਿਆਰੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਮੰਤਰ ਪਾਠਾਂ ਵਿੱਚ ਉਲਝ ਗਏ। ਇਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਅੱਜ ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ-ਸੁਣਨ-ਵਿਚਾਰਨ-ਅਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਭਾੜੇ ਦੇ ਪਾਠੀਆਂ ਤੋਂ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਭਰਮ ਹੀ ਭਾਰੂ ਹੈ। ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸੰਗਤ ਲਈ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਲੱਭ ਕੇ ਬਿਠਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਿ ਬੱਧਾ ਚੱਟੀ ਭਰਨ ਵਾਂਗ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਅੱਖਾ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਏ ਗਏ ਸਬੰਧੀਆਂ ਦੀ ਆਉ ਭਗਤ ਵਿਚੋਂ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਕਿ ਉਹ ਪਾਠ ਸੁਣ ਸਕਣ।

ਅੱਜ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਤਰਜ ਦੇ ਸਿੱਖ ਭੇਸ ਵਿਚਲੇ ਡੇਰਾਵਾਦੀ ਸਾਧਾਂ ਵਲੋਂ 'ਸ਼ਰਧਾ ਪੂਰਨ ਗੁਟਕੇ', 'ਦੁੱਖ ਭੰਜਨੀ ਗੁਟਕੇ', 'ਵਿਧੀ ਵਾਲੇ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਗੁਟਕੇ' ਆਦਿਕ ਛਾਪ ਕੇ ਮੰਤਰਾਂ (ਪਾਠਾਂ) ਦੇ ਜਾਪ ਦੀ ਗਿਣਤੀ, ਜਾਪ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਆਸਣ ਜਮਾਉਣ ਦੇ ਢੰਗ, ਮਾਲਾ ਕਿਵੇਂ, ਕਿਹੜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਫੇਰਨੀ ਹੈ ਆਦਿਕ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਲ ਦੱਸ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਨਿਰਮੂਲ ਭਰਮ ਪਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮੰਤਰਾਂ ਵਾਂਗ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ ਅਗਿਆਨੀ ਤੇ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮ-ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਭਟਕ ਚੁੱਕਾ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਡੇਰੇਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਭਰਮ-ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਕੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਲਾਹੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਧੀ

ਵਾਲੇ ਜਾਪਾਂ ਨਾਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਲ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਕਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਤਰਜ ਦੇ ਡੇਰੇ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਉਸਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਭਰਮ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਕੱਢ ਕੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਲੜ ਲਾਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਗਰਕ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਕਈਆਂ ਦਾ ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਜਿੱਥੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਵਪਾਰਕ ਅਦਾਰੇ ਬਣਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਦੇਖੋ, ਅੱਗੋਂ ਜਵਾਬ ਮਿਲੇਗਾ, "ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਤਾਂ ਹੈ ਕਿ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਮੌਕੇ ਕੋਈ ਘਰ ਵਾਲਾ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ, ਪਾਠੀ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਈ ਪਰਿਵਾਰ ਭੋਗ ਵੇਲੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦੇ, ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਨੂੰ ਆਮਦਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਗੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਬਾਹਰੋਂ ਪਰਾਈਵੇਟ ਜਥਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਪਾਠ ਕਰਵਾ ਲੈਣਗੇ? ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਫਲਾਨਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ, ਸੰਤ-ਬਾਬਾ ਪੰਥਕ ਮਰਿਯਾਦਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ, ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਥਾ ਘੱਟ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਕਥਾ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੀ ਕਰੀਏ ਹਰੇਕ ਬਾਬੇ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਟੁੱਟਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਆਮਦਨ ਦੁੱਗਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।"

ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਨਾਲ ਚਲਦੀਆਂ ਮਨਮਤੀ ਰੀਤਾਂ

'ਪੰਥ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ' ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਵਕਤ ਕੁੰਭ, ਜੋਤ, ਨਲੀਏਰ ਆਦਿ ਰੱਖਣਾ ਜਾਂ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਮਨਮਤਿ ਹੈ।" ਪਰ ਡੇਰੇਦਾਰ ਅੱਜ ਪੰਥਕ ਰਹਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਤੰਤਰ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਵੇਦ ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਵਿਧੀਆਂ ਨੀਯਤ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖੰਡ ਪਾਠ, ਪਾਕਸ਼ਕ (ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ) ਪਾਠ, ਸਪਤਾਹ ਪਾਠ, ਸੰਪਟ ਪਾਠ ਆਦਿ। ਵੇਦਾਂ-ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਦ ਪਾਠਾਂ ਮੌਕੇ ਸੂਰਜ, ਚੰਦ, ਅਗਨੀ, ਹਵਾ, ਅੰਨ, ਪਾਣੀ ਆਦਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕੁੰਭ ਰੱਖਣਾ (ਜਲ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਪੂਜਾ), ਦਾਣੇ ਰੱਖਣੇ (ਅੰਨ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਪੂਜਾ), ਲਾਲ ਧਾਗਾ (ਦੇਵੀ ਪੂਜਾ), ਨਾਰੀਅਲ (ਗੁਪਤ ਰੂਹਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਪੂਜਾ), ਜੋਤ (ਅਗਨੀ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਪੂਜਾ) ਆਦਿ ਦੇ ਨਿਯਮ ਹਨ। ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀਕਰਣ ਕਰਨ ਤੇ ਤੁਲਿਆ ਬਿਪਰੀ (ਡੇਰੇਵਾਦੀ ਸਾਧ) ਟੋਲਾ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਮੌਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਕਰਵਾ ਕੇ ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵੱਲ ਧੱਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਲੁੱਟਣ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੇਰੇਦਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਨਵਾਂ ਢੰਗ ਲੱਭ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਨੂੰ ਘਰ-ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ 51 ਜਾਂ 101 ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਇੱਕ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਿਰਫ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਪਾਠੀ ਹੀ 'ਰੋਟੀਆਂ ਕਾਰਨ ਪੂਰੇ ਤਾਲ' ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੜੀਆਂ ਦਾ ਮਕਸਦ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸੋਧ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਡਾਲਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਹੁਣ ਧਾਰਮਿਕ ਅਦਾਰੇ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਵਪਾਰਕ ਅਦਾਰੇ ਤੇ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਅੰਡੇ ਬਣਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਹੀ ਗੱਲ

'ਪੰਥ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ' ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਗੱਲ

ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ: **ਕਥਾ, ਕੀਰਤਨ, ਲੈਕਚਰ ਜਾਂ ਪਾਠ**। ਪਰ ਆਮ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕੋ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਠੀ ਇਕੱਲਾ ਪਾਠ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਾਹਰ ਰਾਗੀ, ਢਾਡੀ ਜਾਂ ਕਥਾਵਾਚਕ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਪਾਠ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਾਠ ਹੀ ਚੱਲੇ ਸੰਗਤ ਆ ਕੇ ਪਾਠ ਸੁਣੇ, ਜੇ ਕੀਰਤਨ, ਕਥਾ, ਲੈਕਚਰ ਆਦਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਹੋਣ, ਫਿਰ ਪਾਠ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਤਾਂ ਕੀ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕੀ ਉਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੀਰਤਨ ਜਾਂ ਕਥਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਜੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕੀ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ? ਜਦੋਂ ਪਾਠ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਫਿਰ ਰਾਗੀਆਂ, ਢਾਡੀਆਂ, ਕਥਾਵਾਚਕਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਕੀ ਇਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਨਹੀਂ? ਫਿਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲਾ ਨੁਕਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਬੰਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਾਠ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸੇ ਹਾਲ ਵਿੱਚ 25 ਜਾਂ 50 ਜਾਂ 100 ਹੋਰ ਪਾਠ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ? ਕੀ ਜਿਹੜੇ ਹੋਰ ਪਾਠ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬਾਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਪਾਠ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਇੱਕ ਬੰਦਾ ਛੋਟੀ ਪੋਥੀ ਤੋਂ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਇਹ ਪੋਥੀ ਵਾਲਾ ਪੂਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ?

ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਰਮਕਾਂਡ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਡੇਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਧੀਆ ਤੇ ਵੱਧ ਇਛਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਾਬਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਡੇਰਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾ ਵਸ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਜਦਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਕੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਅਸੀਂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਸਗੋਂ ਅਸੀਂ ਬਾਣੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵੀ ਨਿਰਾਦਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕਰਨਾ

ਅੱਜਕਲ ਇਹ ਆਮ ਦੇਖਣ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ, ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੈ ਜਾਂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਜਵਾਬ ਮਿਲੇਗਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਤਾਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਗਲਤ ਹੈ, ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਉਲਟ ਮਨਮਤਿ ਹੈ, ਪੰਥਕ ਮਰਿਯਾਦਾ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੀ ਕਰੀਏ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਹੈ, ਸੰਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਆਦਿ ਆਦਿ। ਕੀ ਜੇ ਕੋਈ ਕਰਮਕਾਂਡ ਜਾਂ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਗਲਤ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇ ਕੇ ਪੱਖ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ।

1. ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜਨੇਊ ਦੀ ਰਸਮ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਬਾਹਰੀ ਦਿਖਾਵੇ ਵਾਲਾ ਕਰਮਕਾਂਡ ਕਹਿ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ।

2. ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਰਧਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਨਾਲ ਇਹ ਪਾਣੀ ਮਰੇ ਹੋਏ ਪਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ

ਪਾਣੀ ਪੁੱਠੇ ਪਾਸੇ ਸੁੱਟ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਤੋੜਨ ਲੱਗਿਆਂ ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ।

3. ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਆਰਤੀ ਉਤਾਰਨ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦੀ ਇੱਕ ਖਾਸ ਮਰਿਯਾਦਾ ਸੀ ਤੇ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਰਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਰਤੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰੀ ਦਿਖਾਵੇ ਵਾਲਾ ਕਰਮਕਾਂਡ ਕਹਿ ਕੇ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੋ ਰਹੀ ਆਰਤੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ।

4. ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾ ਮੱਕਾ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸਭ ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਪਰ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ਤੇ ਹਨ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ਰਧਾ ਤੋੜਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅੱਲਾ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਕਣ-ਕਣ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ, ਫਿਰਕਿਆਂ, ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ, ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ, ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲੱਗਿਆਂ ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ। ਪਰ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਹਰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੋਧੀ ਮਨਮਤਿ, ਕਰਮ ਕਾਂਡ, ਵਹਿਮ ਭਰਮ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਰਸਤਾ ਅਪਨਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਲੜ ਫੜ ਲਈਏ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਚਲਾਏ ਗ੍ਰੰਥ ਤੇ ਪੰਥ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣਾ ਤਾਂ ਜਿਹੜੇ ਮਰਜੀ ਡੇਰੇਦਾਰ ਮਗਰ ਤੁਰੇ ਫਿਰੀਏ?

ਲੜੀਵਾਰ ਪਾਠਾਂ ਸਬੰਧੀ

'ਸਿੱਖ ਵਿਰਸਾ' ਦੇ ਕੁਝ ਪਾਠਕਾਂ ਵਲੋਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ, ਸੰਸਥਾ, ਪਾਰਟੀ, ਡੇਰਾ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ, ਟਕਸਾਲ, ਜਥਾ, ਸਾਧ, ਸੰਤ, ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਅਜਿਹਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਮੰਤਰ, ਕਰਾਮਾਤ, ਸਾਧਨ, ਵਿਧੀ, ਸਮਗਰੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਰੱਖ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਮਨੋ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ 1 ਨਹੀਂ 101 ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਖਰਚਾ, ਸਮਗਰੀ ਆਦਿ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ, ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਿਸੇ ਵਿਧੀ, ਸਮਗਰੀ, ਕਰਾਮਾਤ, ਮੰਤਰ ਨਾਲ ਲੱਖਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ, ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਦ, ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਰੁਲ ਰਹੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ 'ਖਾਲਿਸਤਾਨ' ਬਣਾ ਕੇ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਇਸ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਲੱਖਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਸਿੱਖਾਂ ਸਾ ਸੁਪਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਥੇ ਜੇ ਇਸ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਾਲ ਹੋਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣੇ ਹਨ, ਕੌਮ ਦਾ ਹੋਰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਜੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਰੁਲ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਬਚ ਜਾਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਸਾਧ, ਸੰਤ, ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ, ਡੇਰਾ, ਜਥਾ, ਟਕਸਾਲ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਆਦਿ ਜੇ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਲੜੀਆਂ ਚਲਾ ਕੇ ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਠਗ ਰਹੇ ਹਨ, ਗੁੰਮਰਾਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਚੈਲਿੰਜ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਲਈ 'ਸਿੱਖ ਵਿਰਸਾ' ਰਾਹੀਂ ਸੰਪਰਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਾਂ, ਸੰਤਾਂ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀਆਂ, ਡੇਰਿਆਂ, ਟਕਸਲਾਂ, ਜਥਿਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਣ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਮੰਤਰ ਪਾਠ ਕਰਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਨੁਕਸਾਨ ਰੁਕ ਜਾਵੇ, ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਮਲੇ ਰੁਕ ਜਾਣ, ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ, ਝਗੜੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋ ਸਕੇ।

ਕੀਤੇ ਕਰਾਏ ਪਾਠ

ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਅਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਖੋਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਸਮੇਤ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਅੰਦਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਅਜਿਹੇ ਬੋਰਡ ਲਿਖੇ ਮਿਲਣਗੇ ਜਿਥੇ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ: ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਇਥੇ ਪਾਠ ਬੁੱਕ ਕਰਾਉ। ਪੰਜ ਤਖਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਹਜੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਕੱਢੇ ਜਾਂਦੇ ਮਾਸਿਕ ਰਸਾਲੇ 'ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ' ਵਿੱਚ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਇੱਕ ਪੂਰੇ ਸਫੇ ਦਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਛਪਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਠਾਂ (ਜਿਵੇਂ ਸਹਿਜ ਪਾਠ, ਅਖੰਡ ਪਾਠ, ਸਪਤਾਹ ਪਾਠ, ਫਿਕਸ ਡਿਪਾਜਿਟ ਪਾਠ ਆਦਿ) ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੇਟ ਲਿਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 21000 ਰੁਪਏ ਇੱਕ ਵਾਰ ਦਿਉ, ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ 'ਲਾਈਫ ਟਾਈਮ' ਲਈ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਤੁਹਾਡੇ ਮਰਨ ਤੱਕ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਮ ਤੇ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਮੇਲ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿਆ ਕਰਨਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ 18000 ਰੁਪਏ ਇੱਕ ਵਾਰ ਦੇ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਲਈ ਲਾਈਫ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤੇ ਉਥੇ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥੀ ਤੁਹਾਡੇ ਮਰਨ ਤੱਕ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਅਰਦਾਸ ਕਰਿਆ ਕਰੇਗਾ। (ਜੇ ਤੁਹਾਡਾ ਪਰਿਵਾਰ ਤੁਹਾਡੇ ਮਰਨ ਦੀ ਖਬਰ ਨਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਚਲਦੀ ਰਹੇਗੀ)।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਕਤ ਹਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਇਨਕਮ ਦਾ ਚੰਗਾ ਸਾਧਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਕਈ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਕੇ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਮੇਲ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਮਾਡਰਨ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇੰਟਰਨੈਟ ਰਾਹੀਂ ਪਾਠ ਬੁੱਕ ਕਰਾਉ, ਕਰੈਡਿਟ ਕਾਰਡ ਤੇ ਪੈਸੇ ਦਿਉ ਅਤੇ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਈ-ਮੇਲ ਰਾਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇਗਾ।

ਹੱਲ ਕੀ ਹੋਵੇ?

ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ, ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸਾ ਕੇ ਲੁੱਟ ਰਹੇ ਡੇਰੇਦਾਰਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕਾਂ, ਡੇਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਟੇਜ ਤੇ ਕਥਾ, ਕੀਰਤਨ, ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਪੰਥਕ ਮਰਿਯਾਦਾ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜੇ ਵੀ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੰਥ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਰਹਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਥਾ, ਕੀਰਤਨ ਆਦਿ ਲਈ ਸਮਾਂ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਸਾਰੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਪੰਥਕ ਮਰਿਯਾਦਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ।

ਦੂਸਰਾ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਰਖਾਉਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਆਪ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਦਸ ਸੈੱਟ ਪ੍ਰੋ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਰਚਿਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਟੀਕਿਆਂ ਦੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹਰ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਭਾਵ ਸਮਝਣ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿੱਚ ਬਾਣੀ ਦੀ ਸੰਥਿਆ, ਅਰਥ ਬੋਧ ਸਮਝਣ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕਲਾਸਾਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਕੋਲ ਜਦੋਂ ਸਮਾਂ ਹੋਵੇ, ਪਾਠ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸਿੱਖ ਸਕੇ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਅਰੰਭਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਰੱਖੇ ਤੇ ਲੜੀਵਾਰ ਸਹਿਜ ਪਾਠ ਚਲਦਾ ਰਹੇ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕਰੇ ਭਾਵੇਂ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਭਾਵ ਆਪ ਸਮਝੇ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਫਿਲਾਸਫੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜਿਥੇ ਹਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹੀ

ਪੰਜਾਬੀ ਕਲਾਸਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਕੋਲ ਜਿਸ ਦਿਨ ਸਮਾਂ ਹੋਵੇ ਕਲਾਸਾਂ ਅਟੈਂਡ ਕਰ ਸਕੇ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਗੁਟਕੇ ਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਟਰੇਚਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਪੰਥ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ ਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਕਾਪੀਆਂ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ, ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਦੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਥਕ ਮਰਿਯਾਦਾ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਥਕ ਮਰਿਯਾਦਾ ਦੀ ਕਾਪੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਸੰਗਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰੇ।

ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਯਤਨ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਸਫਲਤਾ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲੇਗੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵਾਂਗੇ।

'ਸਿੱਖ ਵਿਰਸਾ' ਵਲੋਂ ਇਹ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ 400 ਸੌ ਸਾਲਾ ਦਿਵਸ ਤੱਕ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 400 ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰੋ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਖਰਣ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਬਾਖੂਬੀ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੱਕ 'ਸਿੱਖ ਵਿਰਸਾ' ਵਲੋਂ 25 ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤੱਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਨ ਪਹੁੰਚਾਏ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਨ (ਜੋ ਕਿ ਦਸ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ) ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਜ ਹੀ 'ਸਿੱਖ ਵਿਰਸਾ' ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ 403 250 8898 ਨੰਬਰ ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰਕੇ ਸੈੱਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ। ਦਸ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਸਿਰਫ 100 ਡਾਲਰ ਹੈ। ਕੈਲਗਰੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਮੇਲ ਦਾ ਖਰਚ ਵੱਖ ਹੋਵੇਗਾ। ਆਸ ਹੈ ਪਾਠਕ ਇਸ ਯਤਨ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋਣਗੇ। 'ਸਿੱਖ ਵਿਰਸਾ' ਵਲੋਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਕੁਝ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ 'ਪੰਥ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ' ਦੀਆਂ 1000 ਹਜ਼ਾਰ ਕਾਪੀਆਂ ਛਾਪੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਸਭ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ, ਅਨੇਕਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਵਲੋਂ ਇਸਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ 'ਪੰਥ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ' ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਛਾਪਣ ਲਈ ਸਾਡੀ ਮਾਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਕਿ ਪੰਥਕ ਮਰਿਯਾਦਾ ਨੂੰ ਘਰ-ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਕੀ ਅਜੋਕੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਕੂਲ ਹਨ?

ਮੇਵਾ ਸਿੰਘ ਟਿਵਾਣਾ

ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਖਬਰ ਛਪੀ ਸੀ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋ. ਗੁ. ਪ੍ਰ. ਕਮੇਟੀ, ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮਾਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਲਈ ਪੰਜਾਹ ਏ. ਸੀ. ਕਮਰੇ ਬਣਵਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਭੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਚਲ ਰਹੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਬੁਕਿੰਗ ਭੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਠਾਂ ਲਈ ਕਿੰਨੀ "ਸ਼ਰਧਾ" ਹੈ। ਪਰ ਸੁਆਲ ਇਹ ਹੈ-ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਆਪ ਪਾਠ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੁਣਕੇ, ਸਮਝਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਨਿਰੇ ਪਾਠ ਕਰਾਉਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਲ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੁੰਦਾ (ਜਿਵੇਂ ਲੋਕੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਨ) ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਅਜ ਸਵਰਗ ਬਣ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਹੀ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੁੰਦਾ। ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਪੁੰਡੂ ਹੋਇਆ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ। ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਨਿਘਾਰ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੱਤਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪਖੰਡੀ ਅਤੇ ਭੇਖਾਧਾਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਡੇਰਿਆਂ ਵੱਲ ਵਹਿਰੀ ਘੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਹੀ ਹਾਲਾਤ ਬਣੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਪੰਥ ਸੁੱਤਾ ਹੀ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਸਮਾਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਭੀ ਓਹੀ ਹਾਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧ ਮੱਤ ਅਤੇ ਜੈਨ ਮੱਤ ਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੰਥ ਦਰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ-ਕੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਕੂਲ ਹਨ? ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਨ ਕਰਾਉਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ (ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਦਵਾਨ ਦਸ ਸਕੇ ਤਾਂ ਪੰਨਵਾਦੀ ਹੋਵਾਂਗਾ)। ਪਾਠਾਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਣ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ :
ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਸਿਮ੍ਰਿਤ ਸਾਸਤ ਇਨੁ ਪਤਿਆ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ॥ ਸੂਹੀ ਮ:5 ਪੰਨਾ 747

ਭਾਵ: ਹੇ ਭਾਈ! ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਇਹ ਸਾਰੇ (ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਪੁਸਤਕ) ਕੁਰਾਨ ਅੰਜੀਲ ਅਦਿਕ, ਇਹ ਸਾਰੇ (ਸਾਮੀ ਮੱਤ ਦੇ ਪੁਸਤਕ) ਨਿਰੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।
ਹਨੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ਕਰੈ ਨਹੀ ਪਾਵੈ॥ ਪਾਠ ਪੜੈ ਲੇ ਲੋਕ ਸੁਣਾਵੈ॥
ਤੀਰਥਿ ਭਰਮਸਿ ਬਿਆਪਿ ਨ ਜਾਵੈ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਕੈਸੇ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ॥
ਰਾਮਕਲੀ ਮ:1 ਪੰਨਾ 905

ਭਾਵ:(ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਇਕਾਗ੍ਰਤਾ ਵਾਸਤੇ ਸਰੀਰ ਉਤੇ ਕੋਈ) ਧੱਕਾ ਜ਼ੋਰ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਇਸ ਉਦਮ ਦਾ) ਮਾਣ ਭੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ (ਲੋਕ ਦਿਖਾਵੇ ਦੀ ਖਾਤਰ) ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਪੁਸਤਕਾਂ ਲੈ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਤੀਰਥ ਉਤੇ (ਭੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵਾਸਤੇ) ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਉਸਦਾ ਕਾਮਦਾਇਕ ਰੋਗ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕਦਾ।

ਕਿਆ ਪੜੀਐ ਕਿਆ ਗੁਨੀਐ॥ ਕਿਆ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨਾ ਸੁਨੀਐ॥
ਪੜੈ ਸੁਨੇ ਕਿਆ ਹੋਈ॥ ਜਉ ਸਹਜੁ ਨ ਮਿਲਿਓ ਸੋਈ॥ ਸੋਰਠਿ ਕਬੀਰ ਪੰਨਾ 655

ਭਾਵ: (ਹੇ ਗੰਵਾਰ!) ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਆਦਿਕ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨਿਰੇ ਪੜ੍ਹਨ ਸੁਣਨ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਜੇ ਇਸ ਪੜ੍ਹਨ ਸੁਣਨ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਾਲਾਹ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੇਵਲ ਦਿਖਾਵੇ ਖਾਤਰ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਸਬੰਧੀ ਹੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ:

ਪੜਿ ਪੜਿ ਗਡੀ ਲਦੀਅਹਿ ਪੜਿ ਪੜਿ ਭਰੀਅਹਿ ਸਾਬ॥
ਪੜਿ ਪੜਿ ਬੇੜੀ ਪਾਈਐ ਪੜਿ ਪੜਿ ਗਡੀਅਹਿ ਖਾਤ॥
ਪੜੀਅਹਿ ਜੇਤੇ ਬਰਸ ਬਰਸ ਪੜੀਅਹਿ ਜੇਤੇ ਮਾਸ॥
ਪੜੀਐ ਜੇਤੀ ਆਰਜਾ ਪੜੀਅਹਿ ਜੇਤੇ ਸਾਸ॥

ਨਾਨਕ ਲੈਖੈ ਇਕ ਗਲ ਹੁਰ ਹਉਮੈ ਝਖਣਾ ਝਾਖ॥ 1॥ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਪੰਨਾ 467

ਭਾਵ: ਜੇ ਇਤਨੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਪੜ੍ਹ ਲਈਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਗਡੀਆਂ ਭਰ ਲਈਆਂ ਜਾ ਸਕਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੇਰਾਂ ਦੇ ਵੇਰ ਲਗਾਏ ਜਾ ਸਕਣ; ਜੇ ਇਤਨੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹ ਲਈਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਬੇੜੀ ਭਰੀ ਜਾ ਸਕੇ, ਕਈ ਖਾਤੇ ਪੂਰੇ ਜਾ ਸਕਣ, ਜੇ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਜਾਣ; ਜੇ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸਾਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਹੀਨੇ ਬਿਤਾ ਦਿਤੇ ਜਾਣ; ਜੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ; ਜੇ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਮਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੁਆਸ ਬਿਤਾਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਭੀ ਰੱਬ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਭੀ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਾਲਾਹ ਕਬੂਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਉਦਮ ਕਰਨਾ, ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਨਾ ਹੈ।

ਜਿਹੜੇ ਭੇਖਾਧਾਰੀ ਲੋਕ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਜੀਉਂਦੇ ਸਗੋਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਘਰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ:

ਕੜਛੀਆਂ ਫਿਰੀਨੂੰ ਸੁਆਉ ਨ ਜਾਣਨਿ ਸੁਈਆ॥
ਸੋਈ ਮੁਖ ਦਿਸੰਨਿ ਨਾਨਕ ਰਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸਿ॥ ਸਲੋਕ ਮ:5 ਪੰਨਾ 521

ਭਾਵ: ਹੇ ਨਾਨਕ! ਕੜਛੀਆਂ (ਦਾਲ ਭਾਜੀ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ) ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ (ਪਰ ਉਹ ਉਸ ਦਾਲ ਭਾਜੀ) ਦਾ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀਆਂ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ) ਖਾਲੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਓਹੀ ਮੂੰਹ ਸੁਹਣੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ਜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਸੁਆਦ

ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਗਏ ਹਨ (ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਨਿਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੂੰਹ ਕੜਛੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹਨ)।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਨਿਰੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸੁਣਕੇ, ਪੜ੍ਹਕੇ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ :
ਸਭਸੈਂ ਉਪਰਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਬੀਚਾਰੁ॥ ਰਾਮਕਲੀ ਮ:1 ਪੰਨਾ 904

ਭਾਵ: ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਏ।
ਸਾਚੁ ਨਾਮੁ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਵਿਚਾਰਿ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਚੇ ਸਾਚੈ ਦਰਬਾਰਿ॥ ਆਸਾ ਮ:1 ਪੰਨਾ 355

ਭਾਵ: ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਸਦਾ-ਅਟੱਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਸੁਰਖਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਸਚ ਨਾਉਂ ਵਡਿਆਈ ਵੀਚਾਰਿ॥ ਜਪੁ ਪਉੜੀ 4

ਭਾਵ: ਪੂਰਨ ਖਿੜਾਓ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੋਵੇ (ਭਾਵ ਪ੍ਰਭੂ ਵੇਲਾ ਹੋਵੇ) ਨਾਮ ਸਿਮਰੀਏ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ।

ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਨਿਰੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਕਰਾਉਣ ਨਾਲ ਨਾ ਤਾਂ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਹੀ ਉਤਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਪਾਠ ਤਾਂ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕਾਂਚਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਹੀ ਵਾਧਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਸਭਨਾਂ ਲਈ ਸਾਂਝੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਾਰੇ ਫੁਰਮਾਣ ਸਿੱਖਾਂ ਉਤੇ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਢੁਕਦੇ ਹਨ ਜਿੰਨੇ ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਿਆਂ ਉਤੇ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਆਪ ਸੁਣਨ, ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਅੰਨ੍ਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਮੰਤਰ ਸਮਝ ਕੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਾਉਣੇ ਨਿਰੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਹੁਣ ਇਹ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਭੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਿਵੇਂ ਅਤੇ ਕਦੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ। ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪਾਠ ਦੀ ਰੀਤ ਪੰਥ ਵਿਚ ਬੁਢੇ ਦਲ ਨੇ ਚਲਾਈ ਹੈ। ਅਖੰਡ ਦੀਵਾ ਮਚਾਉਣਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੜਾ ਅਤੇ ਨਾਰੀਅਲ ਆਦਿ ਰਖਣ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਰੰਭਤਾ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਚਲੀ (ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਪੰਨਾ 40)। ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਅੱਡ ਅੱਡ ਡੇਰਿਆਂ, ਮਹੰਤਾਂ, ਸੰਤਾਂ ਆਦਿ ਨੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਮਨਮੱਤਾਂ ਭੀ ਪਾਠਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਪਾਠਾਂ ਵਿਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਭੀ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਅਫਸੋਸ! ਸ਼੍ਰੋ. ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਹਲ ਹੋ ਜਾਣੀਆਂ ਸਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਸੰਤ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਐਨੇ ਡੇਰੇ ਭੀ ਸਥਾਪਿਤ ਨਾ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਦੁਖ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋ. ਕਮੇਟੀ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇਂ ਲਫਾਢੇ ਵਿਚ ਭੇਜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਹੀ ਬਣਾਈ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਆਪ ਹੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਕਮੇਟੀ ਡੇਰੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਅਪਨਾਉਣ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਅੱਡ ਅੱਡ ਡੇਰੇਦਾਰਾਂ, ਸੰਤਾਂ, ਸਾਧਾਂ ਆਦਿ ਨੇ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਮਰਯਾਦਾ ਚਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਡੇਰਿਆਂ ਵਿਚ (ਅਤੇ ਕਈ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਭੀ) ਅਜ 21-21, 31-31 ਆਦਿ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਗਲਤ ਅਰਥ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਫਲ ਦਸ ਕੇ ਇਹ ਡੇਰੇਦਾਰ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਡੇਰਿਆਂ ਵਲ ਭਰਮਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ “ਕ੍ਰਿਪਾ” ਨਾਲ ਅਤੇ

ਅਗਿਆਨਤਾ ਕਾਰਨ ਆਮ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਪੱਕੀ ਧਾਰਨਾ ਬਣ ਚੁਕੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ (ਹਿੰਦੂ ਰੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੇ) ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਅੱਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਜ ਹਰ ਪਾਸੇ ਅਤੇ ਹਰ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਵੇਲੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸੁੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਲੋਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਭੀ ਕੰਮ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਧਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਪਾਠ, ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਸੁਖਕੇ ਜਾਂ ਪੁਨ ਦਾਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪੜ੍ਹੋ:

ਨਾ ਤੂ ਆਵਹਿ ਵਸਿ ਬਹੁਤੁ ਘਿਣਾਵਣੇ॥ ਨਾ ਤੂ ਆਵਹਿ ਵਸਿ ਬੇਦ ਪੜਾਵਣੇ॥
 ਨਾ ਤੂ ਆਵਹਿ ਵਸਿ ਤੀਰਥਿ ਨਾਈਐ॥ ਨਾ ਤੂ ਆਵਹਿ ਵਸਿ ਧਰਤੀ ਧਾਈਐ॥
 ਨਾ ਤੂ ਆਵਹਿ ਵਸਿ ਕਿਤੇ ਸਿਆਣਪੈ॥ ਨਾ ਤੂ ਆਵਹਿ ਵਸਿ ਬਹੁਤਾ ਦਾਨ ਦੇ॥
 ਸਭੁ ਕੇ ਤੇਰੈ ਵਸਿ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰਾ॥ ਤੂ ਭਗਤਾ ਕੈ ਵਸਿ ਤਾਣੁ ਤੇਰਾ॥ ਪੰਨਾ 962

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਬਹੁਤੇ ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਤਰਲੇ ਭਾਵ: ਲਿਆਂ, ਵੇਦ ਪੜ੍ਹਨ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਨਾਲ, ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਚਤੁਰਾਈ-ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ, ਬਹੁਤ ਦਾਨ ਦੇਣ ਨਾਲ ਭੀ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਹੇ ਅਪਹੁੰਚ ਤੇ ਅਗੋਚਰ ਪ੍ਰਭੂ! ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਤੇਰੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਉਦਮਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਜੀਵ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਤੂੰ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਰੀਝਦਾ ਹੈਂ ਜੋ ਸਦਾ ਤੇਰਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂਕਿ) ਤੇਰਾ ਭਜਨ-ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਤੇਰਾ ਆਸਰਾ-ਪਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਥੇ ਇਹ ਦਸਣਾ ਭੀ ਕੁਝਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪਾਠਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣਾ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪਾਠਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਹਦਾਇਤ ਲਭਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਰੀਤ ਚਲਾਈ ਹੈ। ਪੰਥ ਨੇ ਹੀ ਇਸ ਰੀਤ ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਮੌਕੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੁੜ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਭੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਕੋਲ ਹੀ ਹੈ। ਹਾਂ! ਹਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਫੈਸਲਾ ਸਿਰਫ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਪੰਥ ਨੇ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਡੇਰੇਦਾਰਾਂ ਵਲੋਂ, ਆਦਿਤ ਮੁਤਾਬਿਕ, ਰੋਲਾ-ਰੱਪਾ ਭੀ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਪੰਥ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਆ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਸਭ ਉਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ।

ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਪੰਥ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਪਾਠਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਉਦੋਂ ਤਕ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਨੂੰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚੋਂ ਕਢਣ ਲਈ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਸਹੀ ਰੂਪ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀ. ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਅਹਿਮ ਪੋਲ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਨੂੰ ਸਮਰਪੱਤ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹਰ ਪੰਥ ਦਰਦੀ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਭੀ ਆਪਣਾ ਪੰਥਕ ਫਰਜ਼ ਸਮਝ ਕੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਸਮਝਾ ਕੇ ਡੇਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਮੋੜਨ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੇ ਪੰਥਕ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪੰਥ ਵਲੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ, ਡੇਰੇਦਾਰਾਂ, ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ, ਬਾਬਿਆਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਅਪੀਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਮਰਯਾਦਾ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕ ਪੰਥ, ਇਕ ਗ੍ਰੰਥ, ਇਕ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਥੱਲੇ ਇਕ ਮੁੱਠ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਆਨ-ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਪੰਥ- ਵਿਰੋਧੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਡਟ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਚੱਕਰਵਿਊ 'ਚ ਘਿਰਿਆ ਅਭਿਮੰਨਿਯੁੰ

(ਲੇਖਕ ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੇਖ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ)

ਗੁਰਤੇਜ ਸਿੰਘ

[ਭੂਮਿਕਾ: ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦੇ ਅਭਿਮੰਨਿਯੁੰ ਵਾਂਗ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਕਈ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਖੌਫ਼ਨਾਕ ਅਤੇ ਜਾਨਲੇਵਾ ਚੱਕਰਵਿਊ ਵਿੱਚ ਫਸੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਧਾਰਮਕ, ਸਿਆਸੀ,

ਇਤਿਹਾਸਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਖੇਤਰ ਸਮੇਤ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਸ਼ੋਅਬਾ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ ਜੋ ਏਸ ਚੱਕਰਵਿਊ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਏਸ ਚੱਕਰਵਿਊ ਦੇ ਉਸਰੋਈਏ ਹੁਣ ਆਪ ਤਾਂ ਲੁਕਵੇਂ ਹਮਲੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਆਪਣੀਆਂ ਘਾੜਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਲਾਉਣ ਲਈ ਕਰਣ ਵਾਂਗ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਤੀਰਅੰਦਾਜ਼ਾਂ ਹੱਥੋਂ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਸਿੱਧੇ ਹਮਲੇ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇੱਕ ਕਰਣ ਹੈ ਲੇਖਕ ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਨ 1999 ਦੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਤ੍ਰੈਸ਼ਤਾਬਦੀ ਜਸ਼ਨਾਂ ਮੌਕੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਰਟੀ (ਭੂਤਪੂਰਵ ਅਕਾਲੀ ਦਲ) ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ 'ਚ ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ 'ਨਿਸ਼ਾਨ-ਏ-ਖ਼ਾਲਸਾ' ਦੇ ਖ਼ਿਤਾਬ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਸੀ।

ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ 3 ਅਤੇ 4 ਜਨਵਰੀ 2004 ਨੂੰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਖ਼ਬਾਰ 'ਦੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਲੇਖ 'ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਸਬੰਧ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤ, ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਸਿੱਖ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਦੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਤਹਿਤ ਹਮਲਾਵਰੀ ਮਨਸ਼ਾ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਨਘੜਤ, ਅਣਉਚਿਤ, ਤਰਕਹੀਣ ਅਤੇ ਤੱਥ-ਵਿਹੂਣੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਿਆਂ ਸ੍ਰ. ਗੁਰਤੇਜ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸੇ ਹੀ ਦਿਨ ਇੱਕ ਜਵਾਬੀ ਲੇਖ ਛਾਪਣ ਲਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ ਸ੍ਰੀ ਵੀ. ਕੇ. ਦੂਆ ਨੂੰ ਦਸਤੀ ਭੇਜਿਆ। ਨਾ ਛਾਪੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਉਡੀਕਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸ੍ਰੀ ਦੂਆ ਨੂੰ ਜ਼ਾਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਹਾਇਕ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਸੰਪਾਦਕ ਸ੍ਰੀ ਏ. ਜੇ. ਫਿਲਿਪ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਸ੍ਰੀ ਫਿਲਿਪ ਨੇ ਮਿਲਣ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਜਵਾਬੀ ਲੇਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਹਨ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ। ਪਰ ਅਭਿਮੰਨਿਯੁੰ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਸੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਕਿੱਥੋਂ!

ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਇਸ ਲੇਖ 'ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਸਬੰਧ' ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਇਸ ਬੇਹੁਦਾ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ੀ ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਬ ਦੇ ਆਏ ਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਜੁ 95 ਫੀ ਸਦੀ ਹਿੰਦੂ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਸਾਜਣ ਵੇਲੇ ਸ਼ਿਵਾ ਅਤੇ ਚੰਡੀ (ਜਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਲਈ ਅਖੌਤੀ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਹਿੰਦੂ (ਹਿੰਦੂਤਵੀ) ਸਿਸਟਮ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਚੋਸ਼ਟਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸਿੱਖ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਕ ਰਸਮਾਂ ਅਤੇ ਰਹ-ਰੀਤਾਂ ਦੀ ਬੇਰੋਕ-ਟੋਕ ਸ਼ਰਧਾਪੂਰਵਕ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਸਨ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਵਨ ਕਰਵਾਉਣੇ, ਗਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਨਣਾ, ਗੰਗਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੀ ਟੇਕ ਲੈਂਦਾ ਉਹ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ, ਸ੍ਰ. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਆਈ.ਸੀ.ਐਸ. ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੰਡਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੁਚਲਣ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਨਸੀਹਤ ਦੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਖਰੇਵਾਂ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਸਾਮਰਾਜ ਅਧੀਨ ਤਸੱਲੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਪਾਠਕ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਸਿੱਖ-ਮਾਰੂ ਸੋਚ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸ੍ਰ. ਗੁਰਤੇਜ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਜਵਾਬ ਦਾ, ਪ੍ਰੋ. ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਹੇਠਾਂ ਛਾਪ ਰਹੇ ਹਾਂ- ਵ. ਸ. ਬ.]

ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੇਖ "ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਸਬੰਧ: ਭਾਗ 1 ਅਤੇ 2" ਦਾ ਧਿਆਨਪੂਰਨ ਅਧਿਐਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚਲੇ ਦੋਹਾਂ ਫ਼ਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਪਰਸਪਰ ਸਬੰਧਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਤਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਲੇ ਪਾੜੇ ਦੇ

ਕਾਰਣਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਮਹਿਜ਼ ਹਵਾਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹੀ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹੋ ਗੁਜ਼ਰੀ ਤਾਜ਼ਾ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸ ਦੀ ਸਮਝ ਸਰਕਾਰੀ ਭੰਡੀ-ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਅਣਉਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਬਦੀ-ਅਭਿਵਰਥ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਦੋ ਲੇਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਉੱਪਰ ਆਪਣੀ ਧਾਰਨਾ ਠੋਸਣ ਦੀ ਚੋਸ਼ਟਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਗੂੜ੍ਹੇ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਚਾਹਤ ਮਹਿਜ਼ ਚਾਲ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਣਾਉਣੀ ਅਤੇ ਵਿਗਾੜੇ ਹੋਏ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਬਲਬੂਤੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਝਰੀਟ ਕੇ, ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੰਘਰਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਘਿਰਣਾ ਉਗਲ ਕੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਅਪਮਾਨਤ ਕਰ ਕੇ, ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਕ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਲਈ ਭੜਕਾਹਟ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮੰਤਵ ਸਿੱਖ ਕਰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਹੀ ਤੇਜ਼-ਤਰਾਰ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਸਬੰਧਾਂ ਦੇ ਖੁਲਾਸੇ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਵਿਲੱਖਣ ਸਿੱਖ ਹੋਂਦ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿੰਦੂ ਹਮਵਤਨੀਆਂ ਨਾਲ ਬਿਹਤਰੀਨ ਸਬੰਧ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਹਿਤ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਯਤਨ ਕੀਤੇ। ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਉਭਾਰੇ ਗਏ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਝਲਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਾਜਸੀ ਚੜ੍ਹਤ ਰਹੀ ਉਦੋਂ ਤਾਈਂ ਇਹ ਸਬੰਧ ਵਧੀਆ ਰਹੇ। ਜਿਹੜੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਸਿੱਖ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਨੇ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ। ਪਰ ਜਿਉਂ ਹੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜਸੀ ਸ਼੍ਰੇਣਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਬੰਧ ਬਦਲ ਰਹੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਜਦੋਂ 1947 ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਮੁਕੰਮਲ ਰਾਜਸੀ ਚੜ੍ਹਤ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸੁਧਾਰਨਯੋਗ ਹਾਨੀ ਪਹੁੰਚੀ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਨਤੀਜੇ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਕੁਦਰਤੀ ਹੀ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਰੂਪ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਉਸ ਪਾਠਕ-ਵਰਗ ਨੂੰ ਰਾਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰਾ ਤਰੱਦਦ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਏਸੇ ਲੇਖ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸਿੱਖ ਵੱਖਵਾਦ' ਦੁਆਲੇ ਉਸਾਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਹਿਮ ਵਿਅਕਤੀ ਸਿਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ, ਕਵੀ, ਵਕਤਾ, ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀਵੇਤਾ ਸਨ। ਉਹ ਸਾਰੀ ਬਦਤਰ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਉਹਨਾਂ ਸਿਰ ਮੜ੍ਹਦਾ ਹੈ— ਬਿਨਾ ਇਹ ਵੀਚਾਰੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪੋਗੈਂਡੇ ਨੂੰ ਜਾਂਚੇ-ਪਰਖੇ ਬਿਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦੁਹਰਾਈ ਜਾਣਾ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨ ਦੇ ਤੁਲ ਹੈ। ਸਿਰਦਾਰ ਦਾ ਪੱਖ ਬਖ਼ੂਬੀ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਨਤਕ ਰੂਪ 'ਚ ਨਸ਼ਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਿੱਖ-ਵਿਰੋਧੀ ਸਰਕੂਲਰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਸਿਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਤਹਿਤ ਕੱਢੇ ਜਾਣਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਈ.ਸੀ.ਐਸ. ਆਰ. ਪੀ. ਕਪੂਰ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਮਿਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਕੇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਉਦੋਂ ਹੀ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਬਾਕਾਇਦਾ ਬਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੱਖਵਾਦ ਦੇ ਸੋਮੇ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਚਾਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਉਹ ਸਿਰਦਾਰ ਦੇ ਸਿਰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਮਤੇ ਦਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ 'ਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਸੰਘੀ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਅੰਦਰੇ ਹੀ ਸਿੱਖ ਹੋਮਲੈਂਡ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੈ। ਉਹ "ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ ਦੇ ਬੋਲਬਾਲੇ" ਦੇ ਨਾਅਰੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਉਹ ਪਾੜੇ ਦਾ ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਸਿਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਮਤੇ ਦੇ ਖਰੜੇ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਮਤੇ ਦੇ ਇੱਕ ਸਫ਼ੇ 'ਤੇ ਹੀ ਝਾਤ ਤੱਕ ਵੀ ਮਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉੱਥੇ ਨਾਮੋ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਸਿਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਦਰਸਾਉਂਦਿਆਂ ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਵੀ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸਪਾਤਰ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਹੋਮਲੈਂਡ ਦੇ ਜਿਸ ਸੰਕਲਪ ਨਾਲ, ਉਸ ਦੀ ਮਤੇ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ, ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਰੱਖਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਦਰਅਸਲ, ਜਿਸ

ਦਿਨ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠਿਆਂ ਏਸ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਵਾਜਬਤਾ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਉਸ ਵਕਤ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਬੈਠਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਿਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਯਾਦਾਸ਼ਤ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਕਾਈਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਹਨ। ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਭੁੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਹੋਮਲੈਂਡ ਦੀ ਵਾਜਬਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ *ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ* ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਉਹਦੇ ਅਨੁਸਾਰ 'ਸਿੱਖ ਵੱਖਵਾਦ' ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਕੜੀ *ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ* ਹੈ। ਉਹ ਸਰਕਾਰੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਲਹਿਦਾ ਪਹਿਚਾਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ *ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ* ਨੇ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਇਹ ਪਛਾਣਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਪਹਿਚਾਣ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਨੇਊ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਉਦੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਪੁਖਤਾ ਹੋ ਗਈ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਸੂਫੀ ਸੰਤ ਹੀ ਨਿੱਤਰਿਆ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਸਮੂਹਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੱਕੇ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਗਲਾਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਕਈ ਜੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤੋਂ ਵੀ ਪਾਸਾ ਵੱਟ ਲਿਆ। ਫਲਸਰੂਪ, ਉਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕੱਲੇ ਰਹਿ ਗਏ।

ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂ-ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ। ਰਾਜਪੂਤਾਨੇ ਦੇ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਜੇ, ਜਾਟ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ/ਫ਼ਰਖ਼ਸੀਅਰ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲੇ। ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਖੱਤਰੀਆਂ ਨੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਵਿਰੋਧੀ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਮਾਲੀ ਮਦਦ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੀ।

ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੇ ਨਾਮੋ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੋਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਅਣਗਿਣਤ ਕੁਥੇਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਵਾਦ ਵੱਲ ਧੱਕਿਆ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰੱਖਣਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਵਾਂਗ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹੰਤਾਂ ਨੂੰ ਵਾੜ ਦਿੱਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਮੂਰਤੀਆਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਅਜੋਕੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤੌਹੀਨ ਕਰ ਕੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਫ਼ਰਤ ਪੰਜਾਬ ਉੱਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਸ਼ਰਧਾਨੰਦ ਫਿਲੌਰੀ ਵੱਲੋਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਦੂਦ 'ਚ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਵਚਨਾਂ ਤੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਕੁਝ ਗਾਂਧੀ ਨੇ 1947 ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ-ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਇਆ। ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਅਰਿਆਂ ਅਤੇ ਪੈਂਫਲੈਟਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਹੀ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਜਿਹੜੀ ਕਿ *ਸਿੱਖ ਹਿੰਦੂ ਹੈਂ* ਨਾਮੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਏਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਵਜੋਂ ਹੀ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਨੇ *ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ* ਪੁਸਤਕ ਲਿਖ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ।

ਅਜੋਕਾ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਲਿਖਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਜੋਕੀ ਖ਼ਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਣ ਰਾਜਸੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਪਰਿਵਾਰ ਅਧੀਨ ਰੱਖਣ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਤਹਿਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਰਾਜਤੰਤਰ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਰੂਪ ਦੇਣ ਦੀ ਨਹਿਰੂ-ਗਾਂਧੀ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਦੀ ਫੌਰੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਕੋਈ ਮਹਿਖਾਸੂਰ-ਮਰਦਿਨੀ ਦੁਰਗਾ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਏਸ ਉਦੇਸ਼-ਪੂਰਤੀ ਹਿਤ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੌੜਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹਾਲਾਤ ਸਿਰਜੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੰਟਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਹਰ ਕਾਰੇ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਸਿਰ ਮੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਕਾਲੀ ਨੇਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸੰਤ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ,

‘ਕਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾਲ, ਕਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਨਾਲ’ ਦੀ ਦੋਗਲੀ ਖੇਡ ਖੇਡਦੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਘਿਉ-ਖਿਚੜੀ ਸਨ ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਸੀ ਸੱਤਾ ਸੌਂਪਣ ਦਾ ਕੇਵਲ ਵਾਅਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕਰ ਲੈਣ ਉਪਰੰਤ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਸੌਂਪੀ ਵੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਾਰੇ ਤੱਥ ਇਸੇ ਸਿੱਟੇ ‘ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ।

ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੁਝ ਵੀ ਇੰਦਰ ਗਾਧੀ ਲਈ ਮੁੱਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਤਬਾਹੀ, ਮੁਕੱਦਸ ਸਿੱਖ ਗੁਰਧਾਮ ‘ਤੇ ਹਮਲਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਮਲੀਆਮੇਟ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਤਸੱਵਰ ਵਿੱਚ ਦੁਰਗਾ ਵਜੋਂ ਉਭਾਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਫ਼ੌਜ ਵੱਲੋਂ ਉਹਨਾਂ 37 ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ‘ਤੇ ਵੀ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ‘ਤੇ ਉਦੋਂ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪੁਰਬ ‘ਤੇ ਸੰਗਤ ਵੱਡੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦਾ ਰਹਿ ਚੁੱਕਿਆ ਵਾਹਦ ਕਮਾਂਡਰ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸਵਿਕਾਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਚਿਤਾਵਨੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਉਂ ਅਸੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਲ ਮਨਸ਼ਾ ਕੀ ਸੀ! ਅਗਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਸਮੇਂ ਇੰਦਰ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਬੇਮਿਸਾਲ ਜਿੱਤ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ‘ਚ ਏਸ ਸਮੁੱਚੇ ਕਾਰੇ ਦਾ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ। ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲਫ਼ਜ਼ੀ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਨੂੰ ਸਵਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਮੂਲੋਂ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ਅਤੇ ਰੱਦ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੈ।

ਦੂਜਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਿੱਖ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰ ਭਾਈਵਾਲ ਹਨ। ਮਹਿਜ਼ ਘੱਟਗਿਣਤੀ ‘ਚ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਧਿੰਗੋਜ਼ੋਰੀ ਸੱਤਾ ਹਥਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਤਾਕਤਵਰਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਖ਼ੁਦ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਏਹੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਤੱਤ ਹੈ; ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਏਸ ਨੁਕਤੇ ਵੱਲ ਤਵੱਜੋਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਗ਼ਲਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਕਿਆਸ ਅਰਾਈਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਗ਼ਲਤ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ, ਇਤਿਹਾਸ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਰਹੇਗਾ।

ੴ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ੴ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵੀਚਾਰ

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ - ਪੰਨਾ ੧੦੫ ॥

ਜਿਥੈ ਨਾਮੁ ਜਪੀਐ ਪੁਛ ਪਿਆਰੇ ॥ ਸੇ ਅਸਥਲ ਸੋਇਨ ਚਉਬਾਰੇ ॥

ਜਿਥੈ ਨਾਮ ਨ ਜਪੀਐ ਮੇਰੇ ਗੋਇਦਾ ਸੇਈ ਨਗਰ ਉਜਾੜੀ ਜੀਉ ॥

ਅਰਥ: ਜਿਸ ਜਗਰ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁੱਖ ਪਿਆਰੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਟੁੱਟੀ-ਫੁੱਟੀ ਤੌਪੜੀ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਭੀ ਇਵੇਂ ਲਗਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸੋਨੇ ਦੇ ਮਹਿਲ ਹੋਣ, ਭਾਵ, ਉਥੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ। ਪਰ, ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਉਹ ਵੱਸਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹਿਰ ਭੀ ਇੰਝ ਲਗਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਉਸਾੜ ਜੰਗਲ ਹੋਣ। (ਇਸ ਪ੍ਰਥਾਇ ਸਾਨੂੰ ਭੀ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤਿ ਮਾਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸੁੰਦਰ ਸਰੀਰ ਜਾਂ ਸੋਹਣੇ ਘਰ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਤੇ ਸੱਖਣੇ/ਖਾਲੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ ?)

Where Name of the True Lord is recited, even those barren/ruin places become useful mansions. Where Almighty God is not remembered, such habitation places look like the deserted places/wild forests.

ਹਰਿ ਰੁਖੀ ਰੋਟੀ ਖਾਇ ਸਮਾਲੇ ॥ ਹਰਿ ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੇ ॥

ਖਾਇ ਖਾਇ ਕਰੇ ਬਦਫੈਲੀ ਜਾਣੁ ਵਿਸੁ ਕੀ ਵਾੜੀ ਜੀਉ ॥ ੨ ॥

ਅਰਥ: ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਰੁੱਖੀ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਮਾਲਕ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਐਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਇੰਝ ਸਮਝੋ ਜਿਵੇਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਉਸ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ, ਉਸ ਦੇ ਉਲਟ ਦੇਖੋ! ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਬੁਰੇ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਇਵੇਂ ਸਮਝੋ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਹਰ ਦੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦੀ ਖੋਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ! {ਇਥੇ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਾਰੇ ਦਸਿਆ ਗਿਆ। ਆਓ, ਸਚਿਆਰ ਬਣੀਏ}

Those who live a simple life but always remain attuned with God feel satisfied and rejoice their living. Whereas he who eats sumptuous food but commits evil deeds that person's life is like a field of poison.

ਸੰਤਾ ਸੇਤੀ ਰੰਗੁ ਨ ਲਾਏ ॥ ਸਾਕਤ ਸੰਗਿ ਵਿਕਰਮ ਕਮਾਏ ॥

ਦੁਲਭ ਦੇਹ ਖੋਈ ਅਗਿਆਨੀ ਜੜ ਅਪੁਣੀ ਆਪਿ ਉਪਾੜੀ ਜੀਉ ॥ ੩ ॥

ਅਰਥ: ਜੇਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਅਨੰਦ ਨਹੀਂ ਮਾਣਦਾ ਤੇ ਸੰਗੀਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਐਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇੰਝ ਸਮਝੋ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ, ਮੰਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਰੇ ਹੀ ਰੁਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇੰਝ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਬੇ-ਸਮਝੀ ਕਰਕੇ, ਆਪਣਾ ਕੀਮਤੀ ਸਰੀਰਕ ਜਾਮਾ ਵਿਅਰਥ ਗਵਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਆਪ ਹੀ ਉਖਾੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਣ। (ਕਈ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਖੇ ਭੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਆਮ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੇਨ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਨ/ਕਥਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਅਲਗ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਸੋਧ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂਜੋ ਉਹ ਭੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ, ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਾਨੂੰ ਸੱਭ ਨੂੰ ਸੁਮਤਿ ਬਖਸ਼ੇ ਤਾਂਜੋ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਬਣੇ ਰਹੀਏ।

The stupid person who does not associate with the holy persons in the Congregation but remains engaged in worldly false attachments and does evil deeds in the company of wicked persons, that person has not only lost his precious life but is also responsible for his own destruction. [Let us avoid falsehood & hypocrisy]

ਤੇਰੀ ਸਰਣਿ ਮੇਰੇ ਦੀਨ ਦਇਆਲਾ ॥ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਮੇਰੇ ਗੁਰ ਗੋਪਾਲਾ ॥

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਨਾਨਕੁ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਰਾਖਹੁ ਸਰਮ ਅਸਾੜੀ ਜੀਉ ॥੪॥੩੦॥੩੭॥
ਅਰਥ: ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਪੰਚਵੀਂ ਜੋਤਿ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਉੱਪਰ ਮੇਹਰ ਕਰੋ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਰਖਵਾਲੇ ਹੋ। ਤੇਰੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਹੀ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਭਾਵ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ। ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਸਾਡੀ ਲਾਜ ਰੱਖੋ ਤਾਂਜੋ ਅਸੀਂ ਦੁਨਿਆਵੀਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਖੁਆਰ ਨਾ ਹੋਈਏ। (ਕੀ ਅਸੀਂ ਭੀ ਕਦੀ ਐਸੀ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਹੈ? ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ, ਚੌਧਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਦੁਸਰਿਆਂ ਦਾ ਮਾਖੌਲ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਗੁਣ ਉਹ ਪੁਰਾਣਾ ਆਖਣ ਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ: “ਜਿਸ ਕੀ ਲਾਠੀ, ਉਸ ਕੀ ਭੈਂਸ”)

O True Lord of the weak! I seek Your refuge and pray for Your Mercy because You alone is the Supreme True Entity. Nanak says! Let the True Merciful Lord grant me the boon of singing His praises and through His Grace, save my honour in this world. [Let us live in harmony by practicing Gurbaani & Sikh Reht]

Reproduced for free distribution by: Sikh Khalsa Mission Inc. (Australia): Sunday, 16th May 2004

ਸ਼ਹਿਜਧਾਰੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਨਹੀ ਸਕਦੇ ਗਾ ਨਹੀ ਸਕਦੇ -ਹੁਕਮ

॥ ਗਲੀ ਜਿਨ੍ਹਾ ਜਪਮਾਲੀਆਂ ਲੋਟੇ ਹੱਥ ਨਿਬੁਗ ॥
॥ ਓਇ ਹਰਿ ਕੇ ਸੰਤ ਨ ਆਖੀਐ ਬਾਨਾਰਸ ਕਏ ਠੱਗ ॥

ਕੀ ਬਾਣੀ ਬਾਣੇ ਤੇ ਬਗੈਰ ਸਬ ਕੋਈ ਪਤਿਤ ਹੈ ॥
ਕੀ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਹੋਣੀ ਹੰਕਾਰ ਗ੍ਰਸੀ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਸਹਿਜਧਾਰੀ ਸਿਖ ਮਤ ਦਾ ਪੂਜਕ ਨਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ॥
ਕੀ ਝੂਠੇ ਬੋਲਣਾ ਜਾਂ ਬਚਨਾਂ ਤੋ ਮੁਕਰਨਾ ਪਤਿਤ ਕਰਮ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਝੂਠੇ ਡੇਰੇ ਸਜਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੁਟਣਾ ਪਤਿਤ ਕਰਮ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਕਨਿਆਂ (ਭਰੂਣ) ਜਾਂ ਜੁਆਨ ਲੜਕੀ ਮਰਵਾਣਾ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਪੈਸਾ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਵੰਡ ਪੰਥਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਵੋਟ ਲੈਣੇ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਗੋਲਕ ਦੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋ ਕਰਨੀ ਪਤਿਤ ਕਰਮ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਗੋਲਕ ਦੇ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਰਾਜਨੀਤਕ ਚਾਲਾਂ ਚਲਣੀਆਂ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਲੁਟਾਂ, ਖੋਗਾਂ, ਗਰੀਬ ਅਣਜਾਣ ਮਜ਼ਲੂਮ ਮਾਰਨੇ/ਮਰਵਾਣੇ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਰਵੀ ਸਿਧੂ ਤੇ ਭਰਿਸ਼ਟ ਸਾਬੀ ਸਾਲਾਹੁਣਾ/ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਰਿਸ਼ਵਤਾਂ ਲੈਣੀਆਂ ਤੇ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵੇਚਣੀਆਂ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਨੂਰਮਹਲੀਆਂ ਤੇ ਭਨਿਆੜਿਆਂ ਡੇਰੇਦਾਰਾ ਦੀਆਂ ਚੌਕੀਆਂ ਭਰਨੀਆਂ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਰਾਧਾਸੁਆਮੀਆਂ ਛੇਕਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਤੇ ਵੋਟ ਮੰਗਣੇ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੬ ਜੈਸੀਆਂ ਬਰਾਹਮਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤ ਵਿਰੋਧੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖਣੀਆਂ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਚ ਦੇ ਘਰ ਕੂੜ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਮੁਖਬੰਦ ਲਿਖਣੇ/ਲਿਖਾਣੇ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਹੋਣਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਗਢੇ ਲੈ ਕਬੂਤਰਬਾਜੀ ਕਰਨਾ ਪਤਿਤ ਕਰਮ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਚੋਣਾਂ ਤੇ ਮੈਬਰ ਹਾਈਜੈਕ ਕਰਕੇ ਛੁਪਾ ਰਖਣੇ ਤੇ ਗੋਸ਼ਤ ਦਾਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਮਾਨਿਤ ਹੈ ॥
ਕੀ ਚੋਣਾਂ ਤੇ ਝੂਠੇ ਲਾਰੇ ਲਾਣੇ ਤੇ ਬਾਦ ਵਿਚ ਚੁਪੀ ਸਾਧਣੀ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਪ੍ਰਮਾਨਿਤ ਰਹਿਤ ਮਰਿਆਦਾ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਨਾ ਚਲਣਾ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਬਰਾਹਮਣੀ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਵਾਂਗ ਮਾਇਆ ਖਾਤਿਰ ਪਾਠ ਵੇਚਣੇ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਧਾਰਮਿਕ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਸੀ ਪੋਸਟ ਦੀ ਭੁਖ ਹੋਣੀ ਪਤਿਤ ਸੋਚ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਨਿਰਪਖ ਪਰੈਸ ਵਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਟਾਪਾ ਚਾੜਨਾ/ਚੜਵਾਣਾ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਆਪਣੇ ਨਿਜੀ ਝਗੜੇ ਪੰਥਕ ਝਗੜੇ ਦਰਸਾਣੇ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਗੁਰਮਤਿ ਧਾਰਨੀ ਲਈ ਰਾਮਾਇਣ/ਹਨੂਮਾਨ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਾਣੇ ਵਰਜਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਚਾਲਚਲਨ ਗਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਣਾ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਚਾਲਚਲਨ ਦੇ ਕੇਸ ਚ ਫਸੇ ਡੇਰੇਦਾਰ ਸਾਧ ਤੇ ਗਫਾ ਲੈ ਚੁਪੀ ਸਾਧਣਾ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਅਕਾਲਤਖੱਤ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਦੁਰਵਰਤੋ ਕਰਨੀ ਜਾਂ ਕਬੂਲਣੀ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਪੋਲੀਟੀਸ਼ਨਾ ਦਾ ਟੂਲ ਬਣ ਵਰਤੀਣਾ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਚ ਜਾ ਮਾਇਆ ਦੇ ਗਢੇ ਇਕਠੇ ਕਰਨਾ ਤੇ ਦੁਰਵਰਤੋ ਕਰਨਾ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਅਤੀ ਚ ਆ, ਜਾਂ ਲਾਲਚ ਕਰਕੇ ਪੰਥ ਪਾੜਨ ਵਾਲੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ਗਲਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਠੱਗ ਬਾਣਿਆਂ ਚ ਕਿਰਤ ਤੇ ਭਗੋੜੇ ਸਾਧ ਡੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣੀ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥

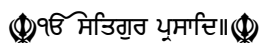
ਕੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਸਿਰਫ ਤੋਤਾ ਰਟਨ ਹੀ ਕਰਨੀ, ਨਾ ਸਮਝਣਾ, ਨਾ ਵਿਚਾਰਨਾ, ਨਾ ਜੀਵਨ ਚ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਨਿਰਾ ਢੋਂਗ ਹੀ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨ, ਨਾਮ ਜਪਣ, ਵੰਡ ਛਕਣ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਆਪਣੀ ਹੀ ਡਫਲੀ ਵਜਾਣੀ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਰ ਵੇਚ ਜਾਂ ਕੁਰਸੀ ਖਾਤਿਰ ਪੋਲੀਟੀਸ਼ਨਾ ਦੇ ਨਾਚ ਨਚਣਾ ਗਲਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਬਾਬੇ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਮਥਾ ਤਾਂ ਟੇਕਣਾ, ਪਰ ਦਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਨਾ ਚਲਣਾ ਢੋਂਗ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਬਰਾਹਮਣੀ ਗੰਗਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵਾਗ-ਤਲਾਵਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਪ ਨਾਸ਼ਕ ਪ੍ਰਚਾਰਨਾ ਜਾਂ ਮੰਨਣਾ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੋਧੀ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਬਾਣਾ ਪਾ ਪੁਛਾਂ ਦਸਣੀਆਂ/ਪੁਛਣੀਆਂ ਪਤਿਤ ਕਰਮ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਤਾ ਦੇ ਕਲੰਕਿਤ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਤੇ ਸਿਰਪਾਓ ਦੇਣਾ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੋਧੀ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਮਨਘੜਤ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਨੂੰ ਧੂਪ, ਦੀਪ ਤੇ ਮਥੇ ਟੇਕਣੇ ਮਨਮਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਵਾਲੀ ਕਮਾਈ ਕਰ, ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਨੇ ਕਰਾਣੇ ਗੁਰਮਤ ਵਿਰੋਧੀ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਬਾਣਾ ਬਾਣੀ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੋਣੇ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਬਾਣਾ ਬਾਣੀ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਬੇਗੁਨਾਹ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਲੈਣੀਆਂ ਪਤਿਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਬਾਣਾ ਬਾਣੀ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਇਹ ਸਭ ਕਰਕੇ ਮੁਕਰਨਾ ਪਤਿਤ ਕਰਮ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਕਤਿਕ ਕਿ ਵਿਸਾਖ ਜਿਹੀ ਖੋਜ ਭਰੀ ਕਿਤਾਬ ਗੁਰਮਤ ਵਿਰੋਧੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਕੂੜ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਦੀ ਲਿਖਤ ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਪਬਲਿਸ਼ ਬਾਦ ਆਪ ਹੀ ਵਿਕਰੀ ਬੰਦ ਕਰਨੀ ਡੇਰਾਵਾਦ ਧਾਰਮਿਕ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦਾ ਸਿਖੀ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਨਹੀ ॥
ਕੀ ਅਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਵਾਲ ਕਟਣੇ ਤਾਂ ਪਤਿਤ ਹੋ ਗਿਆ - ਅਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਤੇ ਬਾਣੇ ਵਾਲੇ ਹੋ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰ, ਸਮਗਲਰ, ਨਿਤ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ, ਆਚਰਨ ਤੇ ਗਿਰੇ ਹੋਣਾ - ਅਜ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ/ਰਾਜਸੀ/ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਕਾਬਜ਼ ਜੋ ਲਗਭਗ ੯੫% ਹਨ - ਸਿਰੋਪਿਆਂ ਦੇ ਹਕਦਾਰ ਬਣ ਗਏ ॥
ਕੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੰਥ ਚੋ ਛੇਕਣਾ ਭੁਲ ਨਹੀ ਸਾਬਿਤ ਹੋਇਆ ॥
ਕੀ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਗਿਆਨੀ ਭਾਗ ਸਿੰਘ, ਕਾਲਾ ਅਫਗਾਨਾਂ, ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਛੇਕਣਾ ਭੁਲ ਨਹੀ, ਸਰਾ ਸਿਰ ਭੁਲ ਹੈ - ਸਿਰਫ ਵਿਦਾਂਤ- ਬੱਦਲ ਉਡਣ ਦੀ ਦੇਰ ਹੈ ॥
ਕੀ ਹੱਕ ਹਲਾਲ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਤੇ ਭਗੋੜੇ ਡੇਰੇਦਾਰ ਸਾਧ - ਤੋਤਾ ਰਟਨ ਕਰਨੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ - ਆਰ.ਆਰ.ਐਸ ਕੋਲੋ ਵਿਕ ਚੁਕੇ ਸਿਖ ਬਾਣੇ ਚ ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਕੁਝ ਸੁਹਰਤ ਦੇ ਭੁਖੇ ਪੜੇ ਲਿਖੇ ਜੋ “ ਦਸਮ ਪਿਤਾ “ ਨੂੰ ਬਲਿਉ ਫਿਲਮ ਨੁਮਾ ਤੇ ਕੋਕਸ਼ਾਸਤਰੀ ਤ੍ਰਿਆ ਚਰਿਤ੍ਰ ਆਦਿਕ ਦਾ ਲੇਖਿਕ ਸਾਬਿਤ ਕਰਨ ਤੇ ਤੁਲੇ ਹੋਇ ਹਨ - ਨੂੰ ਸਿਰਪਾਉ ਦਿਉਗੇ-ਜਾਂ ਕਿ ਘਟੀਆ ਕਿਸਮ ਦਾ ਪਤਿਤ ਗਿਣੋਗੇ ॥

-----ਜਿਨ ਪੱਟ ਅੰਦਰ ਬਾਹਿਰ ਗੁੱਦੜ ਤਿਉ ਭਲੇ ਸੰਸਾਰ -----
ਲੈ.ਕਰਨਲ. ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ, ਕੈਨੇਡਾ

ਸਵਾਲ: ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਕੌਣ ਹਨ ?

ਜਵਾਬ: ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ, ਰੰਗ, ਜਾਤ, ਧਰਮ, ਲਿੰਗ, ਸੂਬੇ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਨਹੀ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਉੱਠ ਕੇ ਸਮੁੱਚੀ ਕਾਇਨਾਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਦੀ ਜੋਤ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। (ਜਿਨਿ ਮਿਲਿ ਮਾਰੇ ਪੰਚ ਸੂਰਬੀਰ, ਐਸੋ ਕਉਨੁ ਬਲੀ ਰੇ ॥ ਪੰਨਾਂ 404 ॥ ਏਹੁ ਵਿਸੁ ਸੰਸਾਰੁ ਤੁਮ ਦੇਖਦੇ ਏਹੁ ਹਰਿ ਕਾ ਰੂਪ ਹੈ ॥ ਪੰਨਾਂ 922 ॥

(www.sikhmarg.com)

SINGH SABHA INTERNATIONAL

APPLICATION FOR MEMBERSHIP

SECTION 1.04 MISSION STATEMENT

Ensure, safeguard and promote correct exposition of the teachings of Aad Guru Granth Sahib.

Interpretation of Gurbani and representation of Sikhi in their real perspective.

Project and popularize healthy and proper image of Sikh culture and institutions.

SECTION 1.05 OBJECTIVES

- i) Establish, maintain and manage an institution for standardized and correct study and research of Gurbani and Gurmat, and for training suitable persons for propagation and dissemination of Gurbani's teachings through publications, conferences, seminars, group discussions in Gurdwaras and homes where some intellectuals can gather.
- ii) Promote Sikh way of life in accordance with the teachings given in Gurbani incorporated into the Aad Guru Granth Sahib and by Sikh Rehat Maryada (Code of Conduct) laid down by Sri Akal Takhat Sahib as an institution.
- iii) Cooperate with other Panthic organizations working for safeguarding, maintaining and promoting independent status of Sri Akal Takhat Sahib.
- iv) Support all those institutions, such as Missionary Colleges, those are training missionaries according to the principles of Gurbani and Gurmat and help them perform their function in more effective way. Develop and promote programs for education of Sikh youth and others about Gurmat, Sikh history, Punjabi language and culture, through organizing lectures, seminars, symposiums, conferences, Gurmat camps on Sikh religion and preparation and distribution of single subject pamphlets.
- v) Organize Sikh Sewa Dal in conformity with Sikh tradition and inculcate the spirit of selfless service among Sikh youth.
- vi) Develop programs for eradication of the evils of caste system and social inequality among Sikhs.
- vii) Check and oppose growth of Santwad and Derawad.
- viii) Protect and promote Sikh interests throughout the world.
- ix) Own and operate a Gurudwara.
- x) Own and operate a Missionary College.

I.....endorse the mission statement and objectives of the SSI given in Section 1.04 and 1.05 of these Bylaws and pledge to work for the fulfillment and promotion of the objectives of the SSI.

Please choose one of the following memberships. Patron and Life member dues may be paid in ten equal installments. Please make cheques payable to Khalsa Tricentennial Foundation of N.A. Inc. and mail to Sikh Center Roseville, 201 Berkeley Ave. Roseville, Ca 95678. Tax-exempt receipt will be issued by KTF.

1. Student Member \$ 25.00 Please mention the Institution being attended.
2. General Member \$ 100.00
3. Life Member \$ 1,000.00
4. Patron Member \$ 5,000.00
4. Institutional Member \$ 1,000.00
5. Donation \$ _____

Patron Members Please Name The Loved Ones: _____

Name: Please print first name first. _____

Address: _____

Tel/Fax/e-mail: _____

Signature: _____ Date _____

Following May Be Ordered From The Sikh Center Roseville, 201 Berkeley Ave, Roseville, CA 95678.

Please make U.S Dollars Cheques Payable to K.T.F. of N.A. Inc. and Mail to, 201 Berkeley Ave., Roseville, CA 95678

New Arrivals: 'An Introduction to Sikhism' (76 pages) by S. Gurbachan Singh Sidhu, UK.

Two other books by the same author 'Sikh Religion and Christianity' (110 pages) and 'Sikh Religion and Islam' (Co-Authorred by Gurmukh Singh-155 pages) were published earlier. These books were published keeping in mind the needs of our Diaspora Youth. Unfortunately the current managements of most of our Gurdwaras have no interest in these issues. We, therefore, appeal to concerned individuals who would take upon themselves the sewa of distributing these books to the youth in their congregations or Sikh Student Associations in their Colleges and Universities. **We will make any 20 volumes available for a donation of \$100.00 US. Within USA we will pay the postage. For other countries postage will be added.**

Books by Gurbakhsh Singh Kala Afghana that were banned by Vedanti are available from Sikh Center Roseville:

New Arrival: ਗੁਰੂ-ਬਾਣੀ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਈ॥ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਕਾਰਣ ਵੇਦਾਂਤੀ ਨੇ ਸ. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹੀਆ ਬਣਾਇਆ॥

Other Books by Gurbakhsh Singh Kala Afghana available from Sikh Center Roseville:

"Bipran Ki Reet Ton Sach Da Maarag" Volumes 1-6 & 10; Bachittar Natak; and a few copies of 'Maas Maas Ker Moorakh Jhagre'.

Bheta for this 10 volume set is \$110.00 US including postage. Bheta for individual volumes is \$10.00 each plus \$3.00 for postage.

Books by Gurbakhsh Singh Kala Afghana available in India:

Jasbir Kaur w/o Kehar Singh, Chandigarh, Tel: 0172-793920, 94171-06213

Harmeet Singh 768, Chabi Ganj, Kashmiri Gate, Delhi-110006. Tel: 011-22153616, 23974543

Giani Surjit Singh Missionary. 44, Mehar Chand Market, Lodhi Colony, New Delhi- 110003. Tel: 011-24621245, 24652977

Inderbir Singh H. No. 4321 A, Gali No. 4, Ranjitpura, P.O. Khalsa College, Amritsar. Tel: 98146-45805, 0183-2228572

Rajpreet Kaur, W/O S. Gursewak Singh, H. No. 15273 Ward No. 1, Kothe Amar Pura, Joga Nand Road, Bathinda, Punjab. Mobile No. 98149-45270

Dr. Gursharanjit Singh, 16-New Modern Colony, Chheharata, Amritsar, Punjab 143001. Ph No. 0183-225-7894

Didar Singh, Khan Hospital, Sani Pur Road, Sirhind, Punjab. Ph. No. 01763-228121, 98152-46182

Inder Singh Ghagga, International Missionary, Vidya Nagar, P.O. Punjabi University Patiala, Punjab. Ph No. 0175-228-3316, 98144-55582

Note: For more sources please visit our website at www.sikhbulletin.com

Other Books and CDs available from Sikh Center Roseville

"Sikhs in Hisotry" by Dr. Sangat Singh, Paper Back, Bheta \$10.00, Hard Back, Bheta \$15.00, including postage.

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨਿਰਣੈ, ਗਿਆਨੀ ਭਾਗ ਸਿੰਘ, ਅੰਬਾਲਾ॥ Bheta \$10.00 including postage

SGPC Booklet publications, Free and we pay the postage

CDs: (1). Gurbani-CD Free by Dr. Kulbir Singh Thind, MD, 3724 Hacienda Street, San Mateo, CA 94403, USA

(2) 'Sikh Di Pachhaan' Free 23 hr CD on 25 topics answering most commonly asked questions about Sikhi on the basis of Gurbani by Prof. Darshan Singh Khalsa (Ex-Jathedar): Interfaith Charities, 1540 Barton Road #222, Redlands, CA 92373. www.Interfaithcharities.org

Your kind donations are used to print religious literature and this Bulletin.

Khalsa Tricentennial Foundation of North America Inc.
The Sikh Center Roseville
Gurdwara Sahib Roseville
201 Berkeley Ave
Roseville, CA 95678

Address
Label
Here

If you do not wish to receive this bulletin, please write '*do not mail*' across the label and return to sender.
If you wish for someone else to receive it, please provide us with their mailing address. Thank you.